

**Setamente se se
Boeleditšwego
sa Kharikhulamo ya
Bosetšhaba
sa Dikreiti tša
R - 9 (Dikolong)**

**Dipolelo
Sepedi**

Polelotlaleletšo ya Mathomo

**DEPARTMENT OF EDUCATION
(KGORO YA THUTO)**

E gatišitšwe ke Kgoro ya Thuto

Sol Plaatjie House

123 Schoeman Street

Pretoria

Private Bag X895

Pretoria

Mogala: +(12) 312 5911

Fax: + (12) 321 6770

<http://education.pvv.gov.za>

© Kgoro ya Thuto, Pretoria

ISBN 1-919917-33-0

Gazette No.: 23406, Vol 443, Mei 2002

Lengwalo (dokumente) le le swanetše go balwa bjalo ka karolo ya Setatamente sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba sa Dikreiti tša R - 9.

Setatamente se sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba se akaretša:

1. Tebelelokakaretšo
2. Ditatamente tše seswai tša Diarea tše go Ithuta:

Dipolelo

Mmetse

Disaense tša Tlhago

Disaense tša Leago

Bokgabo le Setšo

Mabokgoni a Bophelo

Disaense tša Ekonomi le Taolo

Theknolotši

GO MMADI

Ke ka lethabo le legolo ge Kgoro ya Thuto e tšweletša Setatamente se se Boeleditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba mo go Dikreiti tša R - 9 (Dikolong) ka dipolelo ka moka tše 11 tša semmušo tša Afrika-Borwa.

Tshepetšo ya tlhalošo le tlhathollo ke ye bothata, ebile e tshotshoma ka ditlhohlo. Go batho bao ba bego ba hlaloša le go hlatholla mangwalo (didokumente) ao, go bile nyakego ya go beakanya mareo le go rulaganya ditemana tša kharikhulamo ka tshwanelo. Mangwalo ao a lekotšwe ke ditsebi tša ditsinkelo ka tsela ya dinyakišo.

Kgoro ya Thuto e bona mangwalo ao bjalo ka mathomomayo a tshepetšo, ka nepo ya go tšwetša pele le go hlabolla dipolelo tša gaborena. Re amogela, re bile re hlohleletša batho ka lefapheng le, go diriša mangwalo a bjalo ka motheo wa kgatelopele ya moomela.

PUKU YE E KA DIRIŠWA BJANG?

- Mabapi le tshedimošokakaretšo bona:
  - Matsenyagae a Setatamente sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba mo Kgaolong ya 1 - ka fao go ona go tlogo hwetšwa tshedimošo ka ga Thuto ya go thewa godimo ga Ditetelo, Setatamente se se Boeeditšwego sa Kharikhulamo mo go Dikreiti tša R-9 (Dikolong), le Mananeo a go Ithuta;
  - Matsenyaga a Area ya go Ithuta mo Kgaolong ya 1 - gona go tla hwetšwa matsenyagae a Setatamente sa Area ya go Ithuta go akaretšwa le diponagalo, boahlamo le Ditetelo tša go Ithuta;
  - Kelo ya Moithuti - gona go tlo hwetšwa ditlhahlo tša malebana le dikokwane tša kelo mo go Thuto ya go thewa godimo ga Ditetelo, dipoledišano ka ga kelo ya go gatela pele, le go fiwa ga mehlala ya go swara direkoto;
  - Mananeo a Methopo a hlaloša Kharikhulamo ya go akaretšwa le Lenaneo la tlhalošo ya mareo (Klosari) la kelo go akaretšwa le Klosari ya Area ya go Ithuta ka tsela ya go ikgetha.
- Bogare bja puku ye bo arotšwe ka dikarolo tše tharo, ye nngwe le ye nngwe e amana le kgato ya Sehlopha se sengwe le se sengwe sa Thutokakaretšo le Tlhahlo - Sehlopha sa Tlase, Sehlopha sa Gare le Sehlopha sa Godimo. Ye nngwe le ye nngwe ya dikgaolo tše e na le karolo ya matsenokakaretšo, a go latelwa ke maemo a kelo a seholpha seo.
- Maemo a kelo a seholpha se sengwe le se sengwe a tšweleditswe ka tsela yeo e lego gore kgatelopele e tla lemogwa. Ke gore, maemo a kelo a mohuta woo a kreiti ye nngwe le ye nngwe a nyalanywa seng sa ona gore morutiši a kgone go bapetša kgatelopele yeo e dirilwego mo mengwageng ya go feta. Taba yeo e hlola gore go be dikgoba tša go se tlatšwe ka gobane ga se gore maemo a kelo ye nngwe le ye nngwe a a swana/kwana mo kreiting ye nngwe le ye nngwe.
- Go dirišwa maswao a a rilego go putlaganya le puku ye ka bophara ka maikemišetšo a go hlalha mmadi go hwetša tshedimošo yeo a e tsomago. Maswao ao ke a a latelago:

Maemo a Kelo

Kreiti

Tetelo ya go Ithuta

DITENG

KGAOLO YA 1: MATSENO

1

MATSENO A SETATAMENTE SA KHARIKHULAMO YA BOSETŠHABA

1

Thuto ya go thewa godimo ga ditetelo 1

Setatamente se se Boeleditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba: Ditatamente tša

Area ya go Ithuta

2

Setatamente se se Boeleditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba: Mananeo a

go Ithuta

3

MATSENYAGAE A AREA YA GO ITHUTA SEPEDI

5

Tlhalošišo

5

Mokgwa wa go diriša dipolelotlaleletšo dipolelongntši

5

Polelo ya go ithuta le go ruta

6

Maikemišetšo

6

Diponagalo tša go ikgetha le bogomo

7

Ditetelo tša go ithuta Dipolelo

8

KGAOLO YA 2: SEHLOPHA SA TLASE (DIKREIT TŠA R - 3)

11

MATSENO

11

Nepišo

11

Tlhabollo ya tsebo ya polelo - thutapolelo, tloltlontšo le kwagatšo ya mantšu goba

medumo

14

DITETELO TŠA GO ITHUTA

14

Tetelo ya go ithuta ya 1: go theeletša

14

Tetelo ya go ithuta ya 2: go bolela

14

Tetelo ya go ithuta ya 3: go bala le go bogela

15

Tetelo ya go ithuta ya 4: go ngwala

15

Tetelo ya go ithuta ya 5: go nagana le go gopodišiša

15

Tetelo ya go ithuta ya 6: sebopego sa polelo le tirišo ya yona

15

MAEMO A KELO LE DINGWALWA GO KREITI YA R	16
Dingwalwa tše di šišintšwego	16
Tetelo ya go ithuta ya 1: go theeletša	17
Tetelo ya go ithuta ya 2: go bogela	18
Tetelo ya go ithuta ya 3: go bala le go bogela	19
Tetelo ya go ithuta ya 4: go ngwala	20
Tetelo ya go ithuta ya 5: go nagana le go gopodišiša	21
Tetelo ya go ithuta ya 6: sebopego le tirišo ya polelo	22
MAEMO A KELO LE DINGWALWA GO DIKREITI TŠA 1 - 3	23
Dingwalwa tše di šišintšwego	23
Tetelo ya go ithuta ya 1: go theeletša	26
Tetelo ya go ithuta ya 2: go bogela	32
Tetelo ya go ithuta ya 3: go bala le go bogela	36
Tetelo ya go ithuta ya 4: go ngwala	44
Tetelo ya go ithuta ya 5: go nagana le go gopodišiša	48
Tetelo ya go ithuta ya 6: sebopego le tirišo ya polelo	54
KGAOLO YA 3: SEHLOPHA SA GARE (DIKREITI TŠA 4 - 6)	59
MATSENO	59
Nepišo	59
Tirišo ya polelo ya ka gae ya baithuti	60
DITETELO TŠA GO ITHUTA	61
Tetelo ya go ithuta ya 1: go theeletša	61
Tetelo ya go ithuta ya 2: go bogela	61
Tetelo ya go ithuta ya 3: go bala le go bogela	61
Tetelo ya go ithuta ya 4: go ngwala	61
Tetelo ya go ithuta ya 5: go nagana le go gopodišiša	61
Tetelo ya go ithuta ya 6: sebopego le tirišo ya polelo	61

MAEMO A KELO LE DINGWALWA GO DIKREITI TŠA 4 - 6	62
Dingwalwa tše di šišintšwego	62
Tetelo ya go ithuta ya 1: go theeletša	66
Tetelo ya go ithuta ya 2: go bogela	70
Tetelo ya go ithuta ya 3: go bala le go bogela	74
Tetelo ya go ithuta ya 4: go ngwala	80
Tetelo ya go ithuta ya 5: go nagana le go gopodišiša	86
Tetelo ya go ithuta ya 6: sebopego le tirišo ya polelo	92

KGAOLO YA 4: SEHLOPHA SA GODIMO (DIKREITI TŠA 7 - 9)	99
---	-----------

MATSENO	99
Nepišo	99
Baithuti ba tla oketša mabokgoni a go ithuta go ya go ile	99

DITETELO TŠA GO ITHUTA	100
Tetelo ya go ithuta ya 1: go theeletša	100
Tetelo ya go ithuta ya 2: go bogela	100
Tetelo ya go ithuta ya 3: go bala le go bogela	100
Tetelo ya go ithuta ya 4: go ngwala	100
Tetelo ya go ithuta ya 5: go nagana le go gopodišiša	101
Tetelo ya go ithuta ya 6: sebopego le tirišo ya polelo	101

MAEMO A KELO LE DINGWALWA	102
Dingwalwa tše di šišintšwego	102
Tetelo ya go ithuta ya 1: go theeletša	108
Tetelo ya go ithuta ya 2: go bogela	112
Tetelo ya go ithuta ya 3: go bala le go bogela	118
Tetelo ya go ithuta ya 4: go ngwala	126
Tetelo ya go ithuta ya 5: go nagana le go gopodišiša	130
Tetelo ya go ithuta ya 6: sebopego le tirišo ya polelo	134

KGAOLO YA 5: KELO YA MOITHUTI

139

MATSENO	139
DIKOKWANE TŠA KELO DI DIRIŠWAGO MO GO THUTO YA GO THEWA	
GODIMO GA DITETELO	140
Tlhalošo	140
Dikarolwana tše bohlokwa	140
Maikemišetšo a maemo a kelo	140
KELO YA GO GATELA PELE	141
Diponagalo tša kelo ya go gatela pele	141
Mekgwa ya kelo	142
Mešomo ya go swana ya kelo	142
GO LAOLA KELO	142
Batho ba ba angwago ke kelo	142
Lenaneo le kelo la sekolo	142
GO BOLOKA DIREKOTO	143
Dipuku tša direkoto	143
Dikhoutu tša go dirišwa ge go elwa	144
Dikkhoutu tša bosetšhaba	145
Mananeo a kgatelopele	145
Profaele ya moithuti	146
DIPEGO	147
Tshedimošo ya go akaretšwa ka gare ga dipego	147
Dikarata tša pego	147
MANANEO A METHOPO	149
TLHALOŠO YA MAREO/KLOSARI A KHARIKHULAMO	149
TLHALOŠO YA MAREO/KLOSARI A AREA YA GO ITHUTA	152

KGAOLO YA 1 MATSENO

MATSENO A SETATAMENTE SA KHARIKHULAMO YA BOSETŠHABA

Molaotheo wa Repaboliki ya Afrika-Borwa (Molawana 108 wa 1996) o fa motheo wa go fetolwa le go hlabollwa ga kharikhulamo mo Afrika-Borwa. Matsenyagae a Molaotheo a gatelela gore maikemišetšo a Molaotheo ke go:

- fodiša karoganyo ya nako ya go feta le go bopa setšhaba sa go thewa godimo ga dikokwane tše bohlokwa tša bophelo, toka ya setšhaba le ditokelo tša botho tša motheo mo setšhabeng sa demokrasi;
- kaonafatša bophelo bjo bokaone go baagi ka moka le go nolofatša dikgonagalo tša motho mang le mang;
- bea motheo wa setšhaba sa go lokologa sa demokrasi, fao mmušo o theilwego godimo ga thato ya batho le gore modudi yo mongwe le yo mongwe a šireleditšwe ke molao; le go
- bopa Afrika-Borwa ye e kopanego ya demokrasi gore e tše maemo a a lokilego bjalo ka naga ya go lokologa magareng ga ditšhaba tša lefase.

Thuto le kharikhulamo di kgatha tema ye bohlokwa ya go phethagatša maikemišetšo ao. Kharikhulamo e ikemišeditše go hlabolla mabokgono ka moka a moithuti yo mongwe le yo mongwe bjalo ka modudi wa Afrika-Borwa ya demokrasi.

Thuto ya go thewa godimo ga ditetelo

Thuto ya go thewa godimo ga Ditetelo e bopa motheo wa kharikhulamo mo Afrika-Borwa. E katanela go kgontšha baithuti ka moka go fihlelela mabokgoni a bona ka moka. Taba yeo e phethagatšwa ka go rulaganya ditetelo tše di swanetšego go fihlelelwa mo mafelelong a tshepetšo yeo. Ditetelo di hlohleletša mokgwa wa thutou wa go thewa godimo ga moithuti le mošomo wa gagwe. Setatamente se se Boeleditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba se bopa ditetelo tša go ithuta mo kgatong ya Thutokakaretšo le Tlhahlo mo Dikreiti tša R-9 (Dikolong) tša go lebana le ditetelotsenelelo le ditelelotlhabollo tša go hlohleletšwa ke Molaotheo gomme tša hlabollwa tshepetšong ya demokrasi.

Ditetelotsenelelo di hlaloša moithuti yo a kgonago go:

- šupa le go rarolla mathata le go dira diphetho ka go gopodiša le go ithamela;
- šoma le ba bangwe ka tshwanelo bjalo ka ditho tša sehlopha, mokgahlo le setšhaba;
- rulaganya le go kgora go itaola mešomong ya bona ka tsela ya maikarabelo le ka tshwanelo;
- kgoboketša, sekaseka, rulaganya le go lekanyetša/ela tshedimošo ka tshwanelo;
- kgokagana/bolela ka tshwanelo ka go diriša dibogelwa, maswao le/goba mabokgoni a polelo mo mererong ya go fapafapan;
- diriša saense le theknolotši ka tshwanelo le ka tsinkelo go bontšha maikarabelo malebana le merero ya tikologo le go maphelo a ba bangwe; le go
- bontšha le go kwešiša lefase go ba karolo ya mananeo a a nyalanego ka go lemoga gore mathata a ka se rarollwe ka go se amanywe.

Ditetelotlhabollo di bolela baithuti ba ba kgonago go:

- itšweletša le go phafogela mekgwa ya go fapafapano ya go ithuta ka tshwanelo;
- kgatha tema bjalo ka baagi ba mmakgonthe ba maikarabelo mo bophelong tikologong, setšhabeng le mo motseng ka kakaretšo;
- šetša merero ya setšo le bokgabo go putlaganya dikamano tša go fapafana tša leago;
- diriša dibaka tša thuto le lefase la mediro; le go
- hlabolla dibaka tša merero ya kgwebopotlana.

Merero ya go swana le bodiidi, go hloka tekatekano, semorafe, bong, mengwaga, bogole le ditlhohlo tša go swana le HIV/AIDS ka moka e huetsa ka fao baithuti ba ka kgathago tema ka gona sekolong. Setatamente se se Boeeditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba mo go Dikreiti tša R-9 (Dikolong) se hlaloša mokgwa wa go akaretša ka go hlaloša bonnyane dinyakwa go baithuti ka moka. Ditatamente ka moka tša area ya go ithuta di leka go bopa temogo ya setswalle magareng ga toka ya bosetšhaba, ditokelo tša botho, tikologo ya mmakgonthe le go hloka kgethollo. Gape baithuti ba hlohleletšwa go hlabolla tsebo le kwešišo ya naga ya bona ya go huma ka meraferafe, go akaretšwa le merero ya go fapafapano ya setšo, sedumedi le semorafe tša merafe yeo ya go fapafapano.

Setatamente se se Boeeditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba: Ditatamente tša Area ya go Ithuta

Setatamente se se Boeeditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba sa Dikreiti tša R-9 (Dikolong) se hlamilwe ka Tebelelokakaretšo le Ditatamente tša go go ithuta tše seswai mo go:

- Dipolelo;
- Mmetse;
- Disaense tša Tlhago;
- Disaense tša Leago;
- Bokgabo le Setšo;
- Mabokgoni a Bophelo;
- Disaense tša Ekonomi le Taolo;
- Theknolotši.

Setatamente sa area ye nngwe le ye nngwe sa ya go ithuta se šupa tsela yeo Ditetelokgolo tša go ithuta di ka fihlelelwago ka gona mo mafelelong a Kreiti ya 9. Gape Setatamente sa area ye nngwe le ye nngwe se nepiša maemo a kelo ao a kgontšhago go fihlelelwga ga Ditetelo tša go ithuta. Maemo a kelo a hlaloša botebo bja tsebo le bokgoni bja mothuti mo kreiting ye nngwe le ye nngwe. Maemo a kelo a setatamente sa area ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta a bontšha ka fao tlhabollo ya kgopolole bokgoni di ka phethagatšwago ka gona go ya le mabaka. Maemo a kelo a ka logaganywa le dikreiti go putlaganya le dikreiti tše dingwe. Go fihlelela kamano ka botlalo magareng ga togagano go putlaganya le diarea tša go ithuta (fao go kgonegago malebana le merero ya go kwagala ya thuto), le kgatelopelekakanywa go tloga go kreiti ye go ya go ye nngwe, ke yona metheo ya kharikhulamo ye.

Setatamente se se Boeleditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba: Mananeo a go Ithuta

Setatamente se se Boeleditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba se ikemišeditše go kaonafatša boikgafo gammogo le boitshepo magareng ga barutiši bao ba swanetšego go ba le maikarabelo mo tlhabollong ya Mananeo a bona a go Ithuta. Gore go thekgwe tshepetšo ye, Kgoro ya Thuto e tla fa morero wa tlhahlo ya go thewa godimo ga Setatamente se sengwe le se sengwe sa area ya go ithuta. Diprofense di tla tšwela pele go hlabolla ditlhahlo ge go tsomega gore go phethagatšwe morero wa merafe ya go fapafapana.

Dikokwane tše bohlokwa, go akaretšwa le dikokwane tše bohlopkwa tša bophelo Ditatamente tša area ya go ithuta tša Setatamente se se Boeleditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba di gatelela mananeo a go ithuta. Le ge e le gore diarea tša go ithuta di hlaloša dikgopololo, mabokgoni le dikokwane tše bohlokwa tša bophelo gore di fihlelewé mo kreiting ye nngwe le ye nngwe, mananeo a go ithuta ona a hlaloša boahlamo bja go ithuta gammogo le mešomo ya kelo mo sehlopheng se sengwe le se sengwe. Gape mananeo a go ithuta a tšweletša mananeo ao a hlathollago dibaka le tatelano tša mešomo yeo ka moka ngwaga ka ngwaga, go akaretšwa gape le mehlala ya dithulaganyo tša dithutišo tše di swanetšego go rutišwa mo nakong ye e beilwego.

Mo Sehlopheng sa Tlase go na le mananeo a go ithuta a mararo, e lego go ithuta go bala le go ngwala, go bala dinomoro le mabokgoni a bophelo. Mo go Sehlopha sa Gare, Dipolelo le Mmetse ke mananeo a bohlokowa a go ithuta. Diarea tše dingwe tše tša go ithuta di ka no tswakanywa go ya ka dikolo, fela ka tumelelo ya dikgoro tša thuto tša diprofense. Diprofense di ka hlabolla dikwano tša go ama diprofense ka ga dikopanyo tše mo go Sehlopha sa Gare. Mo go Sehlopha sa Godimo go na le mananeo a go ithuta a seswai a go thewa godimo ga diarea tša go ithuta. Dikabo tša nako tša area ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta di hlalošwa mo dikreiting le go dihlopha ka moka.

Dikabo tša nako

Mo go Sehlopha sa Tlase, go na le mehuta ye meraro ya Mananeo a go Ithuta: Go ithuta go Bala le go Ngwala, Go ithuta ka Dipalo le Mabokgoni Bophelong. Mo go Sehlopha sa Gare, Dipolelo le Mmetse di lebane le Mananeo a go Ithuta a bohlokwa. Mananeo a go Ithuta a swanetše go kgonthiša gore ditetelo tše e lego dinyakwe tše bohlokwa malebana le area ya go ithuta ye nngwe le ye nngwe, di hlalwšwe ka botlalo le ka tshwanelo ka fao go kwešišegago. Dikolo di ka akanya ka ga palo le mokgwa wa Mananeo a mangwe a go Ithuta, ago thewa godimo ga thulaganyo ya dinyakwa tša sekolo, ge fela dinyakwa tša tlhabollo ya setšhaba go Baithuti mo sehlopheng se se rilego, di ka elwa hloko. Mo go Sehlopha sa Godimo go na le Mananeo a go Ithuta a seswai a go thewa godimo ga Ditatamente tša Area ya go Ithuta. Kabo ya dinako ya Area ye nngwe le ye nngwe ya go Ithuta e tšweleditšwe go Dikreiti le go Dihlopha ka moka.

Go ya ka Karolwana ya Molao wa Thwalo ya Barutiši (1998), letšatši la mošomo go barutiši e tla ba diiri tše di šupago. Go ya ka Molao wa Morero wa Thuto ya Bosetšhaba (1996), nako ya go ruta mo bekeng ya sekolo ke diiri tše 35. Taba yeo e tšweleditšwe mo go:

1. Lengwalo-(dokumente) kakaretšotebanywa ISBN 1-919917-08-X, matlakala 17 & 18.
2. Kuranta ya Mmušo, Nomoro. 23406, Vol. 443, Mei 2002, matlakala 26 & 27.

Kelo

Setatamente se sengwe le se sengwe sa area ya go ithuta se akaretša karolo ya kelo ye e hlalošwago ka botlalo. Tlhako ya go thewa godimo ga ditetelo e diriša mekgwa ya kelo yeo e kgontšhago merero ya go fapafapana ya kgokagano ya maleba ya kakanyo. Kelo e swanetše go fa diponagalo tša katlego ya moithuti ka tsela ye e kgotsofatšago, gomme godimo ga fao e be e kgonthiše gore mabokgoni a baithuti a a nyalantšhwa, a be a dirišwe ka tshwanelo. Gape kelo e swanetše go thuša baithuti go kcona go ikahlolela ka ga bokgoni bja bona, gape le go ipeela dinepo tša kgatelopele le go hlohleletša go ithuta go tšwela pele.

Mohuta wa morutiši yo a ukangwago

Barutiši ka moka, go akaretšwa le ditsebi tša thuto, ke bakgathi ba tema ba bohlokwa mo mererong ya go fetoga ga thuto mo Afrika-Borwa. Setatamente se se Boeeditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba mo go Dikreiti tša R-9 (Dikolong) se hlohleletša gore barutiši ba be le mangwalo a tshwanelo, mabokgoni, gape e be dikgwari mošomong, gape ba be le šedi ye kgolo mererong ya thuto. Ba tla kgona go phethagatša diabe tša go fapafapano tša go hlalošwa ke dinyakwa le maemo a go ama barutiši. Tšeо ka moka di akaretša gore e be bommaditsela mererong ya go ithuta, e be bahlatholli le babeakanyi ba mananeo a go ithuta go akaretšwa le go ba baetapele, gape ba kgone go diriša ditlabakelo ka tshwanelo, le go ba balaodi le borataolo, dirutegi, manyakišiši le go ba baithuti ba momela, go akaretšwa le go ba dithopaale tša setšhaba, badudi ba mmakgonthe, baruti, baedi/balekanyetši le go ba ditsebi mererong ya diarea tša go ithuta goba dihlopheng tša thuto.

Mohuta wa moithuti yo a ukangwago

Go tšweletšwa ga dikokwane tše bohlokwa tša bophelo go bohlokwa, e sego fela mererong ya go hlabolla bomotho, eupša gape le go kgonthiša gore boitsebišo bja bosetšhaba bja Afrika-Borwa bo thewe godimo ga dikokwane tše bohlokwa tša bophelo tša go fapana kudu le tša go gatelelwa nakong ya thuto ya kgethollo. Mohuta wa moithuti yo go ukangwago ka ga gagwe ke yoo a swanetšego go huetšwa ke dikokwane tše tše bohlokwa tša bophelo, yoo gape a swanetšego go bontšha kgahlego mererong ya bosetšhaba ya go thewa godimo ga tlhompho go demokrasi, tekatekano, seriti sa motho le ditokelo mererong ya bophelo le leago.

MATSENYAGAE A AREA YA GO ITHUTA SEPEDI

Tlhahlošišo

Area ya go Ithuta Dipolelo e akaretša:

- dipolelo ka moka tša semmušo tše lesometee: Sepedi, Sesotho, Setswana, isiZulu, isiXhosa, isiNdebele, siSwati, Xitsonga, Tshivenda, English le Afrikaans; le
- dipolelo tša go dumeliswa ke Boto ya Dipolelo tša Afrika-Borwa (PanSALB) le Lekgotlakabo la Ditifikeiti la Afrika-Borwa (SAFSERT) bjalo ka Breile le Polelomaswao ya Afrika-Borwa.

Area ya go ithuta ya polelo ye nngwe le ye nngwe ya semmušo e na le dikarolo tše tharo, e lego Polelo ya ka gae, Polelotlaleletšo ya mathomo le Polelotlaleletšo ya bobedi.

Mo nageng ya dipolelontši bjalo ka Afrika-Borwa go bohlokwa gore baithuti ba be le bokgoni bja maemo a godimo bja go bolela, bonnyane dipolelo tše pedi, le gore ba kgone go kgokagana/boledišana le batho ba bangwe ka dipolelo tša bona.

Mokgwa wa go diriša dipolelotlaleletšo dipolelongntši

Area ya go ithuta Dipolelo e sepedišana tsela e tee le morero wa polelo ka ga thuto wa Kgoro ya Thuto. Morero wo o fa Makgotlataolo a Dikolo maikarabelo a go kgetha merero ya maleba ya polelo dikolong tša ona ao a nyalanego le ditikologo tša ona ka go gata ka mošito o tee le morero wa tirišo ya polelotlaleletšo bjalo ka karolo ya go tseba dipolelontši. Setatamente sa area ya go ithuta se thekga kharikhulamo go hlahlala merero ya mohuta wo ya go lebana le go tsea diphetho ka dikolong. Ka tsela yeo go swanetše go latelwa mokgwa wa morero wa polelontši wa tirišo ya dipolelotlaleletšo:

- Baithuti ka moka ba swanetše go ithuta polelo ya ka gae, godimo ga fao bonnyane ba ithute polelotlaleletšo e tee;
- Baithuti ba ba le sebete sa go bolela polelotlaleletšo ge ba šetše ba kgona go bolela polelo ya ka gae ka tshwanelo;
- Baithuti ka moka ba swanetše go ithuta polelo ya Bathobaso (Seafrika) lebaka la mengwaga ye e sego ka fase ga ye meraro mo mafeelong a Thutokakaretšo le Tlhahlo. Mabakeng a mangwe e ka rutwa bjalo ka polelotlaleletšo ya bobedi.

Polelo ya ka gae, polelotlaleletšo ya mathomo le polelotlaleletšo ya bobedi di ka rutwa ka ditsela tše di fapanego:

- Maemo a kelo ya polelo ya ka gae a akanya gore baithuti ba tla sekolong ba šetše ba na le tsebo le kwešišo ya go bolela polelo yeo. Maemo ao a kelo a thuša tlhabollo ya bokgoni bjoo, gagolo bja mabapi le mehuta ya go fapafapana ya go bala le go ngwala (merero ya go bala, go ngwala, go bogela). A tšweletša kharikhulamo ye maatla ya go thekga polelo ya go ithuta le go ruta
- Polelotlaleletšo ya mathomo yona e akanya gore ga se gore baithuti ba tla sekolong ba šetše ba na le tsebo le kwešišo ya polelo yeo. Kharikhulamo e thongwa ka go hlabolla mabokgoni a baithuti go kwešiša le go bolela polelo yeo. Ka motheo wo, e bopa morero wa go ngwala le go bala. Baithuti ba kgona go šuthiša tsebo ya go bala le go ngwala tše ba ithutilego tšona ka polelo ya ka gae ge ba diriša polelotlaleletšo ya mathomo. Kharikhulamo e thuša go thekga baithuti bao ba tlogo diriša polelotlaleletšo ya mathomo e le polelo ya go

- ithuta le go rutwa. Mo mafelelong a Kreiti ya 9, baithuti bao ba swanetše go be ba kgona go diriša polelo ya ka gae le polelotlaleletšo ya mathomo ka tshwanelo mo mererong ya go fapafapano go akaretšwa le ya thuto
- Polelotlaleletšo ya bobedi yona e nepiša baithuti bao ba ratago go ithuta dipolelo tše tharo. Polelo ya boraro e ka no ba polelo ya semmušo goba polelo e šele. Maemo a kelo a kgonthiša gore baithuti ba kgone go ithuta ka polelo yeo mererong ya kgokaganokakaretšo. E hlaloša gore nako ye nnyane e tla fiwa go ithuta polelotlaleletšo ya bobedi ge go bapišwa le polelo ya ka gae goba polelotlaleletšo ya mathomo

Area ya go ithuta dipolelo e akaretša dipolelo ka moka tša semmušo tše 11 bjalo ka:

- Dipolelo tša ka gae;
- Dipolelotlaleletšo tša mathomo, le
- Dipolelotlaleletšo tša bobedi.

Polelo ya go ithuta le go ruta

Re šišinya gore polelo ya ka gae ya moithuti e swanetše go dirišwa go ithuta le go ruta ge go kgonega. Go bohlokwahlkwa ge e ka rutwa mo go Sehlopha sa Tlase fao bana ba ithutago go bala le go ngwala.

Fao baithuti ba aroganago le polelo ya bona ya ka gae go thoma go ithuta polelotlaleletšo ya go ithuta le go rutwa, taba yeo e swanetše go hlokemedišwa ka tshwanelo mo thulaghanyong:

- Polelotlaleletšo e swanetše go tsebišwa bjalo ka thuto mo go Kreiti ya 1
- Polelo ya ka gae e swanetše go tšvetšwa pele go dirišwa gammogo le polelotlaleletšo ge go kgonega
- Ge baithuti ba fihla sekolong fao polelo ya go ithuta le go ruta e lego polelotlaleletšo ya moithuti, barutiši gammogo le sekolo ba swanetše go dira dikgonagalo tša go thuša le go oketša go ithuta ga bona mo go polelotlaleletšo yeo, go fihlela ge moithuti a kgona go ithuta ka tshwanelo

Maikemišetšo

Dipolelo di bohlokwa maphelong a rena. Re di diriša go kgokagana le go kwešiša lefase la kgauswi le rena. Ka tsela yeo polelo e bopa boitsebišo le tsebo tša rena.

Dipolelo di na le maikemišetšo a go fapafapano ao a bonalago gabotse mo go Setatamente sa Area ya go Ithuta Dipolelo. Ona a lebane le:

- **Bomotho/bowena** - go hlabolla ka go godiša boitsebišo; go godiša tswalano ya mmakgonthe ka gae le setšhabeng; go itseba ,go itlhabolla le go ithabiša
- **Kgokagano** - go kgokagana ka maleba le ka tshwanelo mererong ya leago - go hlabolla ditlabelo tša go gopolu le go nagana le go aba ditsela tša go hwetša tshedimošo
- **Bokgabo** - go hlohleletša ditlabakelo tša boikgopolelo le boinaganelo ka dingwalwa tša molomo le tša go ngwalwa
- **Setšo** - go bjala moywa kwešišo le kgahlego malebana le ka fao ditšo di tšweletšwago, le ka fao di lebanego le merero ya bohwa bja rena ka gona
- **Politiki** - go hlohla maatla; go šušumetša ba bangwe dikgopolong tše di rilego; go thopa dikgopoloo tša ba bangwe; le go hlabolla boitsebišo gore bo dule bo tiile
- **Tsinkelo** - go kwešiša setswalle magareng ga polelo, maatla le boitsebišo, le go hlohla tirišo ya tšona ge go tsomega; go kwešiša bohlokwa bja setšo, le go thulana le tlhohleletšo ya go jabetša fao go nyakegago gona

Diponagalo tša go ikgetha le bogomo

Ka fao Area ya go Ithuta Dipolelo e lemago tema ka gona mererong ya kharikhulamo

Area ya go Ithuta Dipolelo

- Hlabolla bobadi le bongwadi, motheo wa merero ye mengwe ye bohlokwa ya go ngwala le go bala
- Lebane le sebetša se bohlokwa sa merero ye mengwe ya go ithuta mo go kharikhulamo, bjalo ka mmetse le diseanse tša leago
- Hlohleletša kwešišo ya tsenelelano ya ditšo, phihlelelo ya diponagalo le kwešišo ye e tseneletšego ya kgopololo ya setšo
- Tutuetša merero ya boikgopolelo, ka fao e tšwetša pele maekemišetšo a go fapafapana a bokgabo le setšo
- Aba kgokagano ya tshedimošo, ka fao e tšwetša pele maikemišetšo a go fapafapana a saense, theknolotši le thutatikologo
- Hlabolla ditlabakelo tše bohlokwa tša go dira gore badudi ba be le maikarabelo setšhabeng sa demokrasi

Dipolelo: Go logaganya tsebo, mabokgoni le mehola (dikokwane tše bohlokwa tša bophelo)

Go na le ditetelo tše kgolo tše 6:

- Ditetelo tše 4 tše mathomo di akaretša mabokgoni a go fapania polelo (go theeletša, go bolela, go bala, go bogela, gongwala)
- Ditetelo di 5 tše mabapi le tirišo ya polelo mererong ya go nagana le go gopodišiša tše di lego bohlokwa mererong ya polelo (LOLT). Tetelo ye ga ya akaretšwa mo kharikhulamong ya polelotlaleletšo ya bobedi, ka gobane maikemišetšo a yona ga se go lokišetša baithuti go diriša polelo ye bjalo ka LOLT
- Ditetelo tše mathomo tše 4 di akaretša mabokgoni a go fapania polelo
- Tetelo ya 6 e amana le moko wa tsebo ya dipolelo (modumo, mantšu lre popapolelo - dingwalweng Tsebo ye e diragatšwa ka mabokgoni a polelo a go hlalošwa mo go ditetelo tše dingwe

Ditetelo tše di ngwadilwe go tšweletša nepišo ya mehuta ye e ikgethago wa tsebo le mabokgoni, le go dira gore di kwagale gabotse. Le ge go le bjalo, ge re diriša polelo, re logaganya tsebo, mabokgoni le mehola go itlhaloša. Ka go realo kokwane ye bohlokwa ya Setatamente sa Area ya go Ithuta e lebane le momagano ya merero ya polelo ka tsela ya go hlama le go momaganya dingwalwa.

DITETELO TŠA GO ITHUTA DIPOLELO

Tetelo ya go ithuta

Tetelo ya go ithuta ya 1: go theeletša

Moithuti o kgona go theeletša tshedimošo le boithabišo, gomme a amega ka tshwanelo le ka tsenelelo mo bophelong ka kakaretšo.

Tetelo ya go ithuta ya 2: go bolela

Moithuti o kgona go kgokagana ka boitshepo le ka tshwanelo ge ba bolela bophelong ka kakaretšo.

Tetelo ya go ithuta ya 3: go bala le go bogela

Moithuti o kgona go bala le go bogela tshedimošo le boipshino gomme a kgona go iphetolele ka tshwanelo le ka go tsinkela mererong ya bokgabo, setšo le ya maikutlo mo dingwalong.

Tetelo ya go ithuta ya 4: go ngwala

Baithuti ba tla ngwala mehuta ye e fapafapanego ya dingwalo tša nnete le tša boikgopolelo ba lebeletše mafapha a a fapafapanego.

Tetelo ya go ithuta ya 5: go nagana le go gopodišiša

Moithuti o kgona go šomiša polelo go gopola le go gopodišiša ka go realo ba hwetša tsebo, yeo a tlogo e beakanya le go e diriša go ithuta. Go na le tetelo ye nngwe gape ya dipolelotlaleletšo.

Tetelo ya go ithuta ya 6: sebopego le tirišo ya polelo

Moithuti o tseba a bile a kgona go diriša medumo, tloltontšu le popapolelo ya polelotlaleletšo.

Momagano ya ditetelo

Go bala le go ngwala, go theeletša le go bolela, le tsebo ya popapolelo, le ge di tšweletšwa bjalo ka ditetelo tša go farologana, di swanetše go momagane go momaganywa ge go rutwa.

Mehlala

Baithuti ba tla:

- Theeletša mohuta wo o rilego wa sengwalwa (mohlala, tlhalošo ya tshepetšo)
- Bala le go sekaseka diponagalo tše bohlokwa tša sengwalwa se se sengwe sa mohuta woo (mohlala, Go diriša lebjale le bonolo, go diriša mantšukopanyi/makopanyi, bjalo ka mathomong, ka morago, bjale, bj.bj, le go
- Ngwala sengwalwa se sefsa sa mohuta woo.

Dingwalwa tša go hlangwa le go hlathollwa

Go kgona go hlama le go hlatholla dingwalwa, baithuti ba nyaka tsebo ka ga polelo, tsebo ka ga dingwalwa, mabokgoni le mekgwa ya polelo.

Sengwalwa e ka ba:

- Sa molomo, mohlala, polelo;
- Sa go ngwalwa, mohlala, lengwalo;
- Sa dipolelotirišwa/multimedia, mohlala, papatšo ya thelebišene; le
- Dipolelotirišwantši, mohlala, filimi goba sengwalwa sa thelebišene

Tsebo ya polelo le dingwalwa e akaretša tsebo ka ga:

- Kamano ũ maikemišetšo, sererwa/tabakgolo le bobogedi
- Sebopego sa sengwalwa, mohlala, sereto goba papatšo
- Merero le dikwano tša leago tše di amanago le polelo, mohlala, ka fao batho ba dumedišwago ka gona ka dipolelo tša go fapafapana
- Popapolelo, medumo le tlrtlontšu tša polelo
- Go ngwala le go peleta sengwalwa sa go ngwalwa
- Ditshwantšhokgopolole moakanyetšo mo go dingwalwa tva go bogelwa

Momagano ya polelo ya go ithuta: mehola

Dingwalwa di na le mehola ye e rilego, gomme e ka ba karolo ye e logagantšwego le maikemietšo a dingwalwa tša go fapafapana. Mohlala, maikemišetšo a dipapatšo ke go hlohleletša babadi, batheeletši goba babogedi go diriša setšweletšwa.

Ge ba sekaseka le go hlohla ka fao mehola/dikokwane tše bohlokwa tša bophelo di hlagišwago ka gona ka molomo, go bogelwa le go ngwalwa dingwalwa, baithuti ba tla:

- Ithuta ka fao dingwalwa di ka hlalošago kgopoloy a batho le ditiragalo ka gona
- Hlabollago mabokgonoi a bohlokwa go lekola le, ge go tsomega, go thulana le dikgopoloy le mehola ya go amana le bona le go
- Ithuta ka fao ba ka hlalošago mehola ye bohlokwa dingwalweng tša go hlangwa ke bona - mohlala, kgotlelelo, bolo, tlhompho, boipshino, bobotse, metlae, thaloko.

Go kgokaganya polelo ya go ithuta: merero

Polelo ya go ituta gape e ka logaganywa ka merero. Ka go diriša merero go dira gore moithuti a kgone go bopa tlottlontšu ya go nyalelana le sererwa/tabakgolo.

Go kgetha merero le direrwa ka šedi ye kgolo go ka hlohleletša kgahlego ya moithuti. Go fihlelela seo, o swanetše go leka go:

- Hwetša tekatekano ya direrwa le merero tša go kgahla bašemaney le basetsana, le baithuti ba magaeng le ditoropong - le merero ya go kopanya baithuti ba go fapafapana
- Kgetha direrwa tša maleba mo maphelong a baithuti, le tša go ba goga maikutlo ka go tšweletša tšeob sa di tsebego. Mohlala, ba ka ithuta ka ga dinaga tše dingwe le ditšo tša tšona
- Hlaola merero le direrwa tša go kgokagana le Ditetelo tše bohlokwa tša go hlabolla. Mohlala, baithuti ba swanetše go kgatha tema mererong ya ditokelo tša botho le merero ya tikologo, bjalo ka merero ya bodiidi, HIV/AIDS, go ba le mobu/naga le tirišo ya meetse.

Ditokelo tša botho le merero ya tikologo

Dipolelo ke sebetša se bohlokwa go fihlelela ditokelo tša botho le merero ya tikologo. Ka maemo a kelo a tšona Setatamente sa area ya go ithuta dipolelo se hlabolla sebetša seo go fihlela bokgoni bja magomong. Baithuti ba swanetše go tseba dipolelo tše pedi goba dipolelontši ka tshwanelo gobane di na le ditlabakelo tše bohlokwa tša go kgontša go tseba lefase le ba phelago go lona go akaretšwa le dingwalwa tša molomo le tša go ngwalwa tša mabapi le lona. Ba swanetše go kgona go tsinkela dingwalwa tšeob le gore ba kgone go di ngwalolla ka tsela ya go godiša ddikgonagalo tša go nyalelana le ditokelo tša botho le merero ya tikologo.

KGAOLO YA 2 SEHLOPHA SA TLASE (DIKREITI TŠA R-3)

MATSENO

Baithuti ba bantši mafelelong ba tla ithuta diarea tša go ithuta tše dingwe ka go šomiša polelo ya tlaleletšo. Ba swanetše go itokišetša taba yeo ka polelotlaleletšo ka mo phapošingborutelo. Mohlala, ba swanetše ba kgone go nagana ka polelo ya tlaleletšo, ba kgone go botšiša dipotšišo tša go šikinya mogopolu ka yona.

Dipuku tša Kreiti ya 4 di na le tlrtlontšu ya mantšu ao a ka bago a sekete. Mošomo wo mongwe wo mogolo wa polelo ya tlaleletšo ka phapošingborutelo ke go thuša baithuti go hlabolla tlrtlontšu ya bona. Barutiši ba swanetše go fihlelela taba yeo, gomme, ka mehla ba ele tlrtlontšu ya baithuti ka dinyepollo tša mantšu tša go fapafapanu.

NEPIŠO

Mathomong - Kreiti ya R le ya 1.

Baithuti ba thoma go ithuta polelo ya tlaleletšo kudu ka go theeletša, mohlala, ba theeletša dikanegelo tše di nago le poeletšo ya mantšu le dibopego tše mpsha. Moanegi wa kanegelo o šomiša matsogo, diswantšho le ditlabelo tše a di tsebago go tšweletša tlhalošo ya kanegelo gabotse. Baithuti ba tla hlwaya tsebe go theeletša polelo ye mpsha le go kwešiša seo se bolelwago. Ka tsela yeo ba thoma go ithuta mantšu, sebopego, medumo le mekgwa ya go boledišana. Gantši, mo sebakeng se, kwešišo ya baithuti e feta ka fao ba ka hlalošago ditaba ka gona.

Ge baithuti ba gola ka boitshepo le go ba le kwešišo, ba tlo thoma go bolela. Ba tla:

- diriša polelo ya go tše sebopego se se itšego (mohlala, go dumediša);
- boeletša mantšu le dikafoko tše di šomišwago;
- araba dipotšišo tša lentšu le tee goba a mabedi;
- opela dikoša tše bonolo; le go
- hlagiša dipapadišane.

Go ka no ba bohlokwa gore baithuti ba šomiše polelo ya bona ya ka gae kudu go swana le go hlaloša ka fao kanegelo e tšweletšago maikutlo a bona ka gona, gomme ba tla nyaka go tšhelwa ka direto le ditlhohleletšo gore ba be le boitshepo tirišong ya polelo.

Go bala le go ngwala ga motheo

Go bohlokwa go thea motheo wo o tiilego wa kwešišo go polelo yeo e bolelwago. Kwešišo ye e akaretša tsebo ya thutapolelo le tlottlontšu, tše di tla rutwago bana ge ba theeletša le ge ba thoma go šomiša polelotlaleletšo. Motheo wo o bohlokwa kudu ge bana ba ithuta go bala le go ngwala ka polelo ya tlaleletšo. Go theeletša dikanegelo le gona ke motheo wa go ithuta go ngwala le go bala. Baithuti ba ithuta gore dikanegelo di hlangwa bjang. Mohuta wo wa tsebo o bitšwa ‘go bala le go ngwala ga motheo’.

Go na le mekgwa ye mengwe yeo baithuti ba thomago go rutega ka yona ka polelotlaleletšo, mohlala:

- Ge ba bona maswao tikologong ya bona gomme ba kwešiša gore maswao ao a ra go reng
- Wo mongwe mokgwa ke wa go ba ruta dikoša ka go ba lemoša medumo ye e fapanago ya polelo ya tlaleletšo (temogo ya medumo)
- Go leka go bala le go ngwala ka polelo ye mpsha, le ge mongwalo wa bona o ka laetša dilo tša go se balege, tša go kwešišwa ke bona fela

Barutiši ba swanetše go ba hlohleletša bongwading bja mohuta wo gore ba ithute. Gape barutiši ba ka thuša bana bao ba thomago go rutega ka go ba agela tikologwana yeo e šišitšego ka bobadi le bongwadi ka diphapošing tša borutelo le ka go ba neela dipuku tše di tletšego ka diswantšho le mantšu a se nene.

Go tšwela pele - Kreiti ya 2

Ge baithuti ba kgona go bala le go ngwala ka polelo ya bona ya gae, go tla ba bofeso go bona go fetišetša bokgoni bjoo polelong ya tlaleletšo. Le ge go le bjalo, go fetišetša bokgoni bjoo, go tla ya le tsebo ya bona ya polelo ya tlaleletšo kudu tsebo ya bona ya tlottlontšu le popapolelo.

Mohlala

- Ba ka kgona go bala, ka polelo ya gae, mafoko a a latelago go tšwa kanegelong mohlala: ‘Mpho o fofa legora. Ke le letelele kudu.’
- Ge ngwana a fetolela mafoko ao mo polelong ye mpsha (Seisimane) a ka diriša tsebo ya gagwe ya go ngwala medumo ya go swana le mantšu ao: ‘*Mpho jumps over the fence. It is very high.*’
- Le ge e le gore bontši bja ditlhaka bo emela medumo ya go swana, tše dingwe di a fapano. Mohlala ‘f’ ke tumapouinong mo go ‘fofa’ yeo e swanago le ‘f’ mo go ‘fence’. Se bohlokwahllokwa ke gore mantšu a ‘jump over’, ‘fence’ le ‘very high’ a swanetše go ba mo tlottlontšung ya bomolomo ya ngwana, gomme o swanetše go a tseba go ya ka popapolelo gore ‘it’ e amana le legora.

Nnete ke gore, bana ba ba šetše ba ithutile polelo ya ka gae malebana le tirišo ya diswantšho go ba thuša go tšweletša tlhalošo ya mantšu. Ka fao ba thala diswantšho ka polelo ya ka gae, le ge go le bjalo ba swanetše go kwešiša diponagalo tša go ikgetha tša polelotlaleletšo.

Go hlohleletša tlhabollo ya mabokgoni

Baithuti ba swanelwa ke gona go tswela pele ka go ithuta mabokgoni a go theeletša le a go bolela. Ba swanetše ba kgone go theeletša dingwalwa tše diteletšana tša go ba le tlrtlontšu le thutapolelo tše di fapafapanego. Go ka no ba le tlhokego ya tswakanyo ya dipolelo nako le nako (mohlala, ka go neela maikutlo a bona mabapi le kanegelo) fela ka mehla ba swanetše go šomiša Seisimane mo go kgonegago. Baithuti ba swanetše go kgora go botšiša dipotšišo fao ba sa kwešišego le go tšea magang ka dihlogo tše di tlwaelegilego.

Go hlabolla bokgoni bja go bala, baithuti ba swanelwa ke go thoma go bala dipuku tše mmalwa ka kgato ya maleba ya polelo. Go ba le tlrtlontšu ye kgolo go bohlokwa, ka fao baithuti ba tla thoma go itirela pukuntšu ya bona. Go bala le go ngwala ke ntepa le lešago. Ke ka go bala dipuku tše di fapafapanego moo bana ba tla ithutago go ngwala. Mo kgatong ye, go ngwala ka polelo ye mpsha go tla ama kudu:

- go fa dilo maina (mohlala, ka dithalwa tša bona);
- go ngwala mananeo a go fapafapano; le
- go ngwalolla le go ngwala mafoko.

Go tiisetša Tšwelopele - Kreiti ya 3

Baithuti ba swanetše go tiisetša tsebo ya bona ya polelo ya tlaleletšo ka go bala le go ngwala polelo ya bona ye mpsha. Ka go se gapeletšwe ke motho ba swanetše go bala ka bophara dipuku tša go thekgwa ditabeng tša nnete le tša go hlangwa ka ditaba tše go ithometšwego tšona. Ba swanetše go tswela pele go oketša tlrtlontšu ya bona ka go ba le pukuntšu.

Baithuti ba swanetše go hlohleletšwa go ngwala ka polelo ye mpsha. Mo mathomong se se tla ra gore go dirišwe mantšu a goba ditemana tša go ikemela go fa diswantšho maina goba mafoko a go feleletšwa. Go tla nyakega gore barutiši ba thekge bongwadi bja baithuti ka go aba:

- ‘metheo’ ya mafoko (mohlala, Sejo sa ka sa go ratega ke...); le
- ‘metheo’ go ngwala dingwalwa tše bonolo (mohlala, pukupego).

Ge baithuti ba kgora go dira modiro woo ka go ikemela, re ka tloša difreimi tše gomme ra ba hlohleletša go ngwala ka ntle ga thušo ya mohuta woo. Re swanetše go lemoša baithuti gore ba se boife go dira diphoso. Gopola: maikemišetšo a rena ke go bopa boitshepo le bokgoni bja bona.

Baithuti ba swanetše go tswela pele go hlabolla mabokgoni a go theeletša le go bolela, ka go kgatha tema mo dipoledišanong, ka go theeletša le ka go tšweletša dingwalwa tše telele tša go fapafapano. Ba swanetše go hlohlwa ka mediro ya go hlabolla polelotlaleletšo ka botlalo.

Tlhabollo ya tsebo ya polelo - thutapolelo, tlotlontšu le kwagatšo ya mantšu goba medumo

Baithuti ga se ba swanela go rutwa melao ya thutapolelo goba lenaneo la tlotlontšu. Ba swanetše go ithuta popapolelo, tlotlontšu le tlhabošo bjalo ka ge di dirišitšwe mantšung le mafokong:

- ka go kwa le go bala mantšu le ditlhaka le medumo dingwalweng tša molomo le tša go ngwalwa; le
- ka go ngwala mantšu ao ba sa a tlwaelago ka dipukuntšung tša bona ka go ithuta go a diriša.

Mengwageng ya mathomo ya go ithuta polelo ya tlaleletšo, go bolela ka go elela (bokgoni bja go kwešiša le go kgokagana ka boitshepo) ke gona go lego bohlokwa go fetiša bokgoni bja polelo. Go hlabolla tlotlontšu ye kgolo ke motheo wa go bala ka go elela.

Morutiši o swanetše go fa baithuti sebaka sa go tiiša tsebo ya polelo ye ka go ba fa nako ya go e bolela gantši. Tlotlontšu ye mpsha e swanetše go dirišwa kgafetšakgafetša ka mokgwa wa go lomaganywa. Gape morutiši a ka thuša baithuti ka go:

- bopa tlotlontšu ye e amanago le merero le direrwa;
- lemoga ka fao mantšu a bopšago ka gona (mohlala, lethabo/lethabjana); le go
- nyalanya mantšu a mafsa le ao ba a tsebago a polelo ya ka gae.

Ge bana ba kgona go bala le go ngwala, ba tla thuša go hlabolla tlotlontšu ya bona ka go bala ka go phatlalala le ka go ngwala mantšu go ya ka lenaneo ka mo pukuntšung ya bona gomme ba ithuta ona.

DITETELO TŠA GO ITHUTA

Tetelo ya go ithuta ya 1: go theeletša

Moithuti o kgona go theeletša ka nepo ya go hwetša tshedimošo le boipshino gomme a kgona go iphetolela ka tshwanelo le tsinkelo mo bophelong ka kakaretšo:

Baithuti ba swanetše go theeletša kutšwana ka fao polelo ya tlaleletšo e bolelwago ka gona gomme se ke motheo wa tlhabollo ya mabokgoni a mangwe ao a amanago le polelo.

Tetelo ya go ithuta ya 2: go bolela

Moithuti o tla kgona go kgokagana ka bokgoni le boitshepo ge a bolela bophelong ka kakaretšo:

Baithuti ba tla swanela go thoma go itlhaloša ka polelo ya tlaleletšo ka tsela ye bonolo. Ba tla thoma go kgona go bolela le batho ba merafe ye mengwe. Ba swanetše go lemoga ka boitemogelo gore tsebo ya polelotirišwa ke lehumo.

Tetelo ya go ithuta ya 3: go bala le go bogela

Moithuti o tla kgona go bala le go bogela tshedimošo le boipshino gomme a kgona go iphetolela ka tshwanelo le ka tsinkelo mererong ya bokgabo, setšo le maikutlo dingwalong:

Go bala ka go naba go bohlokwa mo tlhabollong ya polelo, go ithuta go ngwala go akaretšwa le boipshino le go ithuta ka tša lefase. Dingwalwa tša go balwa di neela mothopotswakanya wa go ruta le go ithuta wo o lego bohlokwa mo go mabokgoni a mangwe a go ithuta polelo.

Tetelo ya go ithuta ya 4: go bgwala

Moithuti o kgona go ngwala mehuta ye e fapanego ya dingwalwa tša nnete le tša boikgopolelo a lebeletše mafapha a a fapanego:

Go ngwala go nyakile go sepelelana le go bala, ka go realo ke sebetša se bohlokwa mo go ithuteng ga kharikhulamo. Go ithuta go ngwala gabotse ka polelotlaleletšo go bohlokwa ge baithuti ba swanetše go ithuta diarea tša go ithuta tše dingwe ka polelo yeo.

Tetelo ya go ithuta ya 5: go nagana le go gopoishiša

Moithuti o kgona go šomiša polelo go nagana le go gopodišiša ka go realo o hwetša tsebo yeo a tlogo e beakanya le go e diriša go ithuta:

Baithuti ba tlo thoma go kwešiša dikgopololo, gomme ba tla ithuta mabokgoni le mekgwanakgwana ya go nagana le go inyakela tshedimošo mo go diarea tša go ithuta tše dingwe. Go bohlokwa gore baithuti ba kgone seo ka polelotlaleletšo, kudu ge e le gore ba swanetše go diriša polelo yeo go ithuta diarea tše dingwe.

Tetelo ya go ithuta ya 6: sebopego le tirišo ya polelong

Moithuti o kgona go diriša medumo, mantšu le thutapolelo gore a kgone go ngwala le go hlaloša dingwalwa:

Thutapolelo le tloltlontšu ke yona metheo ye bohlokwa ya polelo. Tloltlontšu ke motheo wa bokgoni bja go elela ge motho a bolela. Ge Baithuti ba swanetše go fihlelela magato a mabjalo a bokgoni ka polelo ya ka gae le ya tlaleletšo mo mafelelong a Kreiti ya 9, gona tlhabollo ya tloltlontšu e swanetše go ba kokwane ya mathomo ye bohlokwa go tloga go Kreiti ya R go ya godimo.

MAEMO A KELO GO KREITI YA R

Ela Hloko

- Mo dikarolong tše di latelago, maemo a kelo a tetelo ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta a tla fiwa kreiti ye nngwe le ye nngwe. Go fiwa mehlala ya dingwalwa ya go dirišwa ge go logaganywa go ithuta polelo. Ye ga se mehlala fela, morutiši a ka tlaleletša ka ya gagwe ya go nepagala (ya dingwalwa).
- Barutši ba swanetše go gopola gore ga se baithuti ka moka bao ba bilego le sebaka sa go ithuta Kreiti ya R. Dikgopololo, mabokgoni le ditheknički tša Kreiti ya R di swanetše go rutwa le go logaganywe le Kreiti ya 1.

Kreiti R

Dingwalwa tše di šišintšwego

Dingwalwa tša molomo:

- Dikanegelo tša go diragatšwa, tša go thekgwa ka maswaodikga, diswantšho le dilo tša bophelo bja kgonthe gammogo le poeletšo ye ntšinyana ya tlhago (mohlala, go opela mmogo dikošana tša bana)
- Dipapadišane
- Dikoša
- Dithaloko (go akaretšwa le tša go tšwa ditšong tše dingwe)

Tša go ngwalwa le tša go bogelwa:

- Dikanegelo tša diswantšho (go akaretšwa le tša go ba le mantšwanakgoeletšo)

Polelotirišwantši/Multimedia:

- Mananeo a bonolo a thelebišene

Kreiti ya R

Tetelo ya go ithuta ya 1

GO THEELETŠA

Moithuti o kgona go theeletša ka nepo ya go hwetša tshedimošo le boipshino/boithabišo, gomme a amega ka tshwanelo le ka tsenelelo mo bophelong ka kakaretšo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša dikanegelo tše kopana, tše bonolo tša go diragatšwa ka go:
  - kwešiša;
  - opela mmogo ditlhabeletšo ka tshwanelo (mohlala, Antutulele, ngwana robala...);
  - thala diswantšho ka kanegelo; le go
  - bolela ka fao kanegelo a amilego maikutlo a gagwe.
- Logaganya kanegelo go sepelelana le maphelo a bona. Dipoledišano tša mohuta wo di tla ba ka polelo ya ka gae.
- Kwešiša ditaelo tše bonolo tša molomo gomme a di diragatša (mohlala, Etsa mo. Ema. Tsoga, bjalogjalo).
- Laetša tlhompho go baithuti ba bangwe ka go ba neela sebaka sa go bolela, go ba theeletša le go ba tutuetša gore ba bolele ka polelotlaleletšo.

Kreiti ya R

Tetelo ya go ithuta ya 2

Go Bolela

Moithuti o kgona go bolela ka boitshepo le ka tshwanelo ge a gola mo bophelong ka kakaretšo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Fetola madume a bonolo le go šadišana gabotse ka tshwanelo le go leboga batho.
- Opela le go diragatša dikoša le dithaloko ka hlogo ka morethetho le ka segalo sa maleba (mohlala, Antutulele, Ngwana robala...).
- Šomiša mantšu a go laetša boikokobetšo le tlhompho ge a leboga', 'tshwarelo'.

Kreiti ya R

Tetelo ya go ithuta ya 3

GO BALA LE GO BOGELA

Moithuti o kgona go bala le go bogela tshedimošo le boipshino gomme a kgona go iphetolela ka tshwanelo le ka tsinkelo mererong ya bokgabo, setšo le maikutlo dingwalong

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša kgatišo ya mantšu ao a tlwaelegilego a kgašo (go swana le maswao a kgwebo) le a tikologong ye e rilego (mohlala, maswao a tsela, bjalo ka STOP, SEPELA).
- Bolela modumo wa tlhaka ya mathomo ya leina la gagwe (kgato ya mathomo ya go lemoga medumo).
- Ithute dikošana le diretwana tše di hlabollago temogo ya go ba gona ga medumo (mohlala, segwagwa, segwagwa, segwagwa, sa re mpepumpepumpupu, nna ka gana, ka gana, sona sa lla, sa lla, sa lla).
- Bala dipuku tša diswantšho.

Kreiti ya R

Tetelo ya go ithuta ya 4

GO NGWALA

Moithuti o kcona go ngwala mehuta ye e fapanego ya dingwalwa tša nnete le tša boikgopolelo, a lebeletše mafapha a a fapanego a dingwalwa

Re lemoga se ge moithuti a:

- Thala diswantšho moo go tšona morutiši a pharilego ditlankana.
- Lemoga gore go ngwala le go thala go a fapania.
- Kwešiša maikemišetšo a go ngwala - ke gore go tshotshoma ka tlhalošo.
- Ngwala mantšu a bonolo ao a šetšego a a tseba ka go a bolela.
- Leka go ngwala ka boyena (mohlala, go ngwala leina la gagwe).

Kreiti ya R

Tetelo ya go ithuta ya 5

NAGANA LE GO GOPODIŠIŠA

Moithuti o kgona go diriša polelo go nagana le go gopodišiša ka go realo a hwetša tsebo, yeo a tlogo e beakanya le go e diriša go ithuta

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša dikgopolو gammogo le tlolontšu ye e sepelelanago le:
  - boitsebišo (mohlala, Leina la ka ke _____);
  - nomoro (mohlala, tee, pedi);
  - bogolo (saese) (mohlala, bogolo, bonnyane); le
  - mmala (mohlala, boso, bohubedu).
- Šupa dikwano (mohlala, ka go diragatša ditaelo tša go swana le ëBea tše serolwane mmogo').

Kreiti ya R

Tetelo ya go ithuta ya 6

SEBOPEGO LE TIRIŠO YA POLELO

Moithuti o na le tsebo ebile o kgona go diriša medumo, mantšu le popapolelo ya polelotlaleletšo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Bontšha kwešišo ya dibopego tša dipotšišo: Neng? Bjang?, Kae?, Lebaka?, Efe?, Nka...).
- Laetša kwešišo ya mafoko a bonolo a lebaka la bjale le a lebakatšweledi la lebjale ge go bolelwa (mohlala: Yena o rata sekolo; yena o a bala).
- Kwešiša medirišotaelo (mohlala, Ema!, Sepela gae!, Eya le yena!).
- Kwešiša mathuši a madiri (mohlala: tla, fo, dio, no).
- Kwešiša dibopego tša kganetšo.

MAEMO A KELO LE DINGWALWA GO DIKREITI TŠA 1 - 3

Kreiti ya 1

Dingwalwa tše di šišintšwego

Dingwalwa tše molomo:

- Ditaelo tše bonolo
- Dikanegelo tše go thekgwa ke dika, diswantšho le dilo tše di dirišwago bophelong di akaretša poeletšo (mohlala ditlhabeletšo)
- Radio le dikanegelo tše go gatišwa
- Ditaelo le ditlhalošo tše bonolo
- Diretwana tše go diragatšwa
- Dikošana
- Dikoša
- Dithai le metlae

Tše go ngwalwa le tše go bogelwa:

- Dipuku tše dikanegelo le tše diswantšho tše mongwalwana wo bonolo (go akaretšwa le tše ditšo tše dingwe)
- Diretwana
- Dinepe
- Diswantšho tše dikgatišobaka

Polelotiriwantši/Multimedia:

- Mananeo a TV a go swana le Takalani Sesame, Divideo, Di-CD-Romo le inthanete (mo go kgonegago)

Dingwalwa tše di šišintšwego

Dingwalwa tše molomo:

- Ditaelo tše tharano ye e golago
- Dikanegelo, dinonwane (tše bonolo)
- Dinakegelo tše bonolo tše radio le tše go gatišwa
- Dikanegelo tše ditiragalo tše kgale
- Ditlhaloko tše bonolo
- Diretwana tše go diragatšwa
- Dikošana
- Dikoša
- Direto
- Dinonwane le metlae

Tše go ngwalwa le tše go bogelwa:

- Dikanegelo tše bonolo (go akaretšwa le tše ditšo tše dingwe)
- Lenaneo (la go swana le la ge motho a eya go reka mabenkeleng)
- Ditiragalo tše dikanegelo tše kgale
- Ditlhalo tše bonolo
- Dikoša
- Diretwana tše bana le direto
- Ditaelo (mohlala, mokgwā wa go bopa sefofane sa go dirwa ka pampiri)
- Ditšhate tše bonolo (mohlala, tšhate ya nako ye e diretšwego dithuto tše histori)
- Mathata a dipalopalo tše mantšu (mmetse)
- Dithaloko (mohlala, morabaraba)
- Diswantšho tše dikgatišobaka
- Dinepe

Polelotiriwantši/Multimedia:

- Mananeo a thelebišene (mohlala, Takalani Sesame)
- Dipapatšo tše bonolo tše thelebišene
- Divideo, di-CD-Romo le inthanete (moo go kgonagalago)

Dingwalwa tše di šišintšwego

Dingwalwa tša molomo:

- Ditaelo tša tharano tše di golago
- Dikanegelo (dikanegelwana, dinonwane, ditaodišwana - go akaretšwa le tša ditšo tše dingwe)
- Dikanegelo tša radio le tša go gatišwa
- Dikanegelo tše di fetilego
- Ditlhalošo
- Dipoledišano
- Dipapatšo tša radio
- Dikoša
- Direto
- Dithai le metlae
- Dithaloko

Tša go ngwalwa le tša go bogelwa:

- Dipuku (tša boikgopolelo le tše e sego tša boikgopolelo) go akaretšwa le tša ditšo tše dingwe
- Tša metlae
- Mananeo
- Dikanegelo tše di diragetšego
- Ditaelo
- Melao (mohlala, melao ya sekolo)
- Tšhupamabaka
- Dingwalwa tša seleago (ditaletšo, dikarata tša ditumedišo)
- Dithaloko tša bana
- Ditšhate le dikrafo
- Nyepolloputla ya mantšu
- Diswantšho tša dikuranta le dikgatišobaka
- Dinepe

Polelotirišwantši/Multimedia:

- Mananeo a thelebišene (mohlala, Kideo)
- Dipapatšo tša thelebišene
- Divideo, di-CD-Romo le inthanete (fao go kgonagalago)

Kreiti ya 1

Tetelo ya go ithuta ya 1

GO THEELETŠA

Moithuti o kgora go theeletša ka nepo ya go hwetša tshedimošo le boipshino/ boithabišo, gomme a amega ka tshwanelo le ka tsenelelo mo bophelong ka kakaretšo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša dikanegelo tše kopana, tše bonolo ka go:
  - opela mmogo dikošana ka go se šaetše (mohlala, ‘Ke nna ktlele’);
  - thala seswantšho sa kanegelo;
  - rulaganya diswantšho ka go latelana;
  - araba dipotšišo tše bonolo, mohlala, ‘ee/aowa’ gammogo le go fetola dipotšišo tša go se be le karabo e tee;
  - ekiša kanegelo; le ka go
  - bolela ka fao kanegelo a amilego maikutlo a gagwe.
- Kwešiša ditlhalošo tše bonolo (mohlala, ka go theeletša ditlhalošo ka ga sedirišwa goba motho ka go di swantšha le seswantšho):
  - bolele ka maikutlo a gagwe mabapi le kanegelo (ka go diriša leleme la ka gae ge go nyakega).
- Kwešiša ditaelo tše bonolo ka go di diragatša (mohlalaíEmiša matsogo’).

Maemo a Kelo

Kreiti ya 2

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša dikanegelo tše bonolo ka go:
  - kgona go nagana gore kanegelo e ka ba mabapi le eng ka go no lebelela hlogo ya yona.
- Thala seswantšho le go bolela, go ngwalolla goba go ngwala mantšu a makaenyana ka seswantšho seo.
- Araba dipotšišo tše ee/aowa le dipotšišo tše go nyaka dikarabo tše dikopana:
  - arabu dipotšišo tše di amanyago kanegelo le bophelo bja gagwe ka polelo ya ka gae.

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša dikanegelo ka go:
  - eleletša seo kanegelo e ka bago mabapi le sona ka go no lebelela hlogo ya kanegelo;
  - akanya tše di tlogo direga ka kanegelong;
  - gopola le go bolela dikarolo tše dingwe tša kanegelo;
  - arabu dipotšišo tše tekatlhologanyo ka go arabu ka: mohlala, nnete goba maaka);
  - ngwala taba ye e itšeng ye bohlokwa ka go e tšweletša (mohlala, mo tšhateng ye bonolo);
  - bolela le go sekaseka ditaba tša selegae le tša setho le botho ka polelo ya ka gae (mohlala, go bolela ge e ba selo se diragetše ka go loka goba aowa);
  - ntšha maikutlo a gagwe mabapi le kanegelo; le go
  - fa kakaretšwana ye kopana ya kanegelo ka thušo ya morutiši.
- Hlaloša ditaba tše di diregilego ka go hlaloša ditiragalo go ya ka tatelano ya maleba.
- Kwešiša tlhalošo ka go ngwala ditaba tša maleba (mohlala, go feleletša tšhate).

Kreiti ya 1

Tetelo ya go ithuta ya 1 (e tšwela pele)

GO THEELETŠA

Moithuti o kgona go theeletša ka nepo ya go hwetša tshedimošo le boipshino/
boithabišo, gomme a amega ka tshwanelo
le ka tsenelelo mo bophelong ka kakaretšo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Go ba le kwešišo ya medumo ka go:
  - o kgona go hlaola magareng ga medumo mathomong le mafelelong a lentšu , mohlala, lentšu leo le thomago ka ‘b’; le go
  - a kgona go lemoga dihlogo tša maina tša go laetša bontši motho = batho.
- Laetša tlhompho go baithuti ba bangwe ka go ba neela sebaka sa go bolela, go ba theeletša le go ba tutuetša gore ba bolele ka polelotlaleletšo.

Kreiti ya 2

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diragatša kanegelo le go bolela mantšu ao a boletswegego ke moanegwa:
  - beakanya diswantšho ka tatelano ya tšona le go kgomagantšha mantšu le diswantšho; le go
  - ntšha maikutlo a gagwe mabapi le kanegelo.
- Kwešiša ditiragalo go ya ka fao di latelanago ka gona (mohlala, Maabane, Matome o ile toropong. Toropong o rekile dilo tše dintši. La mathomo o rekile merogo. Go tloga fao a reka diaparo).
- Kwešiša tlhalošo gomme ba kgonas go hlaloša seo se bolelwago (mohlala, Le bonala ge go se na, maru. Ke nkgokolo. Le bonala mosegare fela. Ge le le gona ga re apare dijesi. Ke eng?).
- Laetša kwešišo ya tatelano ya ditaelo (mohlala, Tswalela lebati. Le notlele).

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša ditaelo le tatelano ya tšona (mohlala, melao ya go raloka papadi ye e itšego).
- Go ba le kwešišo ya medumo:
  - hlaola magareng ga medumo ya ditumanoši tše di fapanego tše di lego bohlokwa ge go balwa le ge go ngwalwa (mohlala, ‘e’ ka go ‘reta’ le ‘e’ ka go ‘moreti’); le go
  - lemoga ditumanoši tše di rotogilego (mohlala, ‘e’ ka go ‘reka’ ga e swane le ‘e’ ka go ‘moreki’ yeo e rotogilego).
- Laetša tlhompho go baithuti ba bangwe ka go ba neela sebaka sa go bolela ka go ba theeletša le go ba tutuetša ge ba leka go bolela polelotlaleletšo ya bona.

Kreiti ya 1

Tetelo ya go ithuta ya 1
(e tšwela pele)

Maemo a Kelo

(Ga go sa na maemo a kelo a tetelo ye ya go ithuta mo
kreiting ye)

GO THEELETŠA

Moithuti o kgona go theeletša ka nepo ya
go hwetša tshedimošo le boipshino/
boithabišo, gomme a amega ka tshwanelo
le ka tsenelelo mo bophelong ka kakaretšo

Kreiti ya 2

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Go ba le ya kwešišo ya medumo:
  - hlaola magareng ga medumo ye bohlokwa ya go fapano yeo e nyalelanago le go bala le go ngwala (mohlala, ‘e’ ka go ‘feta’ le ‘e’ ka go ‘fetile’);
  - lemoga modumokwano wo o tšwelelagoo mantšung a dikošana le diretwana (mohlala, kunku robala dingwe di robetše, kunku robala dingwe di robetše); le go
  - lemoga tšhomiso ya ‘lefetile’ le ‘letlago’ mo mafokwaneng (mohlala, ‘ngwana o sepetše’(lefetile), ‘ngwana o tlo sepela’ (letlago)).
- Laetša tlhompho go baithuti ba bangwe ka go ba neela sebaka sa go bolela, go ba theeletša le go ba tutuetše gore ba bolele ka polelotlaleletšo.

(Ga go sa na maemo a kelo a tetelo ye ya go ithutamo kreiting ye)

Maemo a Kelo

Kreiti ya 1

Tetelo ya go ithuta ya 2

GO BOLELA

Moithuti o kgona go bolela ka boitshepo le ka tshwanelo ge a gola mo bophelong ka kakaretšo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ka mantšu le dikafoko tše bonolo (mohlala, Re tsogile/Lena le kae?).
- Opela le go diragatša dikoša le dithaloko ka hlogo ka morethetho le ka segalo sa maleba.
- Diriša le go fetola madume le go šadišana botse, go akaretšwa le go kgona go kgopela le go leboga ka tshwanelo.
- Kgona go bolela le go itlhaloša gabotse ge baithuti ba laelwa go dira bjalo (mohlala, Ke kgahlwa ke/Ga ke kgahlwe ke _____).
- Bitša mantšu a a tlwaelegilego ka segalo sa tshwanelo.
- Šomiša mantšu a go laetša tlhompho a go swana le hle, ka kgopelo, tshwarelo.

Maemo a Kelo

Kreiti ya 2

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Araba dipotšišo ka tshwanelo.
  - Botšiša fao a sa kwešišego (mohlala, Ga ke kwešiše. Ke kgopela gore le boeletše potšišo).
  - Laetša tlhompho le boleta (mohlala, ka go diriša ‘hle’, ‘ka kgopelo’, ‘ke a leboga’) le go kwešiša mantšu a tlhompho a go fapafapana mo polelong (mohlala, Mme, Koko, Rakgolo, Bomma, *Bobuti*).
  - Fa ditaelo tše bonolo.
-
- Bolela ditaba goba maitemogelo a gagwe ka tatelano.
  - Bolela ka seswantšho goba sethalwa.
  - Ithuta ka hlogo le go diragatša dikoša le diretwana tša bana.
  - Go ruta bana mokgwa wa nnete wa go bitša mantšu bjalo ka karolo ya go bala.

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Araba dipotšišo ka mantšu goba dikafoko.
  - Botšiša go hwetša tsebo (mohlala, A na le ka boeletša potšišo gape?).
  - Dira dikgopelo:
    - tsea dikgang ka hlogo yeo e tlwaelegilego; le go
    - bolela ka tatelano ka ga maitemogelo a gagwe goba ka ditaba tše di itšego.
  - Fa ditaelo.
-
- Hlaloša tshepetšo (mohlala, go itokišetša go ya sekolong).
  - Bolela ka seswantšho, senepe goba selo.
  - Diragatša diretwana goba dikoša.
-
- Hlokomela kwagatšo goba go bitšwa ga mantšu ka ge e le karolo ye bohlokwa ya go bala, mohlala:
    - ithuta ditumanoši tša gare e lego ‘e’ le ‘o’; le go
    - hlokomela pitšo ya mantšu le segalo bjalo ka karolo ya go bolela (mohlala, go diriša moretheto le kgatelelo ya dipatrone tša polelotlaleletšo).

Kreiti ya 1

Tetelo ya go ithuta ya 2 (e tšwela pele)

Maemo a Kelo

(Ga go sa na maemo a kelo a tetelo ye ya go ithuta mo kreiting ye)

GO BOLELA

Moithuti o kcona go bolela ka boitshepo le
ka tshwanelo ge a gola mo bophelong ka
kakaretšo

Kreiti ya 2

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ithute go diriša ditumanoši tša tlase le tša godimo, mohlala: ‘i’ ya go ‘bina’ le ‘a’ ya mo go ‘bana’
- Kgethologanya magareng ga ditumanoši tše di hlatlošitšwego le tše di sa hlatlošwago, mohlala: ‘o’ ka go ‘roka’ le ‘o’ ka go ‘seroki’.
- Laetša tlhompho le boleta gomme a bile a laetša le kwešišo gore mantšu a go laetša tlhompho a a fapano mo dipolelong go ya ka go fapano ga tšona (mohlala: Mme, Koko, Mmane Sentha).

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Laetša temogo ya mekgwa ya maleba ya go bolela le batho (mohlala, tsela yeo ka yona mekgwa ya go laetša tlhompho e fapanago ka gona dipolelong ka go fapano ga tšona).

Kreiti ya 1

Tetelo ya go ithuta ya 3

GO BALA LE GO BOGELA

Moithuti o kgora go bala le go bogela
tshedimošo le boipshino gomme a kgora
go iphetolela ka tshwanelo le ka tsinkelo
mererong ya bokgabo, setšo le maikutlo
dingwalweng

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša diswantšho gore a kgone go kwešiša ditemana tše di ngwadilwego:
  - dira gore kanegelo ya diswantšho e kwešišege (mohlala, go hlaola seswantšho seo se sa sepelelanego le tše dingwe);
  - kwantšha diswantšho le mantšu (mohlala, diriša mantšu a go ngwalwa go bontšha dilo/diswantšho); le go
  - diriša diswantšho go kwešiša dikgwaletšo tše bonolo mo dikanegelong/dipukung.
- Kwantšha mantšu le dilo, mohlala, ka go phara ditlankana mo dilong ka go thoma ka tše di swanago ka maina le tša polelo ya ka gae (mohlala, setulo/stoel, khomphutha/computer).
- Latela ditaelo tše di gatišitšwego mo papetleng (mohlala: Fofa, Ema, Robala).

Kreiti ya 2

Maemo a Kelo

Re tseba se ge moithuti a:

- Diriša diswantšho tša go bogelwa gore a kgone go kwešiša dingwalwa:
  - dira gore kanegelo ya diswantšho e kwešišege (mohlala, go hlaola seswantšho seo se sa sepelelanego le tše dingwe);
  - tswalanya seswantšho le boitemogelo bja gagwe;
  - bolela ka fao diswantšho di tšweletšago maikutlo a gagwe gomme a tswakanya dipolelo ge go kgonega;
  - kwantšha diswantšho le mafoko; le go
  - thala seswantšho seo se sepelelanago le lefoko.
- Thoma go kgona go fa tlhalošo ya dingwalwa ka go bala puku ye kgolo le morutiši:
  - bala leina la puku gomme a nagane gore e bolela ka eng;
  - latela menwana le mahlo a morutiši;
  - šupa lentšu ka go nepagala ge morutiši a le bala;
  - araba dipotšišo ka boripana go tšwa kanegelong; le
  - ka thušo ya morutiši, ba kgona go bolela kanegelo ka mantšu a gagwe.
- Kwešiša le go lemoga ditlhaka le mantšu:
  - ka go lemoga mantšu ao a šomišwago ka tlwaelo/tlotlontšu, mohlala, ‘go swana le’, ‘yena’, ‘bina’.

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re tseba se ge moithuti a:

- Diriša didirišwa tša go bonwa go tšweletša tlhalošo.
- Kwešiša kanegelo ya seswantšho goba metlae ka go bala mafoko le mantšu ka gare ga dipudula.
- Bapetša diswantšho le/goba dinepe le boitemogelo bja gagwe le maphelo a gagwe gomme a di sekaseke ka tsinkelo (Na ba swana le mang mo kanegelong?).

Kreiti ya 1

Tetelo ya go ithuta ya 3 (e tšwela pele)

Maemo a Kelo

Re tseba se ge moithuti a:

GO BALA LE GO BOGELA

Moithuti o kgon a go bala le go bogela tshedimošo le boipshino gomme a kgon a go iphetolela ka tshwanelo le ka tsinkelo mererong ya bokgabo, setšo le maikutlo dingwalweng

- Bala dipuku tša diswantšho tša go ba le kgwaletšo e tee goba tše pedi.

- Laetša go ba le tlrtlontšu ya mantšu ao a tlwaelegilego, mohlala, ‘nna’, ‘yena’, ‘bona’, bjaloobjalo.

Kreiti ya 2

Maemo a Kelo

Re tseba se ge moithuti a:

- Kwešišo le temogo ya medumo:
  - lemoga phapano ya pitšo ya mantšu magareng ga polelo ya gae le ya go tlaleletša (mohlala, shape le šoma);
  - mantšu a bonolo ao a thomago ka tlhaka e tee ebile a le a makopana bjalo ka ‘ema’; e bopilwe ka (tumanoši, tumammogo, tumanoši);
  - kopanya mantšu a dilo tseo di sepelelanago ka lešakeng le tee, mohlala: ‘gata’ ‘fata’ ‘rata’, bjalobjalo;
  - kopanya mantšu a medumo ya go swana ka lešakeng le tee, mohlala, ‘gama’, ‘ama’, bjalobjalo;
  - lemoga medumo ya ditumanoši go ya ka go fapania ga tšona, a, e, i, o, u;
  - lemoga ditumammogo tseo e lego tše pedi fela e le modumo o tee, mohlala: ‘ts’ ka go ‘tsela’, ‘tš’ ka go ‘letša’;
  - lemoga mantšu ao a šomišwago ka mehla bjalo ka ‘ya gago’, ‘ke rata’; le go
  - diriša tsebo ya gagwe ya medumo le mabokgoni bjalo ka karolo ya leano la go kgona go bala le go ngwala (kwagatšo ya mantšu le go peleta ge a ngwala).
- Bala dipuku tša nnete le tša boikgopolelo ka go rata go ba le tsebo le boithabišo.

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re tseba se ge moithuti a:

- Kwešiša tlhalošo ya dingwalwa tša go ngwalwa ka go bala puku le morutiši:
  - bala leina la puku;
  - akanya seo puku e bolelagoo ka sona;
  - araba dipotšišo mabapi le kanegelo;
  - hlaloša ka fao kanegelo e amago maikutlo a gagwe;
  - anega kanegelo ka mantšu a gagwe; le go
  - ahlaahla ditaba tseo di bolelagoo ka maitshwaro goba tseo di diregago setšhabeng ka polelo ya ka gae.

- Lemoga le go kwešiša tlhalošo ya ditlhaka le mantšu:
  - lemoga ka go no lebelela mantšu ao a dirišiwago ka mehla ge go bolelelwaa; le go
  - kgona go diriša mabokgoni a go lemoga mantšu le go kgona go bala ka kwešišo go swana le go lemoga medumo didirišwa tša diteng le go eleletša ka kwešišo ya diteng tša temana.

Kreiti ya 1

**Tetelo ya go ithuta ya 3
(e tšwela pele)**

Maemo a Kelo

Re tseba se ge moithuti a:

GO BALA LE GO BOGELA

Moithuti o kgon a go bala le go bogela tshedimošo le boipshino gomme a kgon a go iphetolela ka tshwanelo le ka tsinkelo mererong ya bokgabo, setšo le maikutlo dingwalweng

■ Kwešišo le temogo ya medumo:

- lemoga ditumammogo tša go thoma lentšu le ditumanoši: mohlala, 'bina', 'roma'.

Kreiti ya 2

Maemo a Kelo

Re tseba se ge moithuti a:

- Laetša go ba le tlrtlontšu ya mantšu a go tloga go 250 go fihla go 500. Baithuti bao ba ithutago diarea tše dingwe ka polelotlaleletšo ba swanetše go ba le tlrtlontšu ya mantšu a 500.

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re tseba se ge moithuti a:

- Bala ka go elela ebile le ka lebelo.
- Balela godimo ka kwagatšo le segalo sa maleba.
- Go iphošolla ka go bala gape go khutša le go bala lentšu gammalwa pele a ka le bitša.
- Kwešišo le temogo ya medumo:
  - lemoga phapano magareng ga pitšo ya medumo ya polelo ya gae le ya tlaleletšo;
  - lemoga phapano ya medumo ya polelo ya ka gae le ya polelotlaleletšo go swana le ‘th’ ka go ‘thaba’ le ‘th’ ka go ‘thin’;
  - lemoga mehuta ye e fapanego ya ditumanoši kudu ditumanoši tša gare tše di nago le medumo ya go fapana di laolwa ke tikologo yeo di tšwelelagoo yona, mohlala,’o’ ka go ‘roma’ le ‘o’ ka go ‘romile’
  - lemoga modumo o tee wo o ngwalwago ka ditumammogo tše pedi bjalo ka ‘ts’ ka go ‘tsela’ le ‘bj’ ka go ‘bjang’
  - lemoga medumo yeo e bopilwego ka ditumammogo tše pedi goba go feta, bjalo ka ‘tšh’ ka go ‘tšhaba’, ‘pšh’ ka go ‘pšhatla’
  - lemoga medumo yeo e thomago goba e feleletsago lentšu gomme e swana, mohlala, ‘gata’, ‘rata’, ‘bata’
  - lemoga mantšu a mangwe gape ao mopeleto wa ona o lego bothatana, mohlala ‘tšhatšamela’
  - lemoga diretwana tša bana; le go
  - lemoga mesela(na) ye bothatana.

Kreiti ya 1

Tetelo ya go ithuta ya 3
(e tšwela pele)

Maemo a Kelo

*(Ga go sa na maemo a kelo a tetelo ye ya go ithuta mo
kreiting ye)*

GO BALA LE GO BOGELA

Moithuti o kgona go bala le go bogela
tshedimošo le boipshino gomme a kgona
go iphetolela ka tshwanelo le ka tsinkelo
mererong ya bokgabo, setšo le maikutlo
dingwalweng

Kreiti ya 2

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

(Ga go sa na maemo a kelo a tetelo ye ya go ithuta
mo kreiting ye)

Re tseba se ge moithuti a:

- Bala ka bobona go ipshina le go hwetša tsebo:
  - bala le go latela ditaelo (mohlala, ka fao selo seo se itsego se dirwago ka gona goba ka fao papadi ye e itsego e bapalwago ka gona);
  - bala tlhalošo ya tshepetšo (mohlala, ka fao pampiri e dirwago ka gona);
  - bala direto le dikoša tša go tlwaelega;
  - bala dipuku tše di theilwego godimo ga ditiragalo tša nnete le tša go ikgopolela;
  - hlalošetša baithutikayena ka puku yeo ba e badilego; le go
  - farologanya magareng ga dingwalwa tša saense le tše e sego tša saense.
- Laetša bokgoni bja go bala mantšu ao a tlwaelegilego a magareng ga 700 le 1,500. Ge baithuti ba ithuta diarea tša go ithuta tše dingwe ka polelo ya tlaleletšo, gona ba swanelwa ke go phegelela go ba le tsebo ya mantšu a 1,500.

Kreiti ya 1

Tetelo ya go ithuta ya 4

GO NGWALA

Moithuti o kgona go ngwala mehuta ye e fapanego ya dingwalwa tša nnete le tša boikgopoplelo, a lebeletše mafapha a a fapanego a dingwalwa

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ngwalolla gomme morago a ngwala mantšu le mafoko a makopana a go tsebega (mohlala, dišupo/ (leipole) le maina a dipuku tša go nyalana le dithalwa).
- Diriša mantšu a bonolo a go tsebega go feleletša dibopego tša mafoko.
- Dikafoko tša go swana le (mohlala, Ke nna _____, Ke dula _____, Ke rata _____, Ga ke dumé _____).
- Ngwala mananeo a go ba le maina (dithaetlele) (mohlala, Bagwera ba

Kreiti ya 2

Maemo a Kelo

Re lomoga se ge moithuti a:

- Kgetha le go ngwalolla hlogwana yeo e hlalošago seswantšho.
- Ngwala lefokwana la go sepelelana le seswantšho.
- Feleletša lefoko ka mantšu ao a tlogetšwego.
- Ngwala mafoko a šomiša ‘sebopego se itšego’ (mohlala, Ke rata ...).
- Beakanya gabotse mafoko ao a hlakahlakantšwego gomme ba a ngwalolla.
- Diriša ditlhaka tše dikgolo le dikhutlo.
- Diriša tsebo ya medumo go peleta mantšu ka go nepagala ge ba ngwala.
- Ngwala mantšu ka go nepagala le ge ba sa a bone.
- Lemoga le go phošolla mantšu ao a fošagetšego.
- Ngwala mantšu ka go nepagala ka piletšo.
- Ngwala mantšu ka go latelana go ya ka alfabete (mohlala, ka gare ga pukuntšu ya moithuti).

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ngwala mantšu a go ikemela ka boona (mohlala, ditlankana (dileipole)).
- Kgoboketša mantšu ka pukuntšung ya bona.
- Ngwala mantšu a a tsebegago ka mopeleto wa mmakgonthe.
- Ngwalolla mananeo gomme a fiwe dihlogwana (mohlala, dibata: tau, nkwe, lepogo; dinonyana: leeba, nong, kgwale, kgaka).
- Ngwala mafoko ka go diriša sebopego se se itšego (mohlala, Nna nka ...).
- Ngwala mafoko ao a sa latelego sebopego se se itšego.
- Ngwala mafoko ao a ithometšego ona fao a ntšhago maikutlo a gagwe.
- Diriša ditlhaka tše kgolo, khutlo, fegelwana.
- Latelanya le go ngwalolla mafoko go bopa temana.
- Ngwala dingwalwana (mohlala, dikarata tša taletšo, madume).
- Ngwala ka thekgo tiragatšo ye kopana.

Kreiti ya 1

Tetelo ya go ithuta ya 4
(e tšwela pele)

Maemo a Kelo

(Ga go sa na maemo a kelo a tetelo ye ya go ithuta mo
kreiting ye)

GO NGWALA

Moithuti o kgona go ngwala mehuta ye e
fapanego ya dingwalwa tša nnete le tša
boikgopoplelo, a lebeletše mafapha a a
fapanego a dingwalwa

Kreiti ya 2

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re lomoga se ge moithuti a:

- Ngwala dihlogo tša mananeo (mohlala, Diphoofolo: Katse, Mpša, Kgomo, Nku).

Maemo a Kelo

Re lomoga se ge moithuti a:

- Diriša sebopego se itšego sa go ngwala pego ye bonolo ya puku le ya kanegelo ye bonolo (mohlala, Maloba ke ile .... Ke ka fao lehono...).

Kreiti ya 1

Tetelo ya go ithuta ya 5

NAGANA LE GO GOPODIŠA

Moithuti o kcona go diriša polelo go nagana le go gopodiša ka go realo a hwetša tsebo, yeo a tlogo e breakanya le go e diriša go ithuta

Re tseba se ge moithut a:

- Kwešiša dikgopololo le tlottlontšu tša go sepelelana le:
  - boitsebišo (mohlala, Leina la ka ke...);
  - nomoro (mohlala, tee, pedi);
  - bogolo (saese) (mohlala, bogolo, bonnyane);
  - dibopego (mohlala, sediko, khutlonne);
  - ditšhupetšo (mohlala, borwa, leboa, bohlabela, bodikela, la go ja/nngele);
  - tatelano (mohlala, ya pele ya bobedi, ya boraro);
  - nako, (mohlala, gonabjale, lehono);
  - mengwaga (mohlala, ke na le mengwaga ye e šupago); le
  - bokgoni (mohlala, nka ...).

- Diriša polelo go nagana:
  - fapantšha ditshwano/kwano le diphapano (mohlala, hlopha didiko mmogo. Nyaka seo se sa swanego le tše dingwe);
  - kgetha dikarolwana tša karolo ye kgolo (mohlala, ditho tša mmele, dikarolwana tša leoto);
  - hlopha dilo (mohlala, hlopha dilo tša go dirwa ka plastiki, gomme tša go dirwa ka kota di hlophelwe ka thoko); le
  - tatelano ya dilo (mohlala, go tšwa go tše kgolo go ya go tše nnyane).

Maemo a Kelo

Kreiti ya 2

Maemo a Kelo

Re lomoga se ge moithuti a:

- Kwešiša mantšu le tlotlontšu ya go nyalelana le:
  - boitsebišo (mohlala, Ke bolela Sepedi, Xitsonga, le English).
  - nomoro (mohlala, 11, 12).
  - bogolo/tekanyo/ saese mohlala, telele, kopana, kgolo).
  - sebopego (mohlala, khutloharo, khutlonne, naledi).
  - dišupo (mohlala, godimo, fase).
  - tatelano (mohlala, tee, pedi, tharo, nne). le
  - bokgoni (mohlala, Ke kgona go..., Nka ngwala...).
- Diriša polelo go nagana:
  - lemoga phapano magareng ga dilo tša go swana le tša go fapano (mohlala, gare ga hlapi le nogá);
  - hlaola diripa go selo sa go felela (mohlala, diripa tša mmele, sefatanaga);
  - latelanya dilo ka mananeo a tšona, diphure di ntšhetšwe kgakala (mohlala, go bea dienywa le merogo gore baithuti ba di bee ka dihlopha tša tšona); le go
  - beakanya dilo (mohlala, go di bea go thoma ka ye telele go fihla ka ye kopana).

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re lomoga se ge moithuti a:

- Kwešiša dikgopolole tlotlontšu ye e amanago le kelo (mohlala, O tlie bjang? O ka ela ka eng? Go na le baithuti ba bakae?).
- Diriša polelo go kwešiša dikgopolole tlotlontšu tša go nyalelana le diarea tša go ithuta tša go fapafapana (mohlala, tatelano ya ditiragalo thutong ya histori, hlaloša tikologo ya kanegelo, šomiša polelo ye e tšwetšego pele ye e dirišwago ka go mmetsé).

Kreiti ya 1

**Tetelo ya go ithuta ya 5
(e tšwela pele)**

Maemo a Kelo

Re tseba se ge moithut a:

NAGANA LE GO GOPODIŠIŠA

Moithuti o kcona go diriša polelo go nagana le go gopodišiša ka go realo a hwetša tsebo, yeo a tlogo e breakanya le go e diriša go ithuta

- Hlaola dilo ka go di hlaloša (mohlala, Ke kgomo, ke na le dinaka le mosela, molomo le maoto a mane. Ke fa batho nama...).
- Kwešiša go diriša karolo ye nngwe ya polelo ya mmetse (mohlala, hlakanya, aroganya, ntšha).
- Ngwala tshedimošo tšhateng le mo dibopegong tše dingwe (mohlala, ka go swaya leswao la go kcona le la go se kgone (sefapano).

Kreiti ya 2

Maemo a Kelo

Re tseba se ge moithut a:

- Šoma ka ditšhate:
  - tlatša ditšhate (mohlala, lenaneo la mešomo ya tšatši ka tšatši);
  - dira dinyakišišo ka phapošingborutelo (mohlala, go nyakiša gore ke ba bakae bao ba ratago dijo tše di itšego gomme ba laetša taba yeo ka tšhate goba krafo ya diploko); le go
  - dira lenaneo la go laetša ditiragalo le mengwaga yeo di diregilego ka yona (mohlala, ditiragalo tša bjale).
- Kwešiša le go šomiša polelo ya ka mehla ya mmetse.
- Theeletša, go bala le go rarolla mathata a go lebana le mmetse, kudu go lebeletšwe mantšu a go swana le ‘kudu’ le ‘gannyane’ ‘ngwathelana’, ‘ka moka’ (mohlala, Matome o na le malekere a lesome. O fa Mokgadi a mabedi. Na o šetše ka a makae?).

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re tseba se ge moithut a:

- Botšiša dipotšišo go utolla tsebo.
- Diriša polelo go nagana:
  - bapetša dilo (mohlala, Magareng ga kgomo le tonki ke efe yeo ba e ratago?).
- Sekaseka tharollo ya mathata ka dihlopha (mohlala, hlaloša gore ye bohlokwa ke efe yeo e lego ye bohlokwa, le gona bjang magareng a kgomo le tonki).

Kreiti ya 1

Tetelo ya go ithuta ya 5
(e tšwela pele)

Maemo a Kelo

(Ga go sa na maemo a kelo a tetelo ye ya go ithuta mo kreiting ye)

NAGANA LE GO GOPODIŠIŠA

Moithuti o kcona go diriša polelo go nagana le go gopodišiša ka go realo a hwetša tsebo, yeo a tlogo e breakanya le go e diriša go ithuta

Kreiti ya 2

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re tseba se ge moithut a:

- Hlama pukuntšu ya bona.

Re tseba se ge moithut a:

- Kgoboketša a be a ngwale tshedimošo ka ditsela tše di fapafapanego:
  - etšwa lesolo la go nyakiša (mohlala, ka fao baithuti ba tsenago sekolo ka gona (ka taxi, dipese, dipaesekela, maoto, dikoloi); le go
  - ngwala tshedimošo ka mekgwa ye e fapafapanego (mohlala, ka tafola, tšhate, seswantšho).
- Šuthiša tshedimošo go tšwa lehlakoreng le, go ya go le lengwe:
  - theeletša polelwana ye kopana gomme a tlatše tshedimošo yeo mo tšhateng goba a e swantšhe mo seswantšhong;
  - diriša tshedimošo go tšwa sengwalweng sa molomo goba sa go ngwalwa go hlama tšhate, goba krafo goba go fa seswantšho maina;
  - diriša tshedimošo go tšwa tšhateng, krafong, seswantšhong, goba go diriša seswantšho go ngwala goba go feleletša sengwalwa se sekopana.
- Diriša pukuntšu ya maitirelo le ya bana, (ge go kgonega, go dirišwe dipukuntšu tša maleme a mabedi goba le tee).

Kreiti ya 1

Tetelo ya go ithuta ya 6

SEBOPERO LE TIRIŠO YA POLELO

Moithuti o na le tsebo ebile o kgonago
diriša medumo, mantšu le popapolelo ya
polelotlaleletšo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Hhaloganya dibopego tša dipotšišo (mohlala, Neng?, Bjang?, Kae?, Lebaka?).
- Kwešiša mafoko a bonolo (mohlala, Ke ja bogobe).
- Kwešiša lebjale, lefetile le letlago (mohlala, Ke rata thuto/Ke ratile thuto/Ke tlo rata thuto).
- Kwešiša medirišotaelo (mohlala, Ema!, Sepela gae!, Eya le yena!).
- Kwešiša mathuši (mohlala, Ke tla ya sekolong).
- Kwešiša dibopego tša kganetšo (mohlala, ga ke ye sekolong/A ka se ye sekolong/Ga se yena).
- Kwešiša bontši bja maina (mohlala, monna/banna/ngwana/bana/mohlare/mehlare, go akaretšwa le dibopego tša bontši tša go se tlwaelege, mohlala, meetse, madi).

Maemo a Kelo

Kreiti ya 2

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša le go diriša sebopego se itšego sa dipotšišo (mohlala, Go diregile eng maabane/beke ya go feta/ ngwaga wa go feta/mesong? O sepetshe neng? O kile wa...?).
- Kwešiša le go diriša lephethi (mohlala, Maabane o bogile/ga se a boga TV) go akaretšwa sebopego seo se sego sa tlwaelega (mohlala, (jele, sepetshe, bone).
- Kwešiša le go kgona go šomiša mathuši a go laetša kgonego (mohlala, Nka bala. Nka bina).
- Kwešiša le go šomiša mahlaodi (mohlala, nyenyane, kgolo, nyama).
- Kwešiša le go kgona go šomiša mahlathi ka fao go swanetšego mafokong (mohlala, Mokgadi o hlapa meno ka mehla).
- Fetola mahlaodi le mahlathi (mohlala, ye kgolo kudu, ye nyenyane kudu).
- Kwešiša magareng ga mantšu ao a tlwaelegilego a 1,000 le 1, 500 ge a šomišwa mafokong ge baithuti ba fetša Kreiti ya 2. Fela, ge e le gore bathuti ba tlo ithuta diarea tša go ithuta tše dingwe ka polelo ya tlaleletšo, gona ba swanetše go tseba mantšu ao a ka bago 1,500.

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša go diriša dibopego tša dipotšišo tša go fapafapana (mohlala, Neng, bjang, kae, ka lebaka la eng, eng).
- Kwešiša go diriša letlago (mohlala, Ke tlo ya sekolong gosasa. E ya go na lehono).
- Kwešiša ka fao kgonagalo e hlalošwago ka gona (mohlala, A ka ithuta le yena ka moso).
- Kwešiša ka fao nyakego e hlalošwago ka gona (mohlala, O swanetše go dira mošomo wa gago le wena).
- Kwešiša ka fao polelo e dirišwago ka gona go latelanya dilo (mohlala, tšwela pele, gape, bjale, lapilego).
- Kwešiša bontši bja maina (mohlala, monna/banna/ngwana/bana/mohlare/mehlare, go akaretšwa le dibopego tša bontši tša go se tlwaelege, mohlala, meetse, madi).
- Diriša mahlathi go ya ka lenaneo la tshwanelo (mohlala: Ga ke rate nama. Ga ke kgone go rutha).

Kreiti ya 1

**Tetelo ya go ithuta ya 6
(e tšwela pele)**

SEBOPEGO LE TIRIŠO YA POLELO

Moithuti o na le tsebo ebile o kgona go diriša medumo, mantšu le popapolelo ya polelotlaleletšo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša mašalaina (a batho) (mohlala, nna, wena, yena, rena, lena, bona: Nna le yena le bona re ya sekolong).
- Kwešiša matlema (mohlala, godimo ga, ka fase ga, tlase ga, ka ntle ga gagwe).
- Kwešiša mahlaodi (mohlala, bogolo, bonnyane, le mahlathi, mohlala, gabotse, gampe).
- Mo mafelelong a Kreiti ya 1 go be go kwešiswa mantšu a magareng ga 500 le 1,000 mo polelong ye e dirišwago.

Maemo a Kelo

Kreiti ya 2

Kreiti ya 3

Maemo a Kelo

(Ga go sa na maemo a kelo a tetelo ye ya go ithuta
mo kreiting ye)

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša mašalaina (a batho) (mohlala, nna, wena, yena, rena, lena, bona: Nna le yena le bona re ya sekolong).
  - Kwešiša matlema (mohlala, godimo ga, ka fase ga, tlase ga, ka ntle ga gagwe).
  - Bontšha kwešišo ya tšomišo ya mahlaodi le mahlathi.
  - Diriša mahlaodi (mohlala, khubedu, telele, šoro).
-
- Kwešiša mantšu ao a tlwaelegilego ao a ka bago 200 le 500 mabapi le dingwalwa tša molomo mo polelong (mohlala, O ngwadile sengwalwa gabotse).
  - Kwešiša mantšu a go tsebega mo polelong a magareng ga 1,500 le 3,000 mo mafelelong a Kreiti ya 3. Ge baithuti ba ithuta diarea tša go ithuta tše dingwe ka polelo ye e sego ya ka gae, gona ba swanetše go ikemišetša go tseba a 3000.

KGAOLO YA 3 SEHLOPHA SA GARE (DIKREITI TŠA 4-6)

MATSENO

Mo Sehlopheng sa Tlase, baithuti ba swanetše go ba ba šetše ba kopakopane le tirišo ya polelo ye e sego ya ka gae (polelo ya tlaleletšo). Ba tla kwešiša bontši bja mantšu go akaretšwa le dibopego tša ona, le ge e le gore ba tla be ba sešo ba a rutwa ka tshwanelo. Ba tla be ba šetše ba na le sebete sa go bolela, go thabela kgokagano le go bolela polelo ye e sego ya ka gae ka go elela.

Nepišo

Mo dikreiting tša go tloga go 4 go fihla go 6, baithuti ba tla thoma go:

- lemoga mantšu le dibopego tša thutapolelo tšeob ba di tsebago go tšwa go Sehlopha sa Tlase;
- ba tla thoma go lemoga ka fao polelo ye e sego ya ka gae e šomago ka gona, gomme ba thoma go ba le taolo ye e rilego godimo ga yona; le go
- ba tla thoma go diriša tsebo yeo e hlabologago go lekola tirišo ya bona ya polelo, kudu ge ba ngwala.

Go ithuta gannyane gannyane

Go bohlokwa go gopola gore polelo yeo ba ithutago yona ba e tseba gannyane gannyane. Le ge e le gore ba thoma go hlokomela tirišo ya tlotlontšu le thutapolelo, nepagalo ya tirišo ya mantšu le dibopego tša ona e tlo tšeana nako go phethagatšwa. Ke phošo go gopola gore baithuti ba swanetše go tseba le go laola sebopego se tee pele ba fetela go se sengwe. Ba tla no tšwela pele go dira diphošo tše dintši, gomme seo se swanetše go bonwa bjalo ka karolo ya go ithuta polelo ye e sego ya ka gae (polelotlaleletšo). Le ge go le bjalo, ba swanetše go hlabolla kwešišo ya bona ye e tseneletšego ya malebana le gore polelo ye e sego ya ka gae e dirišwa bjang. Ka go dira bjalo e tla be e le gona go ithuta polelo yeo ka nepagalo.

Mo Sehlopheng sa Tlase, baithuti ba swanetše go ba babadi ba paale mo polelong ya bona ya ka gae go akaretšwa le dipolelo tša go tlaleletša. Ba swanetše go ba bjale ba na le boitemogelo bja dingwalwa tša go fapafapana tša bana. Mo dikreiting tša 4 go fihla ka 6 ba tla diriša tsebo yeo ya motheo gore e be bangwadi ba mmakgonthe.

Thekgo ya maleba - go thekga go ngwala ka tlhokomelo

Go ngwala mo kgatong ye go swanetše go thekgwa ka tshwanelo. Mathomong morutiši a ka ba thuša ka thekgo ye ntši, mohlala, ka tsela ya dibopego le mehuta ye e rilego ya dingwalwa, go swana le sereto se bonolo, pego ye bonolo, bjaloobjalo. Ge baithuti ba thoma go lemoga sengwalwa, ke gore ka fao se bopilwego ka gona, gammogo le polelo yeo e dirišitšwego go sona, morutiši o tla thoma go fokotša thekgo ya gagwe go bona. Baithuti ba tlo thoma go leka go ngwala mošomo wa go etša woo ka bobona.

Le ge ba ithuta polelo ye e sego ya ka gae (polelotlaleletšo), tshepetšo ya go ithuta go bala le go ngwala e thoma go tiilela gannyane gannyane. Bana ba ithuta ka “go leka ga se makgona, makgona ke maboeletša”. Ba nyaka lenaneo la go ba begela mediro ya bona ka nepo ya go ba thuša go ithuta, se bohlokwahllokwa ke go ba hlohleletša ka mešogofela.

Go bohlokwa go lemoga gore le ge e le gore tetelo ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta e na le bokgoni bjo bo fapanego le ye nngwe, go sa le bohlokwa gape go logaganya ditetelo tše mo lenaneong la go ithuta.

Tirišo ya polelo ya ka gae ya baithuti

Mo go Sehlopha sa Gare, baithuti ba swanetše go hlohleletšwa go kgokagana ka polelotlaleletšo ya bona, ge go kgonega ka mo phapošiborutelong ka nako yeo e filwego ya thuto yeo. Taba yeo e bohlokwa ka gobane ba swanetše go thoma go bolela polelo yeo go hlagiša maikutlo a bona gore ba kgone go e tseba. Le ge go le bjalo, go sa na le nako ya go bolela ka polelo ya ka gae. Mohlala, gantši ba ka nyako go tswakanya dipolelo ge ba boledišana ka ga merero ye bothatana ya go swana le ya leago goba dikanegelo tša boitsharo goba mohlomongwe ge ba bapetša popapolelo mo go polelo ya bona ya ka gae le ya tlaleletšo

DITETELO TŠA GO ITHUTA

Tetelo ya go ithuta ya 1: go theeletša

Moithuti o tla theeletša ka nepo ya go hwetša tshedimošo le boipshino, gomme a iphetolela ka tshwanelo le ka tsinkelo mo bophelong ka kakaretšo:

Mo kgatong ye, baithuti ba tla theeletša polelo ye e sego ya ka gae ka tshwanelo. Wo ke wona motheo wa tlhabollo ya mabokgoni ka moka a polelo.

Tetelo ya go ithuta ya 2: go bolela

Moithuti o tla kgona go kgokagana ka bokgoni le ka boitshepo ge a bolela mo bophelong ka kakaretšo: Baithuiti ba tla ba le sebete sa go itlhaloša ka bobona gabonolo ka polelo ya tlaleletšo. Go bolela go swanetše go logaganywa le mabokgoni a mangwe.

Tetelo ya go ithuta ya 3: go bala le go bogela

Moithuti o tla kgona go bala ka nepo ya go ikhweletša tshedimošo le boipshino gomme a kgona go iphetolela ka tshwanelo le ka go tsinkela dikokwane tše bohlokwa tša bophelo tša go lebana le dingwalwa tša bokgabo, setšo le maikutlo:

Go bala go bohlokwa mo tlhabollong ya polelo, go akaretšwa le boipshino le go ithuta tikologo ya gago.

Tetelo ya go ithuta ya 4: go ngwala

Moithuti o tla kgona go ngwala mehuta ye e fapafapanego ya dingwalo tša nnete le tša boikgopolelo a lebeletše mafapha ao a fapafapanego:

Go ngwala go logaganywa le go bala, ke dibetša tše bohlokwa mo kharikhulamong.

Tetelo ya go ithuta ya 5: go nagana le go gopoishiša

Moithuti o tla kgona go diriša polelo go nagana le go gopodišiša, ka go realo a hwetša tsebo yeo a tlogo e beakanya gomme a e diriša go ithuta:

Baithuti ba tla kwešiša dikgopoloo tše bothata gomme ba tla ithuta mabokgoni le mekgwanakgwana ya go nagana le go ikhweletša tsebo mo go diarea tša go ithuta tše dingwe.

Tetelo ya go ithuta ya 6: Sebopego le tirišo ya polelong

Moithuti o tla kgona go tseba a be a kgona go diriša medumo, tlrtlontšu le thutapolelo ya polelo ya tlaleletšo: Thutapolelo le tlrtlontšu ke metheo ya polelo. Tsebo ya mmapaale ya thutapolelo le tlrtlontšu e bohlokwa go baleng ka go elela. Bobedi di swanetše go rutwa ka tshwanelo le ka togagano go tšweletša go bala, go ngwala, go theeletša le go bolela.

MAEMO A KELO LE DINGWALWA (GO DIKREITI TŠA 4 - 6)

Ela Hloko

Mo dikarolong tše di latelago, maemo a kelo a tetelo ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta a tla fiwa kreiti ye nngwe le ye nngwe. Go fiwa mehlala ya dingwalwa ya go dirišwa ge go logaganywa go ithuta polelo. Ye ga se mehlala fela, morutiši a ka tlaleletša ka ya gagwe ya go nepagala (ya dingwalwa).

Kreiti ya 4

Dingwalwa tše di šišintšwego

Bomolomo:

- Dikanegelo
- Dinonwane
- Dikoša
- Direto tša bana tše bonolo
- Metlae le dithai
- Ditaelo
- Ditlhalošo tša batho le dilo
- Ditlhalošo tša ditiragaloo
- Dipoledišano
- Mananeo a radio

Diswantšho/Dibogelwa:

- Dipuku (tša nnete le tša boikgopolelo)
- Direto tša bana tše bonolo
- Ditaelo
- Ditsebišo
- Dipeco tša dipuku
- Metswako
- Tšhupadipaka
- Dikrafo le ditšhate
- Mebepe le dipolane tše bonolo
- Dinepe
- Dikhathuni
- Dipuku tša metlae
- Diswantšho
- Morabaraba wa mantšu
- Dipukuntšu

Poleletirišwantši:

- Mananeo a thelebišene a bana
- Dipapatšo tša thelebišene
- Difilimi le divideo tša bana (ge di hwetšagala)
- Di-CD-Romo le inthanete (ge di hwetšagala)

Kreiti ya 5

Dingwalwa tše di šišintšwego**Bomolomo:**

- Dikanegelo
- Dinonwane
- Dikoša
- Direto tša bana
- Metlae le dithai
- Ditaetšo
- Dikanegelo tša seo se diregilego
- Ditaelo
- Melaetša (mohlala, ya megalā)
- Ditlhalošo tša batho, dilo le mafelo
- Dipeco tša ditiragalo
- Dipoledišano
- Ditaba tša radio le dipeco tša boso

Diswantšho/Dibogelwa:

- Dipuku (tša nnete le tšeō e sego tša nnete)
- Dikgatišobaka
- Direto tša bana
- Ditaelo
- Ditsebišo
- Dipeco (mohlala, diteko tše bonolo)
- Tshekatsheko ya dipuku
- Ditaletšo
- Metswako
- Ditšupapaka
- Dišetule (mohlala, tša thelebišene)
- Ditshwantšho
- Dikrafo le ditšhate
- Mebepe le dipolane tše bonolo
- Morabaraba wa mantšu
- Dipuku tša metlae

- Dikhathuni
- Dipostara
- Dinepe
- Dipukuntšu

Poleletirišwantši:

- Mananeo a bana thelebišene
- Pego ya tša boso ya thelebišene
- Papašo tša thelebišene
- Difilimi le di-video tša bana (ge di le gona)

Kreiti ya 6

Dingwalwa tše di šišintšwego

Bomolomo:

- Dikanegelo
- Dinonwane
- Dikoša
- Direto
- Metlae le dithai
- Ditaetšo
- Dikanegelo tša seo se diregilego
- Ditaelo
- Ditlhalošo tša batho, dilo, mafelo le ditshepetšo
- Dipoledišano
- Dipotšišonyakišišo
- Dipeco
- Dipolelo tše di beakantšwego

Diswantšho/Dibogelwa:

- Dipuku (tša nnete le tše e sego tša nnete)
- Dikuranta
- Dikgatišobaka
- Dipukutšatši
- Direto
- Dingwalwa tše papadi
- Tshekatsheko ya dipuku
- Dipapatšo
- Dipostara
- Diposkarata
- Mangwalo

- Metswako
- Ditaelo
- Ditsebišo
- Dipego (mohlala, diteko tše bonolo)
- Ditšhupapaka
- Dišetule (mohlala, tša thelebišene)
- Ditshwantšho, dikrafo le ditšhate
- Morabaraba wa mantšu
- Mebepe le dipolane
- Dikhathune
- Dipuku tša metlae
- Dipostara
- Dipuku tša methopo (bjalo ka dipukuntšu, diensaeklopidea)

Poleletirišwantši:

- Mananeo a thelebišene
- Pego ya tša boso ya thelebišene
- Difilimi le di-video (ge di le gona)
- Di-CD-Romo le inthanete (ge di le gona)

Mo dikarolong tše di latelago, maemo a kelo a tetelo ye nngwe le ye nngwe a tla fiwa kreiti ye nngwe le ye nngwe. Mo mathomong a kreiti ye nngwe le ye nngwe, re tla fa mehlala ya dingwalwa tša go ka dirišwa go logaganya polelo ye e rutwago. Mehlala yeo ga se yona fela, ka go realo go ka oketšwa le ka ya gago ka go kgetha ye e nepagetšego dingwalweng tše di filwego.

Ela hloko: Barutiši ba swanetše go lemoga gore ga se baithuti ka moka bao ba ka bago ba tsene Kreiti ya R.Dikgopoloo tša go swana le mabokgoni le mekgwa di swanetše go rutwa ka go logaganywa le Kreiti ya 1.

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 1

GO THEELETŠA

Moithuti o tla kgona go theeletša ka nepo ya go hwetša tshedimošo le boipshino, gomme a iphetolela ka tshwanelo le ka tsinkelo mo bophelong ka kakaretšo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša dikanegelo (tšeо baithuti ba di balelwago goba ba di botšwago):
  - araba dipotšišo ntšu ka ntšu;
  - akanyetša seo se yago latela ka morago;
  - fetola ka boyena;
  - boledišana ka ga merero ya go amana le ya boitshwaro le leago fao ditaba di sa swarego batho ka go lekana (go lahlela mantšu a polelo tše dingwe ge motho a bolela, ge e ba go a nyakega);
  - boeletša kanegelo ka tatelano ya maleba ka mabaka; le go
  - akaretša kanegelo ka thekgo ya morutiši.

- Kwešiša ditaelo tša bomolomo, ditaetšo le ditlhalošo:
  - fetola ditaelo ka ditho tša mmele (mohlala, go dira selo se se rilego); le go
  - theeletša ditaelo tše bonolo tša molomo go swana le go hwetša lefelo le le itšego mo mmepeng goba mo polaneng.

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša dikanegelo (tšeо baithuti ba di balelwago goba ba di botšwago):
  - araba dipotšišo ntšu ka ntšu;
  - lemoga tshedimošo ya maleba (mohlala, ka go phara ditlankana godimo ga seswantšho);
  - fetola ka boyena;
  - boledišana ka ga merero ya go amana le boitshwaro le leago gammogo le ditaba tše bohlokwa tša go swana le ‘Na thutasetho ya kanegelo ye e na le bonneta ka dinako ka moka?’ (A bolele ka go tswaka polelo ge go kgonega);
  - hlagiša thumo yeo e sa swanego le yeo e tšwelelago mo kanegelong (a ka no tswakanya polelo ge go nyakega);
  - boeletša kanegelo; le go
  - akaretša kanegelo ka thekgo.

- Kwešiša ditaelo tša bomolomo, ditaetšo le ditlhalošo:
  - kwešiša tatelano ya ditaelo ka go araba ditaelo ka ditho tša mmele (mohlala, go latela ditaelo tša mošomo wo a o filwego ka phaphošingborutelo); le go
  - kwešiša ditaetšo tša molomo ka go latela tsela le go hwetša lefelo mo mmelepeng goba mo polaneng

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša dikanegelo (tšeо baithuti ba di balelwago goba ba di botšwago):
  - araba dipotšišo ntšu ka ntšu;
  - lemoga tshedimošo ya maleba (mohlala, ka go tlatša dikarabo godimo ga seswantšho);
  - fetola ka boyena;
  - tswalanya kanegelo le tša bophelo bja gagwe;
  - boledišana ka ga merero ya go amana le boitshwaro le leago gammogo le ditaba tše bohlokwa tša go swana le ‘Na moanegwathwadi ke motho wa mohuta mang? Na maitshwaro a gagwe ke a mabjang? Na semelo sa gagwe se tšweletšwa ka mokgwa wa go kgotsofatša goba go na le kgethollo go ya ka ditumelo (go no fa mohlala)? (polelo e ka tswakwa ge go nyakega);
  - hlagiša thumo ye e sa swanego le yeo e tšwelelago mo kanegelong (a ka no tswakanya polelo ge go nyakega);
  - boeletša kanegelo ka go e anega gape; le go
  - akaretša kanegelo.

- Kwešiša ditaelo le ditaetšo tša bomolomo:
  - kwešiša tatelano ya ditaelo tše di raraganego ka go araba ditaelo ka ditho tša mmele (mohlala, ka go latela ditaelo tša go beakanya teko ya mošomo wa saense wo a o filwego);
  - kwešiša ditaetšo tša molomo ka go di ngwala le go di latela mo mmelepeng goba mo polaneng; le go
  - araba dipotšišo.

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 1 (e tšwela pele)

GO THEELETŠA

Moithuti o tla kgona go theeletša ka nepo ya go hwetša tshedimošo le boipshino, gomme a iphetolela ka tshwanelo le ka tsinkelo mo bophelong ka kakaretšo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša ditaelo tša molomo:
  - hlaola batho, dilo goba mafelo; le go
  - phara seswantšho ka ditlankana.
- Kwešiša tatelano ya ditiragalo:
  - Araba dipotšišo ka ga seo se diragetšego pele, la bobedi, bjalobjalo.
- Hlompha baithuti ba bangwe:
  - neela sebaka sa go bolela.
  - go ba theeletša
  - kgothaletša maitekelo a bona a go bolela polelotlaleletšo.

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša ditaelo tša molomo:
  - hlaola batho, dilo goba mafelo;
  - phara seswantšho ka ditlankana; le go
  - Lemoga goba go swaya tshedimošo ya maleba (mohlala, godimo ga tšhate).
- Kwešiša tatelano ya ditiragalo:
  - araba dipotšišo ka ga seo se diragetšego pele, la bobedi, bjalogjalo; le go
  - gopola ditiragalo tšona tše ka moka ka ntle le thušo.
- Hlompha baithuti ba bangwe ka go ba:
  - neela sebaka sa go bolela;
  - theeletša le go ba kgothaletša maitekelo a bona a go bolela polelotlaleletšo; le go
  - kgothaletša maloko a dihlopha tše dingwe go thušana le tše dingwe.

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša ditaelo tša molomo:
  - hlaola batho, dilo goba mafelo;
  - phara tshwantšho ka ditlankana;
  - lemoga goba go swaya tshedimošo ya maleba (mohlala, godimo ga tšhate); le go
  - araba dipotšišo.
- Kwešiša tatelano ya ditiragalo:
  - araba dipotšišo ka ga seo se diragetšego pele, la bobedi, bjalogjalo; le go
  - gopola ditiragalo tšona tše ka moka ka ntle le thušo.
- Hlompha baithuti ba bangwe ka go ba:
  - neela sebaka sa go bolela;
  - theeletša le go ba kgothaletša maitekelo a bona a go bolela polelotlaleletšo; le go
  - kgothaletša maloko a dihlopha tše dingwe go thušana le tše dingwe.

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 2

GO BOLELA

Moithuti o tla kgona go kgokagana ka bokgoni le ka boitshepo ge a bolela mo bophelong ka kakaretšo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Boledišana ka polelo ye e sego ya ka gae ka go:
  - botšiša dipotšišo tše bonolo (mohlala, go botšišetša go tseba);
  - neela dikarabo tše kopana; le go
  - kgatha tema mo dipoledišanong tše di tlwaelegilego.
- Itshwara (setho) gabotse go ya ka fao go letetšwego ka gona ka go:
  - tšweletša/diragatša ditiro tše di rilego (mohlala, go fa ditaetšo);
  - setšo (mohlala, mokgwa wa go laetša botho ka polelotlaleletšo); le go
  - hlakahlakanya dipolelo ge go le maswanedi (mohlala, go dumediša motho yo o sa mo tsebego yo sa bolelego polelo ya geno).
- Diriša polelo ya tlaleletšo ka go tšweletša molaetša ka go:
  - gopodiša le go hlaloša tatelano ya ditiragalo ka go diriša makopanyi (mantšu a go kopanya ditiragalo) (mohlala, pele ga fao, morago ga fao, gwa latela);
  - neela ditaelo tše bonolo; le go
  - hlaloša batho, dilo le ditshepetšo tše bonolo.

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Boledišana ka polelo ye e sego ya ka gae ka go:
  - botšiša le go araba dipotšišo;
  - kgatha tema mo dipoledišanong tše di tlwaelegilego;
  - hlagiša maikutlo a gagwe le go a fahlela; le go
  - hlagiša maikutlo.
- Itshwara (setho) gabotse go ya ka fao go letetšwego ka gona ka go:
  - tšweletša/diragatša maemo a a tlwaelegilego ka go diriša polelo le dika tša maleba;
  - bontšha go lemoga diphapano tša go ama leago le setšo (mohlala, kwešiša diphapano magareng ga go hlagiša botho ka polelo ya ka gae le ka polelotlaleletšo); le go
  - hlakahlakanya dipolelo ge go le maswanedi (mohlala, go hlakanya dipolelo ge o bolela le yo a sa bolelego polelo ya geno, mo sehlopheng seo).
- Diriša polelo ya tlaleletšo ka go tšweletša molaetša ka go:
  - diriša le go hlaloša tatelano ya ditiragalo ka go diriša makopanyi le matlema;
  - neela tatelano ya ditaelo;
  - hlaloša tshepetšo;
  - hlaloša mohola wa se sengwe (mohlala, sediriwa se se tlwaelegilego le mohola wa sona); le go
  - bolela ka hlogo ye e tlwaelegilego gomme a itokišeditše yona (mohlala, Radipapadi yo ke mo ratago).

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Boledišana ka polelo ye e sego ya ka gae ka go:
  - botšiša le go araba dipotšišo;
  - tšwela pele mo dipoledišanong tše di tlwaelegilego;
  - hlagiša maikutlo a gagwe le go a fahlela; le go
  - hlagiša maikutlo.
- Itshwara (setho) gabotse go ya ka fao go letetšwego ka gona ka go:
  - tšweletša/diragatša maemo a tlwaelegilego ka go diriša polelo le dika tša maleba;
  - bontšha go lemoga mehola yeo e swanago gomme a e tšweletša ka tsela tše di fapanego mo dipolelong tša go fapano (mohlala, ‘ke kgopela’ le ‘please’ ke mekgwa ye mebedi ya go hlagiša botho ka dipolelo tše pedi tše di fapanego); le go
  - hlakahlakanya dipolelo ge go le maswanedi (mohlala, go laetša tlhompho polelong ya motho yo mongwe).
- Diriša polelo ya tlaleletšo ka go tšweletša molaetša ka go:
  - diriša le go hlaloša tatelano ya ditiragalo ka go diriša makopanyi le matlema;
  - neela tatelano ya ditaelo;
  - hlaloša tshepetšo;
  - hlaloša mohola wa se sengwe (mohlala, sediriwa se se tlwaelegilego le mohola wa sona); le go
  - bolela ka hlogo ye e tlwaelegilego gomme a itokišeditše yona (mohlala, Pabalelo ya meetse); le go
  - dira dinyakišišo ka phapošingborutelo (mohlala, ka go botšiša dipotšišo).

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 2 (e tšwela pele)

GO BOLELA

Moithuti o tla kcona go kgokagana ka bokgoni le ka boitshepo ge a bolela mo bophelong ka kakaretšo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša polelo ya tlaleletšo ka tshwanelo ka go:
  - anega kanegelo ye bonolo;
  - hlama le go diragatša papadi ye bonolo;
  - tšweletša sereto goba koša ya go tsebega; le go bapala thaloko ya go ama polelo.

- Laetša ka fao temogo ya polelo e hlamago tsebo le go bea batho maemong a:
  - thulano le theoleina leo e sego la maleba (mohlala, maina a mabe, maina a semorafe a go kodutla, maina a go kgetholla batšwantle, bjalo ka makwerekwere).

Maemo a Kelo

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša polelo ya tlaleletšo ka tshwanelo ka go:
  - anega kanegelo;
  - diragatša direto, dikoša le dithaloko tše bonolo;
  - bapala thaloko ya go ama polelo; le go
  - akanya le go hlaloša dikgonagalo (mohlala, Seo o ka se dirago ka R100).

- Laetša ka fao temogo ya polelo e hlamago tsebo le go bea batho maemong a:
  - kwešiša gore mokgwa wo o bolelago le motho yo mongwe;
  - botšago ka kamano ya gagwe le motho yoo (mohlala, moithuti a bitša morutiši ‘Morena’, a bitša yo mongwe ‘mogolle’); le go
  - go bitša motho ka go mo kodutla (mohlala, go bitša motho yo mogolo gore ke ‘girl/boy’ goba ka tsela ya go laetša tlhompho ka go mmitša ‘Malome/Rakgadi’.

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša polelo ya tlaleletšo ka tshwanelo ka go:
  - anega kanegelo;
  - diragatša direto, dikoša le dithaloko tše bonolo;
  - bapala thaloko ya go ama polelo; le go
  - akanya le go hlaloša tše di ka kgonagalago.

- Laetša ka fao temogo ya polelo e hlamago tsebo le go bea batho maemong a:
  - thoma go lebelela ka tsinkelo mekgwa ya go thea batho maina (mohlala, ka fao makgoba le bašomedi ba bego ba thewa maina ke bengmešomo, basadi ba tše difane tše bagatša ba bona, dingwetši di rewa maina ka bofsa ke ba bogadi, go bitša batho gore ke makwerekwere, bjalogjalo).

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 3

GO BALA LE GO BOGELA

Moithuti o tla kgona go bala ka nepo ya go ikhweletša tshedimošo le boipshino gomme a kgona go iphetolela ka tshwanelo le ka go tsinkela dikokwane tše bohlokwa tša bophelo tša go lebana le dingwalwa tša bokgabo, setšo le maikutlo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša dikarolwana tša dikanegelo gabonolo:
  - leina la puku (mohlala, go kgetha leina la puku le lekaone go tšwa go a mangwe gomme a fahlele mabaka a kgetho ya gagwe);
  - baanegwa, (mohlala, go nagana ka maina a maleba ao a ka theago baanegwa ba go se thewe maina gomme a neele mabaka go fahlela maemo a gagwe);
  - lemoga ka fao baanegwa le thulaganyo di tšweleeditšwego go hlagiša tebelelo ye e itšego (mohlala, Na banenyana le bašemane ba kgatha tema efe mo kanegelong? Na go na le kgethollo go dikarolo tša banenyana le tša bašemane? Goba na di a swana?); le go
  - lemoga tema yeo e kgathwago ke diswantšho mo go tšweletšeng tlhalošo (mohlala, Na seswantšho se se tšweletša bjang dimelo tša banenyana le bašemane?).

- Kwešiša ka tsela e bonolo diphapantšho tša theto:
  - modumokwano/morumo-kwano;
  - mantšu ao a thomago ka medumo ya go swana (mohlala, ‘noka’, ‘noga’, ‘nona’);
  - maekiši (mohlala, ‘tswikitswiki’); le go
  - phapano ya ka fao dipolelo di tšweletšago maekiši ka gona.

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša dikarolwana tša dikanegelo gabonolo:
  - leina la puku, tikologo le baanegwa (mohlala, a swantšha le go bapetša mahlaodi le baanegwa ba kanegelo);
  - thuto goba molaetša wa kanegelo (moo go kgonegago);
  - lemoga ka fao baanegwa le thulaganyo di tšweleditšwego go hlagiša tebelelo ye e itšego (mohlala, Na batho ba bagolo le ba bannyane ba tšweletšwa ka mokgwa wa kgethollo goba wa maleba wo o laetšago diphapano tša bona); le go
  - lemoga tema yeo e kgathwago ke diswantšho tša go bogelwa (diswantšho/dinepe) mo go tšweletšeng tlhalošo (mohlala, Na seswantšho se se tšweletša bjang dimelo tša batho ba bagolo le ba bannyane?).

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša dikarolwana tša dikanegelo gabonolo:
  - kwešiša leina la puku, tikologo le thulaganyo (mohlala, a hlaloše gore ke ka lebaka la eng seo se diregile);
  - kwešiše baanegwa (mohlala, hlaloša maikutlo le mediro ya bona le gore ke ka lebaka la eng ba dirile seo);
  - laetše le go ahlaahla tša boitshwaro le tša leago mo go kanegelokopana (mohlala, Na kanegelo e na le bonnate goba e a kgetholla?);
  - lemoga ka fao baanegwa le thulaganyo di tšweleditšwego go hlagiša tebelelo ye e itšego (mohlala, Na batho ba merafe goba ditumelo tša go fapano ba tšweletšwa ka mokgwa wa kgethollo goba wa maleba wo o laetšago diphapano tša bona?);
  - lemoga tema yeo e kgathwago ke diswantšho tša go bogelwa mo maemong a tlhalošo (mohlala, Na batho ba setšo/merafe ya go fapano ba tšweletšwa bjang mo kanegelong?); le go
  - hlagiša mekgwa ye e šielanago ya go tšweletša baanegwa le ditiro tša bona.
- Kwešiša ka tsela e bonolo diphapantšho tša theto:
  - modumokwano/morumo-kwano;
  - mantšu ao a thomago ka medumo ya go swana le maekiši;
  - phapano ya ka fao dipolelo di tšweletšago maekiši ka gona; le go
  - dipapišo (mohlala, O ja bjalo ka kolobe).
- Kwešiša ka tsela e bonolo diphapantšho tša theto:
  - modumokwano/morumo/kwano;
  - mantšu ao a thomago ka medumo ya go swana le maekiši;
  - phapano ya ka fao dipolelo di tšweletšago maekiši ka gona;
  - dipapišo;
  - bolela ka selo (mohlala, letšatši) nke ke motho (mohlala, Letšatši le a binabina); le go
  - diriša mareo go hlaloša dikarolwana tše (mohlala, poeletšomodumo, maekiši).

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 3 (e tšwela pele)

GO BALA LE GO BOGELA

Moithuti o tla kgona go bala ka nepo ya go ikhweletša tshedimošo le boipshino gomme a kgona go iphetolela ka tshwanelo le ka go tsinkela dikokwane tše bohlokwa tša bophelo tša go lebana le dingwalwa tša bokgabo, setšo le maikutlo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Balela go hwetša tshedimošo:
  - bala mebepe ye bonolo le dipolane (mohlala, go latelela tsela);
  - bala le go latela temana ye e amago tshepetšo ya dilo (mohlala, go bala motswako);
  - bala le go latela tšupadipaka;
  - bala seswantšho, dikrafo le ditšhate (mohlala, tatelano ya moloko/lešika);
  - akaretša temana ka thušo (mohlala, tlatša dikgoba ka mantšu a maleba); le go
  - bala dikgakollathuto tša diarea tše dingwe tša go ithuta.
- Baithuti bao ba tlogo ithuta diarea tše dingwe tša go ithuta ka polelotlaleletšo bona ba swanetše go ba le tlotlontšu ya mantšu a 2500.

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Balela go hwetša tshedimošo:
  - bala mebepe ye bonolo le dipolane (mohlala, go nyaka lefelo);
  - bala le go latela temana ye e amago tshepetšo ya dilo (mohlala, ditaelo tša teko ya saense);
  - bala seswantšho, dikrafo le ditšhate (mohlala, seswantšho sa tatelano ya dintlha);
  - bala ditšhupadipaka le mananeo a thelebišene ka maano a go hwetša tshedimošo;
  - akaretša temana ka thušo (mohlala, beakanya mafoko go ya ka tatelano ya ona); le go
  - bala dikgakollathuto tša diarea tše dingwe tša go ithuta.
- Bala le go fetola dingwalwa tša leago (mohlala, ditaletšo).
- Bala dingwalwa tša pegoditaba:
  - kwešiša kalo le moakanyetšo wa kgatišobaka (mohlala, kgatišobaka ya sekolo goba ya bana ba bannyane).

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Balela go hwetša tshedimošo:
  - latela ditaelo mabapi le metswako, mebepe le dipolane;
  - bala ditšhupadipaka le mananeo a thelebišene ka maano a go hwetša tshedimošo;
  - akaretša temana gomme a be a laetše lefokogolo le ntlhakgolo; le go
  - bala dikgakollathuto tša diarea tše dingwe tša go ithuta.
- Bala le go fetola dingwalwa tša leago (mohlala, lengwalo):
  - hlaola dika/dikarowlana tša mongwalelo tše di nyalelanago le batheeletši (mohlala, lengwalo la segwera le la semmušo).
- Bala dingwalwa tša pegoditaba:
  - hlaola ka fao dipapatšo di hlohleletšago babadi mohlala ka go diriša;
    - ▶ Mahlaodi (mohlala, hubedu, telele, golo)
    - ▶ Diphapantšho tša theto tša go swana le poeletšomedumo (mohlala, Ba bona tša bopudi bokgakala....)
    - ▶ Tshegišo, le go
    - ▶ Saense goba batho ba ba tsebegago go rekiša le go tšwetša pele setšweletšwa.
  - kwešiša kalo le moakanyetšo wa kgatišobaka gomme a e bapetše le ya kuranta.

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 3
(e tšwela pele)

Maemo a Kelo

*(Ga go sa na maemo a kelo a tetelo ye ya go ithuta mo
kreiting ye)*

GO BALA LE GO BOGELA

Moithuti o tla kgona go bala ka nepo ya go
ikhweletša tshedimošo le boipshino
gomme a kgona go iphetolela ka
tshwanelo le ka go tsinkela dikokwane tše
bohllokwa tša bophelo tša go lebana le
dingwalwa tša bokgabo, setšo le maikutlo

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Balela tsebo le boipshino:
  - bala dipuku tša nneta le tša boikgopolelo mo maemong a mmakgonthe a polelo;
  - ngwala pego ya tshekatsheko ya puku yeo a e badilego;
  - bala tshekatsheko ya pukwana ye bonolo; le go
  - rarolla nyepollantšu.

- Diriša dipuku tša methopo gore tlrtlontšu e gole:
  - diriša pukuntšu;
  - laetše go ba le tlrtlontšu ya go kgona go bala mantšu a magareng ga 2000 le 3500 ao a tlwaelegilego; le go
  - baithuti bao ba tlogo ithuta diarea tše dingwe tša go ithuta ka polelotlaleletšo bona ba swanetše go ba le tlrtlontšu ya mantšu a 3500.

- Balela tsebo le boipshino:
  - bala dipuku tše ntši tša nneta le tša boikgopolelo mo maemong a mmakgonthe a polelo;
  - bala mehuta ye mengwe ye mefsa ya dingwalwa (mohlala, pukutšatši ya motho ka boyena);
  - ngwala pego ya tshekatsheko ya puku yeo a e badilego;
  - bala tshekatsheko ya pukwana ye bonolo; le go
  - rarolla nyepollantšu.

- Diriša dipuku tša methopo gore tlrtlontšu e gole:
  - diriša letlakala la diteng/tšupaboteng go hweša tshedimoso;
  - diriša pukuntšu;
  - laetše go ba le tlrtlontšu ya go kgona go bala mantšu a magareng ga 3000 le 5000 ao a tlwaelegilego; le go
  - baithuti bao ba tlogo ithuta diarea tše dingwe tša go ithuta ka polelotlaleletšo bona ba swanetše go ba le tlrtlontšu ya mantšu a 5000.

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Balela tsebo le boipshino:
  - bala dipuku tše ntši tša nneta le tša boikgopolelo mo maemong a mmakgonthe a polelo;
  - ngwala pego ya tshekatsheko ya puku yeo a e badilego;
  - bala mehuta ye mengwe ye mefsa ya dingwalwa (mohlala, pukutšatši ya motho ka boyena);
  - ngwala pego ya tshekatsheko ya puku yeo a e badilego;
  - bala tshekatsheko ya pukwana ye bonolo; le go
  - rarolla nyepollantšu.

- Diriša dipuku tše methopo gore tlrtlontšu e gole:
  - diriša letlakala la diteng/tšupaboteng go hweša tshedimoso;
  - diriša pukuntšu;
  - laetše go ba le tlrtlontšu ya go kgona go bala mantšu a magareng ga 3000 le 5000 ao a tlwaelegilego; le go
  - baithuti bao ba tlogo ithuta diarea tše dingwe tša go ithuta ka polelotlaleletšo bona ba swanetše go ba le tlrtlontšu ya mantšu a 5000.

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 4

GO NGWALA

Moithuti o tla kgona go ngwala mehuta ye e fapafapanego ya dingwalo tša nneta le tša boikgopolelo, a lebeletše mafapha ao a fapafapanego

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ngwalela go neela tshedimošo:
  - thala le go phara ditlankana mebepeng ye bonolo, le go diswantšho, dikrafo le ditšhate;
  - ngwala mananeo ao a nago le dihlogo;
  - ngwala ditaelo tše bonolo;
  - ngwala tatelano ya ditiragalo;
  - hlagiša maikutlo ka go ngwala (mohlala, a bolele ge e ba puku e be e kgahliša goba aowa); le go
  - ngwale tshekatsheko ya puku ka morago ga go a ngwala ‘freimi/motheo’ goba ‘sebopego’.

- Ngwalela merero ya leago:
  - go ngwala molaetša wo bonolo.

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

■ Ngwalela go neela tshedimošo:

- thala le go phara ditlankana mebepeng ye bonolo, le go diswantšho, dikrafo le ditšhate;
- ngwala ditaelo tše bonolo;
- ngwala tatelano ya ditiragalo;
- ngwala motswako;
- ngwala tlhalošo ye kopana ka motho, selo, goba tshepetšo ye bonolo;
- hlagiša maikutlo ka go ngwala gomme a be a neele lebaka la go dira mošomo woo (mohlala, ‘Ke ka lebaka la eng diteng tša puku di ngena goba di kgahliša?’); le go
- ngwala tshekatsheko ya puku.

■ Ngwalela merero ya leago:

- go ngwala molaetša wo mokopana bjalo ka wa poskarata.

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

■ Ngwala gore a tšweletše tshedimošo:

- thala le go phara ditlankana mebepeng ye bonolo, le go diswantšho, dikrafo le ditšhate;
- ngwala tlhalošo ka ga motho, selo goba tshepetšo ye bonolo;
- diriša ‘freimi/motheo’ goba ‘sebopego’ go ngwala pego ye bonolo (mohlala, ya teko ya saense);
- hlagiša maikutlo ka go ngwala gomme a be a neele lebaka la go dira mošomo woo (mohlala, ‘Ke ka lebaka la eng sereto se se phala se sengwe?'); le go
- ngwala tshekatsheko ya puku.

■ Ngwalela merero ya leago:

- diriša sebopego go ngwala lengwalo la segwera;
- hlaola phapano magareng ga lengwalo la segwera le la semmušo (mohlala, ‘kgetho ya mantšu’);
- hlaola phapano magareng ga go bolela le go ngwala; le go
- ngwala seo se amago yena fela (mohlala, ‘pukutšatši’).

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 4 (e tšwela pele)

GO NGWALA

Moithuti o tla kgona go ngwala mehuta ye e fapafapanego ya dingwalo tša nnete le tša boikgopolelo, a lebeletše mafapha ao a fapafapanego

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ngwalela bohlami ka go:
  - diriša dithekniki tše di dirišiwago ge go hlangwa sengwalwa:
    - ▶ Mantšu ao a ekišago medumo ya ona, (mohlala, gwašagwaša),
    - ▶ Mantšu ao a thomago ka modumo wa go swana, (mohlala, noka, nogu),
    - ▶ Boeletša sona sebopego seo go tšweletša mošito wa sereto, (mohlala, ‘Phefo e a foka, Matlakala a a fofa, le Mabjang a a opela.
- Lehlabula le a bitša’.
  - ngwala papadi ye kopana goba poledišano ka thušo ye e rulagantšwego; le go
  - ngwala kanegelo ye bonolo ka thušo ye e rulagantšwego.
- Dira moakanyetšo wa sengwalwa sa pegoditaba
  - dira moakanyetšo wa postara goba tsebišo.

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ngwalela bohlami ka go:
  - ngwala papadi ye kopana goba poledišano;
  - ngwala kanegelo ye bonolo; le go
  - diriša dithekniki tseo di dirišwago ge go hlangwa sengwalwa:
    - ▶ Mantšu ao a ekišago medumo ya ona, (mohlala, gwašagwaša);
    - ▶ Mantšu ao a thomago ka modumo wa go swana, (mohlala, noka, nogu);
    - ▶ Dira gore selo (bjang) se kwale nke ke motho (bjang bo a opela);
    - ▶ Poeletšo ya sebopego se se swanago go tšweletša mošito le patronye ya theto;
- Akanyetša dingwalwa tša pegoditaba:
  - thala postara le/goba tsebišo.
- Tšeа go ngwala bjalo ka tshepetšo:
  - ngwala mošomokakanywa;
  - bala ka tsinkelo;
  - hwetša dipolo go tšwa go baithuti ba bangwe le morutiši; le go
  - ngwala gabotse ka morago ga dipolo tša baithuti le go morutiši.

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ngwalela bohlami ka go:
  - laetša tšweleopele ya bokgoni bja go ngwala kanegelo, papadi le poledišano (mohlala, ka go kgetha hlogo ya maleba, go diriša poledišano ka mo gare ga poledišano, diriša dikapolelo).
- Akanyetša dingwalwa tša pegoditaba:
  - thala postara, papatšo, dipotšišonyakišišo; le go
  - ngwala pego ye bonolo ya ditaba.
- Kwešišo ya tshepetšo ya go ngwala/Diriša tsebo ya sebopego le tšhomiošo ya polelo tseo di golago:
  - ngwala mošomokakanywa, bala ka tsinkelo, hwetša dipolo go tšwa go baithuti ba bangwe le go morutiši.

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 4 (e tšwela pele)

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

GO NGWALA

Moithuti o tla kgona go ngwala mehuta ye e fapafapanego ya dingwalo tša nnete le tša boikgopolelo, a lebeletše mafapha ao a fapafapanego

- Diriša tsebo ye e golago ya sebolego le tšhomisko ya polelo:
  - ngwala temana ka theko ya sebolego/freimi;
  - peleta mantšu a a tlwaelegilego ka tshwanelo; le go
  - thoma go diriša maswaodikga a mmalwa.

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša tsebo ye e golago ya sebopego le tšomišo ya polelo:
  - thoma go kwešiša phapano ya mokgwa wa go ngwala (mohlala, polelo ya go bolelwa goba mongwalelo wa go se be wa mehleng);
  - peleta mantšu a a tlwaelegilego ka tshwanelo; le go
  - thoma go diriša maswaodikga a mmalwa.

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša phapano magareng:
  - go boeletša (ka go fetola diteng le sebopego);
  - rulaganya (lokiša diphošo);
  - lokiša diphošo ka go diriša;
  - tsebo ya sebopego (mohlala, thutapolelo, mopeleto, maswaodikga, phapano ye e lego gona ya thutapolelo magareng ga polelo ya ka gae le polelotlaleletšo); le go
  - didiriša (mohlala, pukuntšu).

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 5

GO NAGANA LE GO GOPODIŠIŠA

Moithuti o tla kgona go diriša polelo go nagana le go gopodišiša, ka go realo a hwetša tsebo yeo a tlogo e breakanya gomme a e diriša go ithuta

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša polelo mererong yohle ya kharikhulamo ka go:
  - hlaloša dikgopololo tše di rilego tše di dirišitšwego mo go diarea tša go ithuta tše dingwe (mohlala, phepo ge go hlokometšwe mabokgoni a bophelo);
  - tseba le go kgona go diriša tlolontšu ye e rilego ya diarea tše dingwe tša go ithuta; le go
  - kwešiša le go tšweletša dingwalwa tša go dirišwa mo go diarea tše dingwe tša go ithuta (mohlala, tatelano ya nako).

- Diriša polelo go nagana:
  - araba le go thoma go botšiša dipotšišo tša maemo a godimo (mohlala, Ke ka lebaka la eng ...?, O nagana eng ka...?);
  - tatelano ya dilo go ya ka dikelo (mohlala, selo sa kgale, se sefsa);
  - hlopha dilo (mohlala, mehuta ye e rilego ya difatanaga) go ya ka kelo (mohlala, ya bokgoni le nepišo);
  - kgetha dikwano le diphapano magareng ga dilo (mohlala, kgomo le tonki);
  - kgetholla dikarolwana go tšwa karolong ye kgolo (mohlala, sefatanaga: entšene, maotwana, dithaere, leotwana la go otlela);
  - šupa dikarolwana tša karolo (mohlala, sefatanaga: maotwana, entšene);
  - hlaloša lebaka le pheletšo;
  - hlaloša kgopololo go fa mabaka a yona;

Maemo a Kelo

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša polelo merong yohle ya kharikhulamo:
  - hlaloša dikgopololo tše di itšego go tšwa go diarea tše dingwe tša go ithuta (mohlala, komelelo mo go disaense tša leago);
  - tseba le go kgona go diriša tlolontšu ya go tšwa go diarea tše dingwe tša go ithuta (mohlala, saense); le go
  - kwešiša le go tšweletša dingwalwa tša go dirišwa go diarea tše dingwe tša go ithuta (mohlala, tlhalošo ye bonolo ya tshepetšo go tšwa go area ya Theknolotši le ya Mabokgoni a Bophelo).
- Bala le go latela ditaelo tše di lego mabapi le teko ye bonolo ya saense.

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša polelo mererong yohle ya kharikhulamo:
  - hlaloša dikgopololo tše di itšego go tšwa go diarea tše dingwe tša go ithuta (mohlala, kgwebopotlana);
  - tsopola tshedimošo go tšwa ditlabelongthuto tša go dirišwa go diarea tša go ithuta;
  - tseba le go kgona go diriša tlolontšu ya go tšwa go diarea tše dingwe tša go ithuta (mohlala, saense); le go
  - kwešiša le go tšweletša dingwalwa tša go dirišwa go diarea tše dingwe tša go ithuta mohlala (go bala ditaelo tša go dira teko ye bonolo ya saense, thekgo mabaka ao ka go ngwala dipuelo).
- Diriša polelo go nagana:
  - araba le go botšiša dipotšišo tše bothata (mohlala, O ka gopola ka tlhalošo ye nngwe gape?);
  - tatelano ya dilo go ya ka dikelo/boleng;
  - sekaseka diponagalo tša dilo ka maikemišetšo a go di hlopha;
  - kgetha dikwano le diphapano magareng ga dilo;
  - hlaola dikarolwana tše bohlokwa go karolokgolo;
  - hlaloša lebaka le pheletšo;
  - hlaloša go ba le mehola le go hloka mehola gomme a ngwale ka ga taba yeo;
  - lekanyetša, go hlaola le go fa kahlolo gomme morago a fe mabaka a gago le mehlala ye e nepagetšego; le go
  - ngwala ditlhalošo ka go fa mehlala.

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 5 (e tšwela pele)

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

GO NAGANA LE GO GOPODIŠIŠA

Moithuti o tla kcona go diriša polelo go nagana le go gopodišiša, ka go realo a hwetša tsebo yeo a tlogo e beakanya gomme a e diriša go ithuta

- ka thekgo, hlaloša mehola le go hloka mehola (mohlala, go eta ka sefofane); le go
  - ka thekgo, ngwala ditlhalošo tše kopana gomme a fe mehlala ye e nepagetšego (mohlala, kwantšha kgopolole tlhalošo ya yona, a be a fe mohlala).
- Kgobokeša a be a ngwale tshedimošo ka ditsela tše di fapafapanego:
- ka thekgo hlaloša tshepetšo ya ditaba ya molomo, a e hlaloše ka go ngwala; le go
  - akanyetša, a be a thale ka go swantšha ka mebepe, dipolane, ditšhate, dikrafo.

Kreiti ya 5

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

■ Diriša dipotšišo go ithuta:

- araba le go botšiša dipotšišo tše bothata (mohlala, O ka gopola ka tlhalošo ye nngwe gape?);
- beakanya dipotšišo go tšwa sengwalweng sa go ngwalwa;
- tatelano ya dilo (mohlala, dikgato tša tshepetšo);
- hlopha dilo go ya ka dinyakwa (mohlala, diphoofolo tša go amuša le tša go se amuše);
- kgetha dikwano le diphapano magareng ga dilo;
- hlaola dikarolwana tše bohlokwa go karolokgolo;
- kgethologanya dikarolwana go tšwa go karolo;
- hlaloša lebaka le pheletšo;
- hlaloša dikgopololo ka go tiiša ka mabaka;
- ka thekgo, ngwala ka ga mehola le go hloka mehola (mohlala, go tlatša meetse ka moeteng); le go
- ngwala dithhalošo ka go fa mehlala.

■ Kgoboketša le go ngwala tshedimošo ka ditsela tša go fapafapano:

- etšwa lesolo la dinyakišo (mohlala, go nyakiša ka ga moela wa difatanaga); le go
- akanyetša le go thala diswantšho ka go bontšha dikarolwala tša tšona ka maina mo mebepeng, dipolaneng, ditšhateng, dikrafong).

Kreiti ya 4

**Tetelo ya go ithuta ya 5
(e tšwela pele)**

GO NAGANA LE GO GOPODIŠIŠA

Moithuti o tla kgona go diriša polelo go nagana le go gopodišiša, ka go realo a hwetša tsebo yeo a tlogo e breakanya gomme a e diriša go ithuta

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Šuthiša tshedimošo go tloga go ye go ya go ye nngwe (mohlala, tšhate sengwalweng)
  - theeletša polelo ye kopana gomme a ngwale tshedimošo mo tšhateng a be a tšweletše maina a dikarolwana tša yona mo seswantšhong;
  - diriša tshedimošo go tšwa sengwalweng sa go ngwalwa go hlama krafo goba tšhate goba go fa maina a dikarolwana tša yona mo seswantšhong; le go
  - diriša tshedimošo go tšwa tšhateng, krafong goba seswantšhong go ngwala sengwalwana.

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kgoboketša le go ngwala tshedimošo ka ditsela tša go fapafapano:
  - hlaloša tshepetšo ye bonolo ya molomo le ya go ngwalwa; le go
  - akanyetša le go thala diswantšho ka go bontšha dikarolwala tša tšona ka maina mo mebepeng, dipolaneng, ditšhateng, dikrafong).

- Šuthiša tshedimošo go tloga go mokgwa o tee go iša go o mongwe:
  - theeletša polelo gomme a ngwale tshedimošo mo tšateng goba go phara ditlankana mo diswantšhong;
  - diriša tshedimošo go tšwa sengwalweng sa go bogelwa goba sa go ngwalelwga go hlama krafo goba tšate;
  - diriša tshedimošo go tšwa tšateng, krafong go ngwala sengwalwa; le go
  - akaretša sengwalwa se sekopana ka mmepe (wa go hlohla kgopoloo).

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Šuthiša tshedimošo go tloga go mokgwa o tee go iša go o mongwe:
  - theeletša polelo gomme a ngwale tshedimošo mo tšateng goba go phara ditlankana mo diswantšhong;
  - diriša tshedimošo go tšwa sengwalweng sa go bogelwa goba sa go ngwalelwga go hlama krafo goba tšate;
  - diriša tshedimošo go tšwa tšateng, krafong go ngwala sengwalwa; le go
  - akaretša sengwalwa se sekopana ka mmepe (wa go hlohla kgopoloo).

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 6

SEBOPEGO LE TIRIŠO YA POLELO

Moithuti o tla kgona go diriša medumo, tlotlontšu le thutapolelo ya polelo ya tlaleletšo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša le go diriša dibopego tše di rilego tša dipotšišo bjalo ka:
  - Ke ka lebaka la eng o sa ...?
  - A o gopola gore...
  - A o kile wa ka wa ...
- Diriša mabaka ao a tšweleditšwego mo go Sehlopha sa Tlase go kgokagana ka molomo le ka go ngwala:
  - lebjale (mohlala, O rata ngwanabo);
  - letlago (mohlala, O tla bala/Ke tla go bona ka moswane); le
  - lefetile (mohlala, Ke feditše).
- Kwešiša le go diriša madiri a go hlaloša kgonagalo bjalo ka:
  - nka kgona go ya moketeng.
  - nka se kgone go ya moketeng.
  - nka ya moketeng.
  - o swanetše go ya moketeng.
  - ga se a swanela go ya moketeng.
  - go kgoga go tla go gwahlafatša.
  - go ja kudu go tla go bipetša.

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša le go kwešiša mekgwa ya go botšiša dipotšišo:
  - Ke ka baka la eng...?
  - gopola ka eng ka ...?
- Diriša mabaka ao a rutilwego ka Sehlopheng sa Tlase go bolela le go ngwala melaetša:
  - diriša mabopi a sediri le tiro (mohlala, Bana ba a ngwala);
  - diriša tirwa ge ba bolela le ge ba ngwala;
  - lebaka la bjale la tirwa, bjalo ka gauta e rafša moepong wa Thabadiawa;
  - lebaka le le fetilego la tirwa, go swana le, lefelo leo le dutšwe ke nna;
  - diriša sebopego sa kgonagalo ge go bolelwa le ge go ngwalwa (mohlala, ge a ka šoma kudu, o tla tšwelela);
  - diriša manšu a go laetša fao dilo di lego ge ba ngwala le ge ba bolela (mohlala, puku e godimo ga tafola); le go
  - diriša mabopi go bolela ka molomo.
- Diriša mahlaodi go lekalekanya dilo (mohlala, kgolo, kgolokgolo, telele, teleletele).

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša le go diriša dibopego tša dipotšišo, bjalo ka:
  - Ke ka lebaka la eng o nagana gore.....?
  - Ke ka lebaka la eng o se wa ...?
- Diriša mabaka go kgokagana ka molomo le ka go ngwala:
  - diriša mabaka;
  - lebjale le lefetile ka tirwa;
  - letlago ka lefetile (mohlala, Ke be ke gopola ka ga gagwe);
  - lebopi ka kganetšo (mohlala, Nka se, ga a);
  - hlabolla tirišo ya mahlathi (mohlala, ‘nakong, lebakeng, e sa le, ka gobane’);
  - papetšo (mohlala, ‘go feta, go lekana le, mola’);
  - diriša sebopego sa modirišo-ge (-peelano) go boledišana ka molomo le ka go ngwala (mohlala, Ge nka ba le tšelete ke tla reka puku); le go
  - diriša matlema, ditaetši (dika) le mahlaodi.
- Kwešiša sebopego mafoko a a sego bonolo:
  - diriša dithabe(-tswalanyi) (mohlala, Gauta ye e epšago Gauteng ke seepša se bohlokwa sa go romelwa ntle); le go
  - diriša tlogelo (mohlala, Ke se bogale ka gobane se looditšwe).

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 6 (e tšwela pele)

SEBOPEGO LE TIRIŠO YA POLELO

Moithuti o tla kcona go diriša medumo, tlotlontšu le thutapolelo ya polelo ya tlaleletšo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša le go diriša mahlathi:
  - mahlathi a tlwaelo (mohlala, Ga se gantši a nketela).
- Kwešiša le go diriša dibopego tša maina tša botee le bontši:
  - maina a mehleng (mohlala, mohlare, legong);
  - maina a go se be le bontši (mohlala, boleta, bogole, bofofu); le
  - maina a go ba le bontši (mohlala, kgomo, dikgomo).
- Kwešiša sebopego se bonolo sa lefoko
  - kgokaganya mafoko ka ‘le’; le go
  - sekaseka mafoko a bonolo (mohlala, Hunadi o ya sekolong ka mehla).

Kreiti ya 5

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša sebolepego le tirišo ya mafoko a bonolo:
  - kwešiša sebolepego sa mafoko se bonolo;
  - kopanya mafoko ka ‘fela’ le’eupša’; le go
  - sekaseka mafokonolo (mohlala, ngwana/o lle/bogobe)
- Oketša tloltlontšu ya gagwe:
  - sekaseka sebolepego sa mantšu (mohlala, motho, batho, botho);
  - dira dinyepollo tša mantšu; le go
  - diriša dipukuntšu tšebo ba itlhamešego tšona.
- Kwešiša mantšu ao a ka bago magareng ga a 3,000 le 4,500 ge ba fetša Kreiti ya 5. Ge baithuti ba ithuta diarea tše dingwe tša go ithuta ka polelo ya tlaleletšo gona ba swanelwa ke go tseba mantšu a 4,500.

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Hlabolla tloltlontšu ya gagwe:
  - lemoga mantšu ao a nyalanego (mohlala, tšhaba le boifa);
  - mantšu a go ngwalwa ka ditsela tše pedi (Oktoboro/Oktobore, phapano/phapang); le go
  - mantšu a go gakantšha, (mohlala, gore/go re, ebile/e bile).
- Kwešiša mantšu a go tsebega a magareng ga a 4,000 le 5,500 mo tirišong ya polelo mo mafelelong a Kreiti ya 6. Ge e ba baithuti ba ka ithuta diarea tše dingwe tša go ithuta ka polelotlaleletšo gona ba swanetše go tseba a 5,500.

Kreiti ya 4

Tetelo ya go ithuta ya 6 (e tšwela pele)

SEBOPERO LE TIRIŠO YA POLELO

Moithuti o tla kgona go diriša medumo, tlotlontšu le thutapolelo ya polelo ya tlaleletšo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

■ Hlabolla (oketša) tlotlontšu:

- kgetha mantšu a go ba le ditlhalošo tša go swana (mohlala, bogobe/bušwa, motogo/motapa, lehono/mamohla);
- kgetha malatodi/maganetši (mohlala, gakudu/gannyane, sega/lla, bolela/homola, boleta/bothata);
- nyepolla mantšu (mohlala, mantšuputlana (mantšu a go putlana));
- diriša pukuntšu ya mareo a maitirelo; le go
- kwešiša mantšu a go tsebega a magareng ga a 2,000 le 3,500 ao a sepelelanago le merero ye e rilego ya bophelo mo mafelelong a Kreiti ya 4. Ge e le gore baithuti ba tla ithuta diarea tše dingwe tša go ithuta ka polelo ya tlaleletšo, ba swanetše go ikemišetša a go kaaka a 3,500.

Kreiti ya 5

Kreiti ya 6

Maemo a Kelo

(Ga go sa na maemo a kelo a tetelo ye ya go ithuta
mo kreiting ye)

Maemo a Kelo

(Ga go sa na maemo a kelo a tetelo ye ya go ithuta
mo kreiting ye)

KGAOLO YA 4

SEHLOPHA SA GODIMO

(DIKREITI TŠA 7-9)

MATSENO

Mo Dikreiting tša 7-9 baithuti ba itokišetša thuto le tlhahlo ya ka moso le bophelo gape le lefase la batho ba bagolo la mošomo. Ka go realo ba swanetše go be ba le maemong a godimo a bokgoni bja go theeletša, go bolela, go ngwala le go nagana. Ditetelo tša go ithuta polelo le maemo a kelo di gatelela mabokgoni a bophelo le a go ithuta.

Mo sehlopheng se, baithuti ba swanetše go:

- Kgora go nagana ka boikemelo ka go diriša polelo;
- Kgora go ngangišana merero ye bohlokwa, go akaretšwa ditokelo tša batho le merero ya tikologo;
- Ba le tsebo le tshedimošo ka ga mešomo le dibaka tša thuto ya ka moso; le go
- Ba be le tsebo le tshedimošo ka ga ditokelo le maikarabelo a baagi ba setšhaba sa demokrasi sa dipolelo tše ntši,

Nepišo

Baithuti ba tla bala le go ngwala dingwalwa tše bothata tša go fapafapanana ka go ikemela go feta mo dikreiting tša peleng. Dingwalwa di tla akaretša tša go nyalelana le tša diarea tše dingwe tša go ithuta (mohlala, merero ya Saense ya Leago le ya Tlhago). Ba tlo ithuta go ngwala dingwalwa tše teletšana, mohlala - go ngwala go:

- tloga go mafoko le ditemana tša go hlaloša tshepedišo, go akaretšwa le dipego tša saense ka botlalo; le go
- tloga go dikanegelo tše kopana go akaretšwa le go ngwala kutšwana ka ga dikanegelophelo. Baithuti ba tla bala le go ngwala dingwalwa tša go akaretša tša go bogelwa, dikrafo, tša go ama dipalo (mohlala, dinepe, diswantšho le dipalopalo). Ba tla oketša bokgoni bja bona ka mokgwa wa go hlama dingwalwa.

Baithuti ba tla oketša mabokgoni a go ithuta go ya go ile

Ba tla hlabolla mabokgoni oa a nyakegago a go ithuta bophelong ge go nyakega. Ba tla ithuta ka fao:

- ba ka balago ka mekgwa ye e fapafapanego ka gona;
- ba ka kaonafatšago lebelo la go bala;
- ba ka nyakišago dingwalwa ka gona;
- ba ka akaretšago sengwalwa ka gona;
- ba ka dirišago methopo ya go swana le dipukuntšu, diensaeklopedia le inthanete; le ka fao
- ba tla ithuta go diriša mokgwa wa go nyakiša wa go tsenelela wa go lebana le dingwalwa le tshedimošo.

Tshwaotshwao: Mo go Dikreiti tša 7, 8 le 9, baithuti ba tla thoma go bala dingwalwa tša go hlophela kreiti ya bona.

DITETELO TŠA GO ITHUTA

Tetelo ya go ithuta ya 1: go theeletša

Moithuti o tla theeletša ka nepo ya go hwetša tshedimošo, gomme a kgona go iphetolela ka tshwanelo le ka tsinkelo mo bophelong ka kakaretšo:

Mo polelong ya tlaleletšo, go theeletša go bohlokwa mo go ithuteng ga polelo ye mpsha (mohlala, tlotlontšu, dika, thutapolelo, tsebo ya leago le setšo).

Tetelo ya go ithuta ya 2: go bolela

Moithuti o tla kgona go kgokagana ka bokgoni le boitshepo ge a bolela bophelong ka kakaretšo: Go ithuta polelo ya tlaleletšo ka tshwanelo go bohlokwa. Ka fao baithuti ba swanetše go fiwa sebaka, thekgo le tlhohleletšo go phethagatša mošomo woo.

Tetelo ya go ithuta ya 3: go bala le go bogela

Moithuti o tla kgona go bala ka nepo ya go ikhweletša tshedimošo le boipshino gomme a kgona go iphetolela ka tshwanelo le ka go tsinkela dikokwane tše bohlokwa tša bophelo tša go lebana le dingwalwa tša bokgabo, setšo le maikutlo:

Go bala go bohlokwa mo thabollong ya polelo, go akaretša go balela boipshino le go balela go ithuta ka ga merero ya tikologo. Go bala gape ke motheo wa bongwadi.

Tetelo ya go ithuta ya 4: go ngwala

Moithuti o tla kgona go ngwala dingwalwa tša mehuta ye e fapafapanego ya dingwalwa tša nnete le tša boikgopolelo, a lebeletše mafapha ao a fapafapanego:

Go ngwala go nyakile go amana le go bala gomme ke sebetša se bohlokwa sa go dirišwa go nagana le go ithuta ka bophara ka ga diarea tše dingwe tša go ithuta. Go bohlokwa kudu mo tšwetšopeleng ya go ithuta le go bopa moagi wa mmakgonthe.

Tetelo ya go ithuta ya 5: go nagana le go gopoishiša

Moithuto o tla kgona go diriša polelo go nagana le go gopoishiša go fihlelela tshepetšo le tirišo ya tshedimošo mo thutong:

Baithuti ba tla kwešiša dikgopololo tše bothata, ba be ba laola mabokgoni a maemo a godimo a go nagana, gomme godimo ga moo, ba tla ithuta go tšwetša pele mekgwanakgwana ya go hwetša tsebo mo go diarea tše dingwe tša go ithuta. Tše ka moka, go ka thwe, di lebane le moratho wo bohlokwa wa go ithuta go ya go ile.

Tetelo ya go ithuta ya 6: sebopego le tirišo ya polelong

Moithuti o tla kgona go diriša medumo, mantšu le thutapolelo go hlohleletša le go hlatholla dingwalwa:

Tsebo ya mmakgonthe ya thutapolelo le tlolontšu e bohlokwa mo go baleng, go ngwaleng le go boleleng ka thelelo. Thutapolelo le tlolontšu di swanetše go rutwa go ya ka tirišo ya polelo ka go kgokaganywa le go bala, go ngwala, go theeletša le go bolela.

MAEMO A KELO LE DINGWALWA

Ela Hloko

Mo dikarolong tše di latelago, maemo a kelo a tetelo ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta a tla fiwa kreiti ye nngwe le ye nngwe. Go fiwa mehlala ya dingwalwa ya go dirišwa ge go logaganywa go ithuta polelo. Ye ga se mehlalafela, morutiši a ka tlaleletša ka ya gagwe ya go nepagala (ya dingwalwa).

Kreiti ya 7

Dingwalwa tše di šišintšwego

Tša go bolelwa:

- Dikanegelo
- Dinonwane
- Dikoša
- Direto
- Metlae
- Ditaetšo
- Ditaelo
- Ditlhalošo tša batho le dilo
- Dikanegelo tša ditiragalo
- Dipolelo ka mehuta ya tšona
- Dipapatšo tša radio
- Dipolelo tša radio

Tša go ngwalwa/bogelwa:

- Dipuku (tša saense le tše e sego tša saense)
- Dikuranta
- Dikgatišobaka
- Direto; ditiragatšo
- Dipukutšatši
- Dingwalwa tša ditaelo le metswako
- Ditlhalošo tša saense
- Dipeco (tša saense)
- Dipuku tša dithuto go tšwa go diarea tše dingwe tša go ithuta
- Ditsebišo
- Ditshwaotshwao tša dipuku
- Ditafolo
- Dipostara
- Diswantšho, dikrafo le ditšhate
- Mebepe

- Dinepe
- Dinyepollantšu
- Dikhathune
- Metlae (dikhomiki)
- Dipuku tša methopo (mohlala, pukuntšu)
- Diensaeklopedia

Dipolelotirišwantši/Multimedia:

- Mananeo a bana a thelebišene
- Dipapatšo tša thelebišene
- Difilimi le divideo
- Di-CD-Romo le inthanete (ge go kgonega)

Kreiti ya 8

Dingwalwa tše di šišintšwego

Tša go bolelwa:

- Dikanegelo
- Dinonwane
- Dikoša
- Direto
- Metlae
- Ditaetšo
- Ditaelo
- Ditlhalošo tša batho le dilo
- Dikanegelo tša ditiragalo
- Dipolelo ka mehuta ya tšona
- Dipapatšo tša radio
- Dipolelo tša radio
- Diswantšho tša radio/thelebišene

Tša go ngwalwa/bogelwa:

- Dipuku (tša saense le tše e sego tša saense)
- Dikuranta
- Dikgatišobaka
- Direto
- Ditiragatšo
- Dipukutšatši
- Dikarata
- Dingwalwa tša ditaelo le metswako
- Ditlhalošo tša saense

- Dipeco (tša saense)
- Dipuku tša dithuto go tšwa go diarea tše dingwe tša go ithuta
- Ditlhalošo
- Ditsebišo
- Ditshwaotshwao tša dipuku
- Ditaleta
- Dipapatšo
- Ditsebišo
- Dipostara
- Ditshwaotshwao tša dipuku le tša thelebišene
- Ditaletšo
- Ditaleta (mohlala, mananeo a thelebišene)
- Diswantšho, dikrafo le ditšhate
- Dinyepollantšu
- Dikhathune
- Dipuku tša methopo (dipukuntšu)
- Diensaeklopedia

Tša go ngwalwa/bogelwa:

- Mananeo a bana a thelebišene
- Dipeco tša boso
- Dipapatšo tša thelebišene
- Difilimi le divideo
- Di-CD-Romo le inthanete (ge go kgonega)

Dingwalwa tše di šišintšwego

Tša go bolelwa:

- Dikanegelo
- Dinonwane
- Dikoša
- Direto
- Metlae
- Ditaetšo
- Ditaelo
- Ditlhalošo tša batho le dilo, mafelo le ditshepetšo
- Dipeco tša boso
- Dipotšišonyakišišo
- Dikanegelo tša ditiragalo
- Dipolelo ka mehuta ya tšona
- Dipapatšo tša radio
- Dipolelo tša radio
- Diswantšho tša radio/thelebišene

Tša go ngwalwabogelwa:

- Dipuku (tša saense le tše e sego tša saense)
- Dikuranta
- Dikgatišobaka
- Direto
- Ditiragatšo
- Dipukutšatši
- Dikarata le mangwalo
- Dingwalwa tša ditaelo le metswako
- Ditlhalošo tša saense
- Dipeco (tša saense)
- Dipuku tša dithuto go tšwa go diarea tše dingwe tša go ithuta
- Ditlhalošo
- Ditsebišo
- Ditshwaotshwao tša dipuku
- Ditafolo
- Dipapatšo
- Ditsebišo
- Dipostara
- Ditshwaotshwao tša dipuku le tša thelebišene
- Diswantšho, dikrafo le ditšhate
- Dipuku tša methopo (dipukuntšu)

Tša go ngwalwa/bogelwa:

- Mananeo a thelebišene
- Dipeco tša boso
- Dipapatšo
- Difilimi le divideo
- Di-CD-Romo le inthanete (ge go kgonega)

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 1

GO THEELETŠA

Moithuti o tla kgona go theeletša ka nepo ya go hwetša tshedimošo, gomme a kgona go iphetolela ka tshwanelo le ka tsinkelo mo bophelong ka bophara

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša le go thabela dikanegelo, go akaretšwa tša go hlamulwa ke baithuti ba bangwe, ka go:
  - fetola ka maikutlo le tsenelelo, go akaretša, go boeletša kanegelo, go araba dipotšišo; le go
  - ela mošomo le go fa maikutlo/pegelo.

- Kwešiša seo se bolelwago (mohlala, dikoša, ditiragalo tša go thewa godimo ga nnete, tša radio, tša dipapadi) ka go:
  - araba dipotšišo tše bothatana;
  - lemoga tebelelo (go tsinkela dikanegelo tša go ngwalwa ka tiragalo e tee); le
  - go boeletša le go akaretša ka thekgo ye e rilego, ge go nyakega.

- Theeletša tshedimošo ye e rilego ka go:
  - ngwala dintlha tše bonolo (mohlala, go feleletša ditiragalo tše di filwego, go bea dintlha tše di rilego ka lenaneo); le go
  - diriša tshedimošo go feleletša tafola go swaya (go fa maina a dikarolwana tša seswantšho).

Kreiti ya 8

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša le go kganyoga dikanegelo go akaretšwa tša go fetolelwā ke baithuti ba bangwe go tšwa dipolelong tša bona tša ka gae ka go:
  - fetola ka maikutlo le ka tsenelelo ka go botšiša ka go fa karabo ya potšišo; le go
  - lekanyetša tlhathollo/phetolelo gammogo le thekniki ya go anega le go fa pegelo.
- Kwešiša dingwalwa tša molomo (mohlala, dikoša, direto, dingwalwa tša go thewa godimo ga ditiragalo tša nnete, le ditshwantšhetšodikgao ka go):
  - araba dipotšišo tše bothatana;
  - ntšha dikgopololo/ditebelelo tše bohlokwa;
  - anega tseo ba di kwelwego ka go di akaretša; le go
  - hlaloša diponagalo tša dingwalwa tša bomolomo tša mehuta ya go fapafapanwa (mohlala, sereto goba sengwalwa sa go thewa godimo ga go boitlhamele).
- Kwešiša tshedimošo ye e rilego ka go:
  - itšeela dintlha tše bonolo ka go ngwala; le go
  - tshedimošo go feleletša ditšhate/tafola goba maina a diswantšho.

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša le go kgahlwa ke dikanegelo go akaretšwa le tša go fetolelwā ke baithuti ba bangwe go tšwa polelong ya ka gae ka go:
  - fetola ka maikutlo le tsenelelo ka go botšiša dipotšišo; le go
  - lekanyetša phetolelo/tlhathollelo le tirišo ya thekniki ya go anega kanegelo le go fa pegelo.
- Kwešiša dingwalwa tša molomo (mohlala, dipolelwana tša radio, dingwalwa tša dipalopalo) ka go:
  - araba dipotšišo;
  - ntšha kgopolokgolo, go anega gape tše di kwelwego le go di akaretša;
  - lemoga tebelelo a kgone go tšweletša ye nngwe; le go
  - sekaseka diponagalo tša mehuta ye e fapafapanego ya dingwalwa tša go bolelwa (kanegelo, polelo).
- Kwešiša tshedimošo ye e rilego ka go:
  - itšeela dintlha tše bonolo ka go ngwala; le go
  - diriša tshedimošo go feleletša ditšhate/tafola goba maina a diswantšho.

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 1 (e tšwela pele)

GO THEELETŠA

Moithuti o tla kgona go theeletša ka nepo ya go hwetša tshedimošo, gomme a kgona go iphetolela ka tshwanelo le ka tsinkelo mo bophelong ka bophara

Re lemoga se ge moithuti a:

- Theeletša dipolelo ka mafolofolo ka go ahlaahla ka go:
  - bontšha go amogela dikarabo (dikgopololo) le go hlompha dikakanyo tša ba bangwe;
  - laletša dikakanyo go tšwa go ba bangwe le go amogela dikgopololo tša bona; le
  - go fapanana, fela ba sa lwe, le go se tsenane ganong ge ba bolela.

Maemo a Kelo

Kreiti ya 8

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša ditherišano ka mafolofolo ka go:
  - bontšha go tseba ditaba/dikgopolo le go hlompha ditebelelo tša ba bangwe;
  - laletša go kgatha tema ga ba bagwe le go angwa ke maikutlo a bona;
  - itokišetša go hlohla ba bangwe ka boleta le go se ba tsene ganong; le go
  - sola dikgopolo fela e sego motho.

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša ditherišano ka mafolofolo ka go:
  - bontšha go tseba ditaba/dikgopolo le go hlompha ditebelelo tša ba bangwe;
  - laletša go kgatha tema ga ba bagwe le go angwa ke maikutlo a bona;
  - itokišetša go hlohla ba bangwe ka boleta le go se ba tsene ganong; le go
  - sola dikgopolo fela e sego motho.

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 2

GO BOLELA

Moithuti o tla kgona go kgokagana ka bokgoni le boitshepo ge a bolela bophelong ka kakaretšo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Fetolela a hlathollela ka go:
  - anega dikanegelo go tšwa polelong ya ka gae go ya go ya tlaleletšo.
- Kgokagana ka polelo ya tlaleletšo ka go:
  - diriša polelo mererong ya go fapafapano: go hlaloša dikgopoloo le maikutlo; go eletša go dira ditšhišinyo; le go
  - kgatha tema mererong ya go fapafapano ya tiragašo ka go diriša dibopego tša go fapano tša polelo (mohlala, poledišano ya mogala ya semmušo le ye e sego ya semmušo).
- Bontšha bokgoni bjo bo hlabologilego go diriša diponagalo tša polelo ya go bolelwa go kgokagana le ba bangwe ka: kgatelelo ya lentšu, ditumanoši tša go fokola, segalo le morethetho.

Kreiti ya 8

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Fetolela a hlathollela ka go:
  - anega dikanegelo go tšwa polelong ya ka gae go ya go ya tlaleletšo; le go
  - fetolela goba go hlatholla melaetša.
- Kgokagana ka polelo ya tlaleletšo ka go:
  - diriša polelo mererong ya go fapafapana: go hlaloša dikgopololo le maikutlo; go eletša go dira ditšhišinyo; le go
  - kgatha tema mererong ya go fapafapana ya tiragatšo ka go diriša dibopego tša go fapanatša polelo (mohlala, poledišano ya mogala ya semmušo le ye e sego ya semmušo).
- Bontšha bokgoni bjo bo hlabologilego go diriša diponagalo tša polelo ya go bolelwa go kgokagana le ba bangwe ka: kgatelelo ya lentšu, ditumanoši tša go fokola, segalo le morethetho.

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Fetolela a hlatholla ka go:
  - anega dikanegelo go tšwa polelong ya ka gae go ya go ya tlaleletšo;
  - fetolela goba a hlatholla melaetša; le go
  - fetolela goba a hlatholla polelo ge go nyakega.
- Kgokagana ka polelo ya tlaleletšo ka go:
  - diriša polelo mererong ya go fapafapana: go hlaloša dikgopololo le maikutlo; go eletša go dira ditšhišinyo; le go
  - kgatha tema mererong ya go fapafapana ya tiragatšo ka go diriša dibopego tša go fapanatša polelo (mohlala, poledišano ya mogala ya semmušo le ye e sego ya semmušo).
- Bontšha bokgoni bjo bo hlabologilego go diriša diponagalo tša polelo ya go bolelwa go kgokagana le ba bangwe ka: kgatelelo ya lentšu, ditumanoši tša go fokola, segalo le morethetho.

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 2 (e tšwela pele)

GO BOLELA

Moithuti o tla kgona go kgokagana ka bokgoni le boitshepo ge a bolela bophelong ka kakaretšo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Thoma go ngangišana ka ga merero ya leago le ya boitshwaro ka go:
  - fana mešomo (mohlala, bodulasetulo, bongwaledi);
  - hlolleletša batho go tsena ditherišanong (mohlala, O nagana ka ga eng?, A ga o tsebe?, le go tsena ganong ka boleta, mohlala, tshwarelo, ntshwareleng);
  - tsena ganong ka boleta (mohlala, nxae, tshwarelo);
  - hlaloša dikgopolo le go di thekga ka mabaka (mohlala, Ke (be ke) (no) rata go bolela gore ... ka lebaka la gore...);
  - hlaloša kwano (mohlala, O bolela nnete, le go se kwane (go ganetšana), mohlala, Ee, eupša...); le go tswaka dipolelo fao go nyakegago gona.

- Bontšha temogo ya go tsenelela ya polelo yeo o e dirišago ka go:
  - diriša polelo go akaretša batho, e sego go tlogela ba bangwe.

Maemo a Kelo

Kreiti ya 8

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Thoma go ngangišana ka ga merero ya leago le ya boitshwaro ka go:
  - fana mešomo (mohlala, bodulasetulo, bongwaledi);
  - hlohleletša batho go tsena ditherišanong (mohlala, O nagana ka ga eng?, A ga o tsebe?, le go tsena ganong ka boleta, mohlala, tshwarelo, ntshwareleng);
  - tsena ganong ka boleta (mohlala, nxae, tshwarelo);
  - hlaloša dikgopolo le go di thekga ka mabaka (mohlala, Ke (be ke) (no) rata go bolela gore ... ka lebaka la gore...);
  - hlaloša kwano (mohlala, O bolela nneta, le go se kwane (go ganetšana), mohlala, Ee, eupša...); le go
  - go tswaka dipolelo fao go nyakegago gona.
- Boledišana le yo mongwe ka go:
  - rulaganya le go botšiša dipotšišo tša maleba;
  - diriša segalo, retšistara le polelo ya ditho tša mmele ka tshwanelo; le go
  - ngwala dikamego/maikutlo/diphetolo.

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Thoma go ngangišana ka ga merero ya leago le ya boitshwaro ka go:
  - fana mešomo (mohlala, bodulasetulo, bongwaledi);
  - hlohleletša batho go tsena ditherišanong (mohlala, O nagana ka ga eng?, A ga o tsebe?, le go tsena ganong ka boleta, mohlala, tshwarelo, ntshwareleng);
  - tsena ganong ka boleta (mohlala, nxae, tshwarelo);
  - hlaloša dikgopolo le go di thekga ka mabaka (mohlala, Ke (be ke) (no) rata go bolela gore ... ka lebaka la gore...);
  - hlaloša kwano (mohlala, O bolela nneta, le go se kwane (go ganetšana), mohlala, Ee, eupša...); le go
  - go tswaka dipolelo fao go nyakegago gona.
- Boledišana le yo mongwe:
  - akanyetša potšišo ye e tlogo botšišwa, a itokišetše karabo ya yona;
  - araba dipotšišo; le go
  - diriša segalo, retšistara le polelo ya ditho tša mmele ka tshwanelo.

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 2
(e tšwela pele)

Maemo a Kelo

*(Ga go sa na maemo a kelo a tetelo ye ya go ithuta mo
kreiting ye)*

GO BOLELA

Moithuti o tla kgona go kgokagana ka
bokgoni le boitshepo ge a bolela bophelong
ka kakaretšo

Kreiti ya 8

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Bontšha temogo ya go tsenelela ya polelo yeo o e dirišago ka go:
  - diriša polelo go akaretša batho, e sego go tlogela ba bangwe; le
  - go bohlokwa go lemoga gore polelotlaleletšo e dirišwa neng le gore ya ka gae yona e dirišwa neng.

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Bontšha temogo ya go tsenelela ya polelo yeo o e dirišago ka go:
  - diriša polelo go akaretša batho, e sego go tlogela ba bangwe;
  - go bohlokwa go lemoga gore polelotlaleletšo e dirišwa neng le gore ya ka gae yona e dirišwa neng; le go
  - bontšha temogo ya ka fao polelo e bopago tsebo le boitsebišo ka gona le go ruta batho (mohlala, polelo ka ga HIV/AIDS).
- Efa polelo ya go itokišetša:
  - diriša dipalopalo le dingwalwa tša go bogelwa (mohlala, postara,); le go
  - diriša direrwa/ditaba tša go hlohla kgopoloo (mohlala, HIV/AIDS, ditokelo tša batho, merero ya tikologo).

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 3

GO BALA LE GO BOGELA

Moithuti o tla kgona go bala ka nepo ya go ikhweletša tshedimošo le boipshino gomme a kgona go iphetolela ka tshwanelo le ka go tsinkela dikokwane tše bohlokwa tša bophelo tša go lebana le dingwalwa tša bokgabo, setšo le maikutlo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Bala sengwalwa (sa go thewa godimo ga ditiragalo tša nnete goba tša go itlhamela):
  - šupa maikemišetšo, batheeletši le kamano;
  - tseba ka fao sengwalwa se bopšago ka gona go emela tebelelo ye e rilego;
  - tseba go kgatha tema ka diswantšho go bopa tlhalošo;
  - hlaola kgopolokgolo; le
  - ka kanegelo ye e sego sa saense, bontšha kwešišo ya moanegwa, thulaganyo le tikologo.

- Kwešiša gabonolo, dikarolwana tša sereto (mohlala, morethetho, tshwantšhanyo, tshwantšhišo, poletšamodumo, onomatopea, mošito):
  - kwešiša a mangwe a mareo a go hlaloša dikarolo tseo (mohlala, mothofatšo).

Maemo a Kelo

Kreiti ya 8

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Bala sengwalwa (sa go thewa godimo ga ditiragalo tša nnete goba tša go itlhamele):
  - šupa maikemišetšo, batheeletši le kamano;
  - bontšha tlhalošo (dilo tše di sa humanwego thwi ka sengwalweng);
  - hlaloša le go lekanyetša tebelelo ya dikarolo tša sengwalwa sa go ngwalwa le sa go bogelwa;
  - lemoga dikgopolokgolo ka go fa mabaka; le
  - ka kanegelo ye e sego ya saense, bontšha kwešišo ya moanegwa, thulaganyo le tikologo.

- Kwešiša gabonolo, dikarolwana tša sereto (mohlala, morethetho, tshwantšhanyo, tshwantšhišo, poletšamodumo, onomatopea, mošito):
  - kwešiša a mangwe a mareo a go hlaloša dikarolo tše (mohlala, mothofatšo).

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Bala sengwalwa (sa go thewa godimo ga ditiragalo tša nnete goba tša go itlhamele):
  - šupa maikemišetšo, batheeletši le kamano;
  - bontšha tlhalošo (dilo tše di sa humanwego thwi ka sengwalweng);
  - hlaloša le go lekanyetša tebelelo ya dikarolo tša sengwalwa sa go ngwalwa le sa go bogelwa;
  - lemoga dikgopolokgolo ka go fa mabaka;
  - hlaola retšistara/mongwalelo (ya mehleng le ye e sego ya mehleng);
  - bontšha kwešišo ya ka fao sengwalwa se ka bago le maikutlo go babadi (mohlala, tirišo ya ‘re’ le ‘nna’);
  - hlaola lefoko le le hlalošago sererwa/taba, hlaola ditiragalokgolo;
  - ka kanegelo ye e sego ya saense, bontšha kwešišo ya moanegwa, thulaganyo le tikologo; le go
  - bapetša mehutangwalwa ya go fapafapana go e kwantšha le maikemišetšo (mohlala, go laela, go hlohleletša).

- Kwešiša gabonolo, dikarolwana tša sereto (mohlala, morethetho, tshwantšhanyo, tshwantšhišo, poletšamodumo, onomatopea, mošito):
  - kwešiša a mangwe a mareo a go hlaloša dikarolo tše (mohlala, mothofatšo, tshwantšhišo).

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 3 (e tšwela pele)

GO BALA LE GO BOGELA

Moithuti o tla kgona go bala ka nepo ya go
ikhweletša tshedimošo le boipshino
gomme a kgona go iphetolela ka
tshwanelo le ka go tsinkela dikokwane tše
bohlokwa tša bophelo tša go lebana le
dingwalwa tša bokgabo, setšo le maikutlo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Bala le go fetola dingwalwa tša leago (mohlala, ditaletšo tše bonolo, mangwalo):
  - hlaola maikemišetšo, batheeletši le kamano.
- Balela tshedimošo ka go:
  - latela tshedimošo ya dingwalwa (mohlala, tlhalošo ya tshepetšo go swana le go tšweletša pampiri);
  - bala diswantšho, dikrafo le ditšhate; le go
  - akaretša tshedimošo.
- Sekaseka dipapatšo le dipukwana tša thekišo (proutšhara) ka go:
  - kgetha babogedi/babadi (mohlala, A papatšo ye e lebane le bomang? Ke ya bomang? E ama bomang?);
  - kgetha molaetša (Dipapatšo di tšwelela kae?);
  - kgetha molaetša wo bohlokwa;
  - kgetha polelo ya maikutlo; le go
  - bolela gore o ekwa bjang ka go diriša polelo le gore ke ka le baka la eng a ekwa bjalo.

Kreiti ya 8

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Bala le go fetola dingwalwa tša leago (mohlala, ditaletšo tše bonolo, mangwalo):
  - hlaola maikemišetšo, batheeletši le kamano; le go
  - hlaloša diponagalo tša mohuta wa sengwalwa seo se balwago (lengwalo la segwera).
- Balela tshedimošo ka go:
  - latela tshedimošo ya dingwalwa (mohlala, tlhalošo ya tshepetšo go swana le go tšweletša pampiri);
  - bala diswantšho, dikrafo le ditšhate; le go
  - akaretša tshedimošo.
- Sekaseka dipapatšo le dipukwana tša thekišo (proutšhara) ka go:
  - kgetha sediri, kamano, molaetša wa senepe, babogedi/babadi (mohlala, A papatšo ye e lebane le bomang? Ke ya bomang? E ama bomang?);
  - kgetha tebelelo ya senepe seo (se tšerwe go tšwa ka thoko efe);
  - laetša seo se tlogetšwego senepeng; le go
  - bolela ge e ba senepe seo se a gopolega a fe mabaka.

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Balela tshedimošo ka go:
  - bala dingwalwa tša tshedimošo (mohlala, ditaodišwana tša kuranta tše kopana, tlhalošo ya tshepetšo go swana le go tšweletša pampiri); le go
  - bala diswantšho, dikrafo le ditšhate.
- Ka tsenelelo sekaseka dingwalwa tša dipolelotirišwa, dipapatšo le dipukwana tša thekišo (proutšhara) ka go:
  - kgetha sediri, kamano, molaetša wa senepe, babogedi/babadi (mohlala, A papatšo ye e lebane le bomang? Ke ya bomang? E ama bomang?).
- Sekaseka mohuta wa sengwalwa le retšistara/mongwalelo (mohlala, ditaodišwana tša kuranta di na le dihlogopoledišano, diriša mafoko le ditemana tše kopana, mahlaodi a makopana a bonolo, go hlohla šedi ya mmadi):
  - hlabolla le go ela lebelo la go bala; le go
  - feteleka dingwalwa - hlaola sererwa/taba, dintlha tše bohlokwa, le go diriša diponagalo tša thulaganyo/sebopego (mohlala, diswantšho).

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 3 (e tšwela pele)

GO BALA LE GO BOGELA

Moithuti o tla kgona go bala ka nepo ya go ikhweletša tshedimošo le boipshino gomme a kgona go iphetolela ka tshwanelo le ka go tsinkela dikokwane tše bohlokwa tša bophelo tša go lebana le dingwalwa tša bokgabo, setšo le maikutlo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša mekgwa ya go bala:
  - kwantšha mekgwa ya go fapafapano ya go bala dingwalweng tša go fapano (mohlala, bala ditaelo ka go iketla ka tlhokomelo);
  - diriša mekgwa ya go hwetša ditlhalošo tša mantšu (mohlala, bala mantšu ao a nyalelanago, kgopela yo mongwe go fetolela); le go
  - thoma go hlabolla le go lekanyetša lebelo la go bala.
- Balela go ipshina:
  - bala dipuku tša saense le tše e sego tša saense ka lebelo la tshwanelo mo kgatong ye e lokilego ya polelo; le go
  - bala mehuta ye mefsa ya dipuku (mohlala, tša lerato);
  - lekanyetša dipuku ka tsela ya pego ya puku;
  - bala tshwaotshwao ye bonolo ya puku; le go
  - rarolla nyepollantšu.
- Bontšha kwešišo ya go diriša dipuku tša methopo:
  - diriša ditšupane le methopo go hwetša tshedimošo;
  - diriša pukuntšu: kwešiša mantšu a a lego ka pukuntšung (mopeleto, go bitša mantšu, dikapolelo, tlhalošo); le go
  - diriša thesaurose ye bonolo.

Kreiti ya 8

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša mekgwa ya go bala:
  - kwantšha mekgwa ya go fapafapana ya go bala dingwalwa tša go fapano (mohlala, bala ditaelo ka go iketla ka tlhokomelo);
  - diriša mekgwa ya go hwetša ditlhalošo tša mantšu (mohlala, bala mantšu ao a nyalelanago, kgopela yo mongwe go fetolela); le go
  - hlabolla le go ela lebelo la go bala.
- Balela go ipshina:
  - bala dipuku tša saense le tše e sego tša saense ka lebelo la tshwanelo mo kgatong ye e lokilego ya polelo;
  - bala mehuta ye mefsa ya dipuku (mohlala, tša lerato); le go
  - bala tshwaotshwao ye bonolo ya puku.
- Bontšha kwešišo ya go diriša dipuku tša methopo:
  - diriša ditšhupane le methopo go hwetša tshedimošo; le go
  - diriša pukuntšu le thesaurose ye bonolo.

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša mekgwa ya go bala:
  - kwantšha mekgwa ya go fapafapana ya go bala dingwalwa tša go fapano (mohlala, bala ditaelo ka go iketla ka tlhokomelo); le go
  - diriša mekgwa ya go hwetša ditlhalošo tša mantšu (mohlala, bala mantšu ao a nyalelanago, kgopela yo mongwe go fetolela).
- Balela go ipshina:
  - bala dipuku tša saense le tše e sego tša saense ka lebelo la tshwanelo mo kgatong ye e lokilego ya polelo;
  - bala mehuta ye mefsa ya dipuku (mohlala, tša lerato); le go
  - bala tshwaotshwao ye bonolo ya puku.
- Bontšha kwešišo ya go diriša dipuku tša methopo:
  - diriša ditšhupane le methopo go hwetša tshedimošo; le go
  - ela le go kgetha dipuku ka go diriša ditšhupane le methopo.

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 3 (e tšwela pele)

GO BALA LE GO BOGELA

Moithuti o tla kgona go bala ka nepo ya go ikhweletša tshedimošo le boipshino gomme a kgona go iphetolela ka tshwanelo le ka go tsinkela dikokwane tše bohlokwa tša bophelo tša go lebana le dingwalwa tša bokgabo, setšo le maikutlo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Bontšha tlotlontšu ya bobadi ya magareng ga mantšu a go tsebega a 4000 le a 5500. Baithuti bao ba ithutago diarea tše dingwe tša go ithuta ka polelotlaleletšo ba swanetše go tseba mantšu a go feta a 5500.

Kreiti ya 8

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Bontšha tlotlontšu ya bobadi ya magareng ga mantšu a go tsebega a 5000 le a 6500. Baithuti bao ba ithutago diarea tše dingwe tša go ithuta ka polelotlaleletšo ba swanetše go tseba mantšu a go feta a 6500.

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Bala le go fetola dingwalwa tša leago (mohlala, ditaletšo tše bonolo, mangwalo a kgwebo):
  - hlaola maikemišetšo, batheeletši le kamano;
  - hlaloša diponagalo tša mohuta wa sengwalwa seo se balwago (lengwalo la segwera);
  - diteng tša retšistara/mongwalelo (ya semmušo le ye e sego ya semmušu);
  - sekaseka tebelelo, thulaganyo ya tlhalošo, ka fao go angwago maikutlo a mmadi; le go
  - akaretša tshedimošo.
- Hlabolla tlotlontšu ya bobadi ya magareng ga mantšu a go tsebega a 6000 le a 7500. Baithuti bao ba ithutago diarea tše dingwe tša go ithuta ka polelotlaleletšo ba swanetše go tseba mantšu a go feta a 7500.

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 4

GO NGWALA

Moithuti o tla kgona go ngwala mehuta ye e fapafapanego ya dingwalwa tša nneta le tša boikgopolelo a lebeletše mafapha ao a fapafapanego

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ngwalela go tšweletša tshedimošo ka go:
  - tlatša difomo le ditafola;
  - ngwala temana e tee goba tše pedi go hlaloša tshepetšo (mohlala, go fetola thaere ya sefatanaga);
  - diriša dikarabo go tšwa poledišanongnyakišio ka go ngwala pego goba go e hlaloša; le go
  - ngwala mehutangwalwa ya go tsomega mo go diarea tša go ithuta, mohlala go ngwala pego.

- Ngwalela merero ya leago:
  - ngwala mangwalo a segwera a bonolo (mohlala, go amogela taletšo, go fahlogela papatšo) ka go bontšha temogo ya diponagalo tša mohuta wa sengwalo.

- Ngwala ka go itlhaloša ka go:
  - ngwala pukutšatši.

- Ngwala tlhamo ka go:
  - bontšha tlhabollo ya go kgona go ngwala dikanegelo, direto, ditiragatšo (mohlala, akaretša poledišano mo kanegelong).

Kreiti ya 8

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ngwalela go tšweletša tshedimošo ka go:
  - ngwala tlhalošo ye kopana ya go bontšha go hlolega ga selo (bjang, ka lebaka la eng);
  - ngwala temana e tee goba tše pedi go hlaloša tshepetšo (mohlala, go fetola thaere ya sefatanaga);
  - diriša dikarabo go tšwa poledišanongnyakišo ka go ngwala pego goba go e hlaloša; le go
  - ngwala mehutangwalwa ya go tsomega mo go diarea tša go ithuta, mohlala go ngwala pego.
- Ngwalela merero ya leago ka go:
  - ngwala mangwalo a segwera a bonolo (mohlala, go amogela taletšo, go fahlogelwa papatšo) ka go bontšha temogo ya diponagalo tša mohuta wa sengwalo.
- Ngwala ka go itlhaloša ka go:
  - ngwala pukutšatši.
- Ngwala tlhamo ka go:
  - bontšha tlhabollo ya go kgona go ngwala dikanegelo, direto, ditiragatšo (mohlala, akaretša poledišano mo kanegelong); le go
  - fetolela dikanegelo ba dingwalwa tše dingwe tša go tšwa polelong ya ka gae.

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ngwalela go tšweletša tshedimošo ka go:
  - ngwala dingwalwa tša telele tša ditemana tše mmalwa tša go hlaloša tshepetšo le tshepedišo, ka go fa mabaka le mohola le go hloka mohola;
  - ngwala sengwala sa go akaretša dikrafo le dipalopalo;
  - dira nyakišo a e ngwale (mohlala, bjalo ka pego goba taodišwana ya kuranta); le go
  - ngwala mehutangwalwa ya go tsomega mo go diarea tša go ithuta, mohlala go ngwala pego.
- Ngwalela merero ya leago:
  - ngwala mangwalo a kgwebo a bonolo (mohlala, go kgopela mošomo le cv);
  - ngwala melaetša ya semmušo mo go emeile;
  - ngwala metsotso ya kopano (mo kopanong ya lekgotla la baithuti); le go
  - bontšha temogo ya mohuta, maikemišetšo, batheeletši, diteng le retšistara/mongwalelo.
- Ngwala ka go itlhaloša ka go:
  - ngwala pukutšatši goba jenale.
- Ngwala tlhamo ka go:
  - bontšha tlhabollo ya go kgona go ngwala dikanegelo, direto, ditiragatšo (mohlala, akaretša poledišano mo kanegelong); le go
  - hlatholla dikanegelo le dingwalwa tše dingwe go tšwa polelong ya ka gae, hlokomela go kwešiša dika le ka fao di fapanago ka gona dipolelong tše.

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 4 (e tšwela pele)

GO NGWALA

Moithuti o tla kgona go ngwala mehuta ye e fapafapanego ya dingwalwa tša nnete le tša boikgopolelo a lebeletše mafapha ao a fapafapanego

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Beakanya dingwalwa tša dipolelotirišwa/media ka go:
  - diriša ‘freime’ (motheo) go beakanya papatšo ye bonolo.
  - diriša ‘freime’ go beakanya pukwana ya go rekiša.
- Amogela go ngwala bjalo ka tshepetšo:
  - sengwalwa sa mathomo, bala le go ahlaahla bongwadi bja gagwe ka tsenelelo;
  - diriša pegelo go boeletša, go rulaganya le go ngwalolla;
  - diriša tsebo ya thutapolelo, mopeleto go rulaganya sengwalwa; le go
  - nagana ka ga moakanyetšo le thulaganyo ya sengwalwa.
- Diriša tlhabollo ya tsebo ya sebopego sa polelo le go diriša ka go:
  - dira sengwalwa gore se logagane (mohlala ka go diriša mašala); le go
  - thoma go amogela tebelelo bongwading.

Kreiti ya 8

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Beakanya dingwalwa tša dipolelotirišwa/media ka go:
  - rulaganya papatšo goba phamfolete ye bonolo; le go
  - ngwala pego ya ditaba.
- Amogela go ngwala bjalo ka tshepetšo:
  - sengwalwa sa mathomo, bala le go ahlaahla bongwadi bja gagwe ka tsenelelo;
  - diriša pegelo go boeletša, go rulaganya le go ngwalolla;
  - diriša tsebo ya thutapolelo, mopeleto go rulaganya sengwalwa; le go
  - hlokomela moakanyetšo le thulaganyo ya sengwalwa.
- Diriša tlhabollo ya tsebo ya sebopego sa polelo le go diriša ka go:
  - dira sengwalwa gore se logagane (mohlala, ka go diriša makopanyi go kgokaganya ditemana);
  - rulaganya ditemana tše botse ka kgopolokgolo, lefoko la sererwa/taba);
  - ngwala matseno le mafelo; le go
  - amogela tebelelo.

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Beakanya dingwalwa tša dipolelotirišwa/media ka go:
  - rulaganya kgatišobaka, CD le bokantle bja puku; le go
  - ngwala papatšo goba phamfolete ye bonolo.
- Amogela go ngwala bjalo ka tshepetšo:
  - sengwalwa sa mathomo, bala le go ahlaahla bongwadi bja gagwe ka tsenelelo;
  - diriša pegelo go boeletša, go rulaganya le go ngwalolla;
  - diriša tsebo ya thutapolelo, mopeleto go rulaganya sengwalwa;
  - hlokomela moakanyetšo le thulaganyo ya sengwalwa ge o logaganywa dikrafo le diswantšho; le go
  - lekanyetša mokanyetšo le sebopego sa sengwalwa
- Diriša tlhabollo ya tsebo ya sebopego sa polelo le go diriša ka go:
  - bontšha kwešišo ya mongwalelo le retšistara (mohlala, ngwalolla kanegelo bjalo ka taodišwana ya kuranta);
  - bontšha kwešišo ya sebopego sa tshedimošo ya dingwalwa;
  - ngwala sengwalwa se setelele sa go logaganywa sa go ba le matseno le mafelelo;
  - ka hloko lekanyetša tebelelo ya gagwe; le go
  - thoma go lemoga ka fao bongwadi bja gagwe bo huetšago mmadi ka gona.

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 5

GO NAGANA LE GO GOPODIŠIĀ

Moithuti o tla kgona go diriša polelo go nagana le go gopodišiā, ka go realo a hwetša tsebo yeo a tlogo e breakanya gomme a e diriša go ithuta

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša polelo le go ithuta go ngwala le go bala go phatlalala le kharikhulamo:
  - kwešiā dikgopololo tša go dirišwa mo go diarea tše dingwe tša go ithuta gomme a diriše tlolontšu ye e nyalanego le tšona ka polelotlaleletšo, bjalo ka ‘kgwebo’ mo go Disaense tša Ekonomi le Taolo); le go
  - kwešiā le go tšweletša dingwalwa tša go dirišwa mo go diarea tša dingwe tša go ithuta (mohlala, tlhalošo ya saense (Thutalefase) le pego (Saense).

- Diriša polelo go nagana ka go:
  - botšiā le go araba dipotšiō tše bothatana (mohlala, Go tla direga eng ge...); le go
  - hlaloša le go hlopha.

Maemo a Kelo

Kreiti ya 8

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša polelo le go ithuta go ngwala le go bala go phatlalala le kharikhulamo:
  - kwešiša dikgopololo tša go dirišwa mo go diarea tše dingwe tša go ithuta gomme a diriše tlolontšu ye e nyalanego le tšona ka polelotlaleletšo, bjalo ka ‘kgwebo’ mo go Disaense tša Ekonomi le Taolo);
  - kwešiša le go tšweletša dingwalwa tša go dirišwa mo go diarea tša dingwe tša go ithuta (mohlala, tlhalošo ya saense (Thutalefase) le pego (Saense); le go
  - tšweletša sengwalwabogelwa goba sa krafo ka thušo ya sengwalwa (mohlala, seswantšho sa go hlalošwa).
- Diriša polelo go nagana ka go:
  - botšiša le go araba dipotšišo tše bothatana (mohlala, Go tla direga eng ge...)
  - ngwala ditlhalošo, ditlhopho le dikakaretšo.
  - kwešiša le go diriša bohlatse go thekga teori goba poledišano (mohlala, senepe, dilo tša bogologolo, dipotšišonyakišo le dihlatse)

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša polelo le go ithuta go ngwala le go bala go phatlalala le kharikhulamo:
  - kwešiša dikgopololo tša go dirišwa mo go diarea tše dingwe tša go ithuta gomme a diriše tlolontšu ye e nyalanego le tšona ka polelotlaleletšo, bjalo ka ‘kgwebo’ mo go Disaense tša Ekonomi le Taolo);
  - ngwala dingwalwa tše di nyakegago mo go diarea tše dingwe tša go ithuta (mohlala, dipego le ditlhalošo (Saense); le go
  - tšweletša sengwalwabogelwa goba sa krafo ka thušo ya sengwalwa (mohlala, seswantšho sa go hlalošwa).
- Diriša polelo go nagana ka go:
  - botšiša le go araba dipotšišo tše bothatana (mohlala, Go tla direga eng ge...);
  - oketša dikakaretšo, ditlhalošo le ditlhopho go bopa ditemana;
  - kwešiša le go diriša ditiragalo go thekga teori goba poledišano (mohlala, tiragalo ya saense);
  - nagana ka mehlala mabapi le dipego tša go akaretša; le go
  - dira diphetho.

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 5 (e tšwela pele)

GO NAGANA LE GO GOPODIŠIŠA

Moithuti o tla kgona go diriša polelo go nagana le go gopodišiša, ka go realo a hwetša tsebo yeo a tlogo e breakanya gomme a e diriša go ithuta

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ngwala le go boloka tshedimošo ka ditsela tša go fapafapanana ka go:
  - kgetha ditiragalo tša kgonthe le go ngwala dintlha tše bohlokwa (lemoga mantšu le mafoko a bohlokwa);
  - bala le go logaganya tshedimošo ya go tšwa dingwalweng tše bonolo tše pedi tša direrwa tša go swana.
  - dira dinyakišišo tše bonolo le go ngwala pego ya go akaretša (mohlala, dikrafo, ditafola, diswantšho, dipalopalo); le go
  - diriša tshedimošo go tšwa sengwalweng sa go bogelwa goba go ngwalwa go bopa krafo goba tšhate goba go fa seswantšho maina.

Maemo a Kelo

Kreiti ya 8

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ngwala le go boloka tshedimošo ka ditsela tša go fapafapana ka go:
  - kgetha ditiragalo tša kgontha le go ngwala dintlha tše bohlokwa (lemoga mantšu le mafoko a bohlokwa;
  - bala le go tsinkela tshedimošo ya go tšwa dingwalweng tše pedi tša sererwa se tee; le go
  - fetišetša tshedimošo go tšwa modirišong wo go ya go wo mongwe.

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Ngwala le go boloka tshedimošo ka ditsela tša go fapafapana ka go:
  - kgetha ditiragalo tša kgontha le go ngwala dintlha tše bohlokwa (lemoga mantšu le mafoko a bohlokwa;
  - bala le go tsinkela tshedimošo ya go tšwa dingwalweng tše pedi tša sererwa se tee; le go
  - fetišetša tshedimošo go tšwa modirišong wo go ya go wo mongwe.

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 6

SEBOPEGO LE TIRIŠO YA POLELO

Moithuti o tseba le go kgonna tirišo ya medumo, tlotlontšu le thutapolelo ya polelotlaleletšo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Boeletša thutapolelo ye a ithutilego yona dikreiting tša peleng.
- Oketša tirišo ya dipotšišo go akaretšwa mehutana ye e lego gona.
- Kwešiša tirišo ya matlema, mabopi, mahlaodi, mahlathi.
- Kwešiša le go diriša medirišo go hlaloša dikgonagalo le dinyakwa, mohlala:
  - E tla na (therešo).
  - E swanetše go na (kgonagalo).
  - E ka na (kgonagalo).
  - E ka na (mohlomongwe).
  - E ka se ne (nnete).
- Kwešiša le go diriša medirišo go hlaloša tokelo le tshwanelo, mohlala:
  - O swanetše go hlokomela (tshwanelo).
  - Go nyakega gore o hlokomele (nyakego).
  - Ga se o swanele go se hlokomele (ga go nyakege).
  - Ga go nyakege gore o dire bjalo (kganetšo).
- Kwešiša le go diriša modirišopeelano (mohlala, ge o sa je o tla swarwa ke tlala).
- Diriša polelo go bolela ka ga poleloakanywa, mohlala, lediri, leina, mahlathi, mathaodi.
- Oketša tlotlontšu, mohlala, go dira ka dihlopha tša mantšu: motho, botho, setho.

Kreiti ya 8

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Diriša letlago ka tshwanelo.
- Lemoga madiri ao a tšweletša kgolo le ao a sa tšweletšego kgolo (Hlokomela ge go le mehlalo mo Sepeding).
- Diriša lefetile ka tshwanelo.
- Diriša madiri a medirišo go hlaloša boleta.
- Kwešiša le go diriša medirišo go hlaloša tokelo le tshwanelo.

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Kwešiša tirišo ya letlago ka ditsela tša go bolela tše di fapafapanego (mohlala, ke ya go mmona ka moswana).
- Kwešiša le go diriša lefetile ka tshwanelo.
- Kwešiša le go diriša tiro le tirwa ka tshwanelo.
- Oketša tirišo ya medirišo:
  - Mošomo;
  - Sebopego; le ka go
  - Diriša lediri la modirišogo.
- Kwešiša le go diriša modirišopeelano (mohlala, Ge e ka se ne go tla ba komelelo).
- Diriša tirwa ka letlago ka tshwanelo.
- Diriša lefokontši (ka go diriša thabeamanyi) ka tshwanelo.
- Diriša polelo go bolela ka ga polelokakanywa, mohlala, lediri, leina, mahlathi, mahlaodi.

Kreiti ya 7

Tetelo ya go ithuta ya 6 (e tšwela pele)

SEBOPEGO LE TIRIŠO YA POLELO

Moithuti o tseba le go kgona tirišo ya medumo, tlotlontšu le thutapolelo ya polelotlaleletšo

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Bontšha a kwešiša mantšu a go tsebega a magareng ga a 4000 le 6500 ka go a amanya mo mafelelong a Kreiti 7. Baithuti ba ba tlogo ithuta ka polelotlaleletšo ba swanetše go tseba mantšu a 6500.

Kreiti ya 8

Kreiti ya 9

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Bontšha a kwešiša mantšu a go tsebega a magareng ga a 5000 le 7500 ka go a amanya mo mafelelong a Kreiti 7. Baithuti ba ba tlogo ithuta ka polelotlaleletšo ba swanetše go tseba mantšu a 7500.

Maemo a Kelo

Re lemoga se ge moithuti a:

- Oketša tlrtlontšu (mohlala, ka go diriša dihlogo go bopa mantšu a mafsa).
- Bontšha a kwešiša mantšu a go tsebega a magareng ga a 6000 le 8000 ka go a amanya mo mafelelong a Kreiti 7. Baithuti ba ba tlogo ithuta ka polelotlaleletšo ba swanetše go tseba mantšu a 8000.

KGAOLO YA 5 KELO YA MOITHUTI

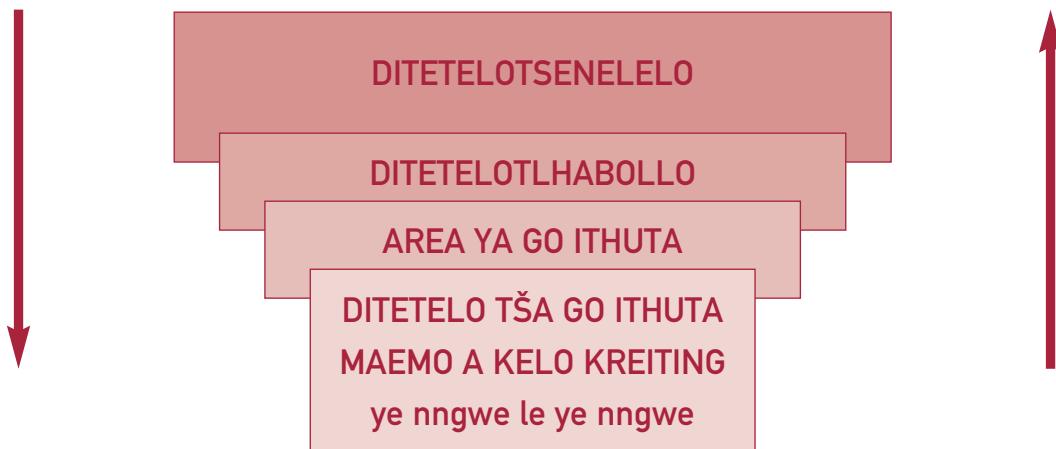
MATSENO

Tlhako ya kelo ya Setatamente se se Boeleditswego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba sa Dikreiti tša R-9 (dikolong) se theilwe godimo ga dikokwane tša thuto ya go thewa godimo ga ditetelo. Kelo e swanetše go tšweletša katlego ya moithuti ka tsela ya maleba, le go kgonthiša gore baithuti ba logaganywe le gore ba diriše tsebo le mabokgoni ka tshwanelo. Kelo, gape, e swanetše go thuša baithuti go dira diphetho ka ga mabokgoni a bona gore ba kgone go fihlelela maikemišetšo a bona a go amana le kgatelopele le go hlohleletša go ithuta.

Go thuša mo tshepetšong ya kelo ya moithuti, Setatamente se se Boeleditswego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba se:

- tšweletša ditetelo tša go ithuta gammogo le maemo a kelo mo go area ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta mo go kgato ya Thutokakaretšo le Tlhahlo (Dikreiti tša R-9);
- akanyetša ditetelotsenelelo le ditetelotlhabollo ka gare ga ditetelo tša go ithuta le maemo a kelo;
- bea maemo a kelo mo modung wa tshepetšo ya kelo kreiting ye nngwe le ye nngwe. Maemo a kelo a hlaloša kgato yeo baithuti ba swanetšego go bontšha katlego ya bona ya ditetelo tša go ithuta ka tsela ya go teba ya go utolla katlego ya bona.

Seswantšho se se latelago se laetša kamano magareng ga dikarolwana tša moakanyetšo wa Setatamente se se Boeleditswego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba:

DIKOKWANE TŠA KELO TŠE DI DIRIŠWAGO MO GO THUTO YA GO THEWA GODIMO GA DITETELO

Tlhalošo

Kelo mo go Setatamente se se Boeeditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba mo go Dikreiti tša R-9 (dikolong) ke tshepetšo ye e tšwelago pele, ye e beakantšwego, ya go kgoboketša tshedimošo ya go ela bokgooni bja baithuti ka go bo bapetša le maemo a kelo go ya ka ditetelo tša go ithuta. E nyaka tlhabološo ye e tiilego ya dinyakwa gammogo le mekgwa ya maleba yeo e tlogo kgontšha baithuti go fana ka pegelo ye bohlokwa go baithuti le go begela batswadi le batho ba bangwe bao ba nago le kgahlego mererong yeo.

Dikarolwana tše bohlokwa

Thuto ya go thewa godimo ga ditetelo ke mokgwa wa go ruta le go ithuta woo o hlalošago ka nepagalo tše go letetšwego gore moithuti a di fihlelele. Kokwane ye bohlokwa ya yona e lebane le gore morutiši o bolela pele ga nako tše go letetšwego gore baithuti ba di fihlelele. Mošomo wa morutiši ke go thuša go ruta baithuti go fihlelela dinyakwa tša kelo ya go ithuta go ya ka kharikhulamo; mošomo wa baithuti ke go ithuta goba go phethagatša maemo ao a letetšwego a kelo. Kelo e bohlokwa mo thutong ya go thewa godimo ga ditetelo ka gobane ke setlabakelo sa go ela/lekanyetša phihlelelo ya moithuti mo kreiting ye nngwe le ye nngwe.

Go thuša baithuti go fihlelela bokgoni bja bona ka botlalo, kelo e swanetše go:

- bonagala le go nepiša ka tshwanelo;
- logaganywa le go ruta le go ithuta;
- thewa godimo ga dinyakwa goba maemo;
- logaganywa, ka go diriša mešomo ya go nyalelana, go akaretšwa le mekgwa, le kamano; le go
- loka, botega, kgotsofatša, gata mošito o tee le moithuti le gore e be ya go kobega ka tshwanelo go dumelela go oketšego ga dibaka.

Maikemišetšo a maemo a kelo

Maikemišetšo a magolo a go ela baithuti ke gore ba gole le gore ba hlabologe. Ka tsela yeo kelo e dirišetšwa go hlokomela kgatelopele ya baithuti le go kgonagatša go ithuta. Tirišo ye nngwe ya kelo e akaretša:

- *Kelo ya motheo ya go ithuta pele ga mathomo a thuto*
Gantši kelotheo (ya motheo) e direga mo mathomong a kreiti goba sehlopha go kgonthiša seo baithuti ba šetšego ba se tseba. E thuša baithuti go rulaganya mananeo le mešomo ya go ithuta.
- *Kelonyakišišo*
Kelonyakišišo e dirišwa go hwetša mekgwa le mabaka a ditšitiša/mapheko a go ithuta ao a itemogelwago ke baithuti ba ba rilego. E latelwa ke tlhahlo, thekgo ya maleba le mekgwa ya tsenelano.
- *Kelo ya fomatifi*
Kelo ya fomatifi e dirišwa go hlokomela le go thekga tshepetšo ya go ithuta le go ruta, gomme gape e sedimoša baithuti le barutiši ka ga kgatelopele ya go ithuta. Pegelo ya maleba e fiwa go kgontšha baithuti go gola.

■ *Kelo ya samatifi*

Kelo ya samatifi e hlaloša seswantšhokakaretšo sa kgatelopele ya baithuti mo nakong ye filwego, mohlala, mo mafelelong a sehla goba ngwaga, goba ge go le tšutišo go ya sekolong se sengwe.

■ *Kelo ka lenaneo*

Kelo go ya ka lenaneo ke tsela ya go hlokomela bokgoni bja lenaneo la thuto. Karolwana ya yona ke kelo ya bokgoni bja moithuti ge bo bapetšwa le dinyakwa tša bosetšhaba. Kelo ya go ya ka lenaneo e phethagatšwa mo mafelelong a sehlopha se sengwe le se sengwe mo kgatong ya Thutokakaretšo le Tlhahlo.

Sampolekemedi ya dikolo le baithuti e hlaolwa go tšwa kelong ka lenaneo ya profense gona ya bosetšhaba.

KELO YA GO GATELA PELE

Diponagalo tša kelo ya go gatela pele

Kelo ya go gatela pele ke mokgwakgolo woo kelo e dirišwago ka gona mo go Setatamente se se Boeleditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba. E akaretša dikokwane ka moka tša kelo ya thuto ya go thewa godimo ga ditetelo, gomme e tiiša gore kelo e:

- *phethagatšwe le lebakeng le rilego gomme e be e tšwele/gatele pele*: Go ithuta go elwa ka mehla gomme direkoto tša kgatelopele ya baithuti di tsebišwa ngwaka ka moka;
- *thekga kgolo le tlhabollo ya baithuti*: Baithuti e ba bakgathi ba tema ba mafolofolo mo thutong le ge ba elwa, ba bile ba kwešiša dinyakwa tša go dirišwa ge go elwa mešomo ya bona, gape ba angwa ke morero wa go itekanyetša, ebile ba iphehlela dinyakwa tša bona, ka go itšweletša ka go ithuta, gomme ka go dira bjalo, ba hlohleletša maitemogelo a bona;
- *fa pegelo ya go tšwa lehlakoreng la ithuta le go ruta*: Pegelo ke karolwana ye bohlokwa ya kelo ya fomatifi. Mekgwa ya pegelo e akaretša go botšiša dipotšišo tša maleba, ka go nepiša ditshwaotshwao tša morutiši tša bomolomo le tša go ngwalwa tša go lebana le maikemišetšo a peleng ao a swanetšego go fihlelelwa ka mošomo wa kelo ebile gape le go hlohleletša go kgatha tema ga moithuti;
- *dumelela togaganyo ya kelo*: Taba ye e ka akaretša go elwa ga palo ya ditetelo tša go ithuta ka gare ga mošomo wa go elwa, gomme gwa tswakanywa palo ya mekgwa ya go fapafapana ya go ela. Bokgoni mo go ditetelo tša go ithuta tše di ikgethago, bo ka laetšwa ka ditsela tša go fapana, gomme ka yona tsela yeo mekgwa ya go fapafapana ya kelo go akaretšwa le dibaka di swanetše go fiwa gore baithuti ba bontšhe bokgoni bja bona;
- *diriša mekgwa ya go nepiša dinyakwa tša go fapafapana tša moithuti (polelo, nama, maikutlo le setšo)*: Kelo ya go tšwela pele e dumelela barutiši go angwa ke merero ya baithuti ya go lebana le dinyakwa tša thuto ya go ikgetha le go kgona go fediša mapheko a go ithuta ka go diriša mekgwa ye bonolo. Mo sehlopheng sefe kapa sefe sa baithuti, go na le mekgwa ya go fapafapana ya go ithuta. Ga se gore go swanetše go elwa baithuti ka moka ka nako e tee le gona ka tsela e tee; le go

- *dumelela kelo ya samatifi*: Go kgoboketšwa ga dipolo tša mešomo ya go ela kgatelopele go fa seswan-tšhomoka sa kgatelopele ya moithuti mo nakong ye e filwego. Kelo ya samatifi e swanetše go rulaganywa ka hloko ye kgolo go tloga mathomong a ngwaga, go akaretšwa le dibaka tša go fapafapanana tša go bontšha tseo ba di tsebago/ithutilego tšona.

Mekgwa ya kelo

Kgetho ya go diriša mekgwa ya kelo ga e nape e kgotsofatša le ge e le gore e ikgetha go ya ka morutiši yo mongwe le yo mongwe, kreiti ye nngwe le ye nngwe le sekolo ka sekolo, godimo ga fao e itshamile ka tsebo ya seprofešene ya morutiši. Go ba gona ga tikologo le methopo go huetša dikwano tša mohuta woo, eupša le ge e le gore methopo e a swana, barutiši ba fapanana go ya ka dikgetho tša bona. Mekgwa ya go kgethwa ya mešomo ya go elwa e swanetše go nepiša maemo a kelo a go lekanyetšwa, gammogo le maikemišetšo a kelo ao a swanetše go kwešišwa ka bottlalo ke baithuti le barutiši bao ba angwago. Mabokgoni a ka bontšhwa ka ditsela tše di fapanego. Ka fao go myakega mekgwa ya go fapafapanana ya go bontšha mabokgoni a bona ka bottlalo.

Mešomo ya go swana ya kelo

Maikemišetšo a mešomo ya kelo ya go swana ke go:

- Tiiša kwano/tshwano ge morutiši a ela;
- Hlohleletša maemo a go swana;
- Matlafatša bokgoni bja kelo ya go tšwela pele ya ka sekolong;
- Oketša nepagalo ya tshepetšo ya kelo go akaretšwa le ditlabakelo;
- Kgonthiša dibaka tša go oketšwa tša baithuti; le go
- Kgonthiša gore mešomo ya go elwa ka dikolong e nepiše mabokgone le katlego.

Mešomo ya ka mehla ya kelo e ka rulaganywa ke dikolo kgatong ya bosetšhaba, profense, selete goba sehlopha gomme e swanetše go lekolwa go tšwa ka ntle.

GO LAOLA KELO

Batho bao ba angwago ke kelo

Sekolo le barutiši ba šikere maikarabelo a go elwa ga baithuti. Go letetšwe gore barutiši ba tšweletše tshepetšo ya maleba ya go nepagala ya kelo. Merero/melao ya profense e swanetše go tiiša gore baithuti ba kgatha tema mererong ya go ithuta, gape go ba le dihlophakelo tša sekolo, dihlophathekgo tša selete, ditirelothušo le batswadi.

Lenaneo la kelo la sekolo

Sekolo se sengwe le se sengwe se swanetše go hlabolla lenaneo la kelo la go thewa godimo ga ditlhahlo tša profense le tša bosetšhaba. O swanetše go ba le leanokelo le sehlopha la sekolo go hlohleletša phethagatšo ya lenaneo leo. Sehlopha se swanetše go ba le kemedi go tšwa Sehlopheng se sengwe le se sengwe le go area ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta.

Go kgonthiša mokgwa wo wa go ela wa seprofešene, lenaneo la sekolo la kelo o swanetše go hlalošwa gabotse:

- Ka fao kelo ya go gatela pele e swanetše go rulaganywa ka gona gammogo le go phethagatšwa;
- Ka fao dipuku tša direkoto di swanetše go swarwa ka gona, go akaretšwa le phihlelelo le polokego ya tšona;
- Dikhoutu tša kelo di laolwa ke profense;
- Ka fao kgonthišo ya kelo ya ka ntle e swanetše go ba gona;
- Go tlwaelwa ga mokgwa wa go bega;
- Go hlokamelwa ga ditshepetšo ka moka tša kelo; le
- Go hlahlwa ga bašomedi mererong a kelo.

Mererong yeo tlhahlo e nyakegago sekolong e akaretša:

- Tsela ya go diriša dinyakwa/dipapatšo go ela;
- Go hwetša kwano magareng ga barutiši mo kreiting e tee go ya ka dinyakwa tše di kgotsofatšago tša ditetelo tša go ithuta;
- Ka fao ditshwaotshwao di ka ngwalwago ka gona go elwa ga dipuelo le dipego; le
- Go fihlelela kwešišo ya go swana ya lenaneo la sekolo la kelo.

GO BOLOKA DIREKOTO

Dipuku tša direkoto

Go boloka direkoto ka tshwanelo go bohlokwa mererong ya kelo ka moka, gagolo kelo ya go gatela pele. Puku ya direkoto goba faele e swanetše go bolokwa ka tshwanelo ke morutiši yo mongwe le yo mongwe. E swanatše go ba le:

- Leina la moithuti;
- Tšatšikgwedi ya kelo;
- Leina le tlhalošo tša mošomo wa go elwa;
- Dipuelo tša mešomo ya kelo, go ya ka diarea tša go ithuta goba mananeo a go ithuta; le
- Ditshwaotshwao go thekga maikemišetšo.

Direkoto ka moka di swanetše go fihlelelwa, di swanetše go hlathollega gabonolo, di swanetše go bolokwa ka tshwanelo, di se bonwe ke mang goba mang le gore di be le thušo mo tshepetšong ya go ruta le go bega.

Lenaneo la sekolo la kelo le ntšha ditaba ka botlalo tša mabapi le go tlatšwa ga dipuku tša direkoto. Dikhoutu tša kelo di dirišwa go hlaloša ka fao moithuti a tšweletšago bokgoni ka gona ge go bapetšwa le ditetelo tša go ithuta. Dikhoutu tše di dirišwago, di swanetše go ba bonolo di be di kwešišwe ke baithuti le batswadi.

Dikhoutu tša go dirišwa ge go elwa

Go na le ditsela tše ntši tše o ka tšona kelo ya pegelo e ka fiwago baithuti ka gona le ka fao e ka ngwalollwago ke barutiši ka gona. Go kgetha tsela ye kaone go ela mošomo go magetleng a palo ya dinyakwa tša go swana le:

- Palo ya baithuti ka phapošingborutelo le bogolo bja nako yeo e fiwago morutiši;
- Bothata le botelele bja mošomo wo o elwago;
- Diteng tše go ithutwago tšona go akaretšwa le mabokgoni ao a elwago (mohlala Mmetse goba bongwadi);
- Ka fao pegelo e ka fiwa ka potlako;
- Ka fao pegelo e ka nepiša motho ka gona;
- Go dirišwa ga dinyakwa (dipapatšo) ke morutiši ka go hlaloša bokgoni bja moithuti; le
- Go bona ka fao moithuti a tšweletšago bokgoni ka gona ge go bapetšwa le bokgoni bja gagwe bja go feta; le/goba dinyakwa tša maemo a kelo le ditetelo tša go ithuta.

Dikhoutu tša kelo di kaone go phala merero ye mengwe. Mohlala, ditshwaotshwao di ka fiwa ka botlalo, moithuti yo mongwe le yo mongwe a ka tšwelela ka ditšhišinyo ka maikešišo a go kaonafatša.

Ditshwaotshwao gape di bohlokwa ge go begwa ka ga bokgoni bja moithuti ge go bapetšwa le maemo a kelo. Le ge go le bjalo, ditshwaotshwao di tše nako go ngwalwa ebile ga di bonolo go ngwalollwa. Dikhoutu tša go swana le ‘Go kgona kudukdu’, ‘Go kgona kudu’, ‘Go kgona’, Go ba le bokgoni’ le ‘Go se be le bokgoni’ di ngwalega gabonolo ebile ka potlako, gape di dumelala kgatelopele ya kelo ge e bapetšwa le mošomo wa peleng le ge go bapetšwa le maemo a kelo ao. Le ge go le bjalo, ga a fe ditaba ka botlalo tša malebana le ditshwaotshwao. Ka lehlakoreng le lengwe, meputso yona e ngwalollwa ka potlako gomme ebile e ka hlakanywa, ya atišwa ya be ya aroganywa. Ditaba tše o ka moka di bohlokwa ge go elwa bokgoni/tsebo bja moithuti bja go nyalana le bja ba bangwe ka phapošingborutelo, gammogo le ka dikreiting le dikolong tše dingwe. Le ge go le bjalo, di fa tshedimošo ye nnyane ya bokgoni bja moithuti ge bo bapetšwa le maemo a kelo.

Mehlala, magareng ga tše dingwe, dikhoutu tše dingwe gape tša kelo di lebane le:

- Go se atlege, go nyakile go ba gona, go fihleletšwe;
- Bokgoni bja go kgotsofatša, go nyakega thekgo;
- A, B, C; le
- Dikafoko (goba dipapatšo) di rulaganyeditšwe go ela mošomo goba pego.

Ge go dirišwa khoutu ya kelo, pegelo e bohlokwa ge e tswakanywa le ditshwaotshwao. Go na le kgonagalo ya dikaonafatšo tše o di tlogo fihlelelwa ge baithuti ba fiwa pegelo ya go ngwalwa go phala go fa meputso fela. Le ge e le gore meputso le dipersente di na le mohola kudu go ngwalolla mošomo, ka gobane go bonolo go ngwala meputso ka gare ga puku ya direkoto, gantši ga di bohlokwa ge go begwa le ge go fiwa pegelo. Mathata a mangwe a go hlagišwa ke meputso ke a gore meputso e ka oketšwa kudu le go hlakahlakanywa, gomme ka tsela yeo ga e tšweletše seswantšho se sebotse sa katlego le kgatelopele ya baithuti. Ge baithuti ba feditše mošomo wa go feta o tee go na le bofokodi bja go diriša dipalo meputsong, go hlakanya le go hwetša palogare. Ge seo se phethilwe, meputso e lahlegelwa ke maatla a yona a go tšweletša/begela tshedimošo ya kgonthe. Palogare goba moputso wa magareng ga o tšweletše seo moithuti a lego sona, ke gore moithuti a ka no be a fihleletše seo a ithutilego sona ka tshwanelo karolong e tee, eupša e sega go tšona ka moka.

Meputso e fa palomoka ya katlego/phihlelelo eupša e šitiša mabaka a kelo ya katlego yeo (goba go hloka katlego) ga moithuti, gomme yona taba yeo e šitiša nepišo ya go ithuta se sengwe malebana le kelo ye e rilego. Gape meputso ga e hlaloše kgatelopele ya moithuti ka tshwanelo ge go hlokometšwe kharikhulamo. Mabakeng a mantši go hwetša moputso wa go swana (ka ntle le ge o kgotsofatša), o ka bonwa bjalo ka kgatelopele ye botse. Moputso wa go kaaka 70 ge o bapetšwa le maemo a kelo a Kreiti ya 5, le moputso wa go lekana 70 ge o bapetšwa le maemo a kelo a Kreiti 6 o ka lahletša motho mabapi le kgatelopele ya moithuti yeo a e dirilego mo ngwageng, yeo e ka hlalošwago bokaone ke setatamente, khoutu goba tshwaotshwao.

Dikhoutu tša bosetšhaba

Ge go ngwalollwa goba go begwa ka ga katlego ya moithuti mo go ditetelo tša go ithuta tša go ikgetha go ya ka kreiti, dikhoutu tše di latelago di ka dirišwa:

- 1 = Bokgoni bja moithuti **bo fetile** dinyakwa tša tetelo ya go ithuta ya kreiti.
- 2 = Bokgoni bja moithuti **bo fetile ka go kgotsofatša** dinyakwa tša tetelo ya go ithuta ya kreiti.
- 3 = Bokgoni bja moithuti **bo kgotsofaditše kudu** dinyakwa tša tetelo ya go ithuta ya kreiti.
- 4 = Bokgoni bja moithuti **ga bo kgotsofatše** dinyakwa tša tetelo ya go ithuta ya kreiti, fela bo kgauswi.

Mananeo a kgatelopele

Mo mafelelong a ngwaga ka ngwaga, lenaneo la kgatelopele le swanetše go tlatšwa, le be le saenwe ke hlogo ya sekolo le mohlankedidi wa kgoro. Lenaneo la kgatelopele ke rekoto ya go akaretša tshedimošo ka ga kgatelopele ya baithuti ka moka mo kreiting mo sekolong.

Lenaneo la kgatelopele le swanetše go akaretša tshedimošo ye e latelago:

- leina la sekolo le setempe sa sekolo;
- lenaneo la baithuti kreiting ye nngwe le ye nngwe;
- dikhoutu tša go laetša kgatelopele kreiting ye nngwe le ye nngwe (kgatelopele ya go ya kreiting goba go se ye kreiting ye nngwe);
- dikhouta tša go laetša kgatelopele mo ga area ya go ithuta (Lenaneo la Dikhoutu la Bosetšhaba) ye nngwe le ye nngwe;
- ditshwaotshwao ka ga go kgona le mafapha ao a nyakago thekgo lenaneong la go ithuta; le
- letšatšikgwedi le tshwaeno ya hlogo ya sekolo, morutiši goba setsebi se sengwe sa thuto, le mohlankedidi wa kgoro.

Profaele ya moithuti

Profaele ya moithuti ke rekoto ya go gatela pele ya tshedimošo ya go akaretša kgatelopele ya moithuti, go akaretšwa tlhabollomoka ya dikokwane tše bohlokwa tša bophelo, maikutlo le tlhabollo ya leago. E thuša morutiši go kweša moithuti bokaone mo kreiting ye e latelago goba mo sekolong se sengwe, ka yona tsela yeo o kgora go fetola ka tshwanelo mabapi le dinyakwa tša moithuti. Profaele ya moithuti yo mongwe le yo mongwe e swanetše go hlokomelwa ka tshwanelo gomme gape e swanetše go šika le moithuti ka dinaklo tšohle mererong yohle ya sekolo.

Mehuta ye e latelago ya tshedimošo e swanetše go akaretšwa mo profaeleng ya moithuti:

- tshedimošo ya moithuti;
- maemo a bophelo le histori ya maphelo a gagwe;
- sekolo se a tsenago go sona le rekoto ya go tsena ga gagwe;
- go kgatha tema le dikatlego mererong ya go amana kudu le kharikhulamo;
- maikutlo le maitshwaro a leago;
- go amega ga batswadi thutong;
- mafapha ao a nyakago thekgo;
- pego ya samatifi ya mešomo ka moka ya ngwaga; le
- tšwetše pele direkoto tša go akaretša, tša mengwaga ya sekolo.

Ditshwaotshwao:

- Profaele ya moithuti e emela mangwalo/didokumente ka moka tša peleng tša direkoto tša kgatelopele ao a bego a dirišwa ke dikolo, a go swana le dikarata tša direkoto, dikarata tša mohlahlhi, le dikarata tša Edlab. Maikemišetšomagolo a profaele ya moithuti ke go thuša moithuti gore a kgone go fihlelela tshedimošo ka go fapafapanana ga yona.
- Tshedimošo ya moithuti ka mo faeleng ga se e swanele go dirišwa go kgetholla moithuti yo a rilego e se tshwanelo.
- Profaele ya moithuti ga se e swanele go hlakahlakanywa le dipotfolio. Potfolio ke mokgwa wa go ela wa go fa moithuti le morutiši sebaka sa go lekola mošomo woo o dirilwego wa go elwa ka mešongwana ya go fapafapanana. Mošomo woo a bewa ka gare ga pampiri ya go phuthwa, faele goba lepokisi. Ka lehlakoreng le lengwe, profaele ya moithuti ke rekoto ya go ba le tshedimošo ka ga moithuti.

DIPEDO

Tshedimošo ya go akaretšwa ka gare ga dipego

Barutiši ba swanetše go rwala maikarabelo godimo ga baithuti, batswadi, lenaneo la thuto le setšhaba ka bophara ge ba ela baithuti. Taba yeo e phethagatšwa ka tsela ya pego. Go oketša dipego tša go ngwalwa, tša molomo goba tša go diragatšwa, dibontšwa tša mošomo wa baithuti le dibontshwa ka bophara di ka dirišwa.

Pego ye nngwe le ye nngwe ya kgatelopelekakaretšo ya moithuti e swanetše go akaretša tshedimošo ye:

- katlego ya moithuti;
- bokgoni bja moithuti;
- thekgo fao go nyakegago; le
- pegelo ya mmakgonthe e swanetšego go ba le ditshwaotshwao ka ga bokgoni bja moithuti bja go nyalelana le bokgoni bja sehlopha le bja moithuti bja nakong ya go feta ge e bapetšwa le dinyakwa tva diarea tša go ithuta.

Go begela batswadi go swanetše go dirwa ka mehla go ba hlohleletša go kgatha tema mererong ya thuto.

Barutiši ba swanetše go bega mo mafelelong a sehla se sengwe le se sengwe ka go diriša dikarata tša pego ya semmušo.

Gantši go ka se kgonege go fa tshedimošo ka ga katlego mo tetelong ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta. Le ge go le bjalo, dipego di swanetše go aba tshedimošo ka ga katlego/phihlelelo mo go area ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta goba lenaneong le lengwe le le lengwe la go ithuta (ge go hlokometšwe Sehlopha sa Tlase).

Dikarata tša pego

Bonnyane dinyakwa tša karata ya pego ke:

1) *Tshedimošo ya motheo*

- leina la sekolo;
- leina la moithuti;
- kreiti ya moithuti;
- letšatšikgwedi la matswalo a moithuti;
- ngwaga le sehla;
- letšatšikgwedi le tshaeno ya motswadi goba mohlokomedi;
- letšatšikgwedi le tshaeno ya morutiši;
- letšatšikgwedi le tshaeno ya hlogo ya sekolo;
- letšatšikgwedi la go tswalelwla le go bulwa ga sekolo;
- setempe sa sekolo;
- profaele ya go tsena sekolo;
- tlhalošo ya dikhoutu tša lenaneo la dikhoutu tša bosetšhaba.

2) Bokgoni le dinyakwa

- Fa tlhalošo ya bokgoni, dinyakwatlhabollwa, goba mafapha a go nyaka thekgo ka lehlakoreng la moithuti mo go area ya go ithuta ye nngwe le ye nngwe goba lona lenaneo la go ithuta le lengwe le lengwe
- Diriša lenaneo la dikhoutu la bosetšhaba go lekanyetša bokgoni bja ditetelo tša go ithuta go fihlela fao - ga go bohlokwa go fa khoutu ya tetelo ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta. Pego ya mafelelo a ngwaga, bokgonikakaretšo bja moithuti mo go diarea tša go ithuta bo swanetše go bontšhwā

3) Ditshwaotshwao ka ga area ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta goba lenaneo le lengwe le lengwe la go ithuta

- Fa ditshwaotshwao ka ga area ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta goba lenaneo le lengwe le lengwe la go ithuta, ka go gatelela baithuti bao ba fetilego dinyakwa goba bao ba nyakago thekgo ye nngwe. Ditshwaotshwao ka ga bokgoni bjo bo ikgethago le mafapha ao a nyakago thekgo di swanetše go kgokaganywa le maemo a kelo. Ditshwaotshwao tše di tla dumelela batswadi, baithuti le ditsebi tše dingwe tša thuto go hwetša kwešišo yeo e lebanego le go thušwa ga moithuti.

MANANEO A METHOPO

TLHALOŠO YA MAREO/KLOSARI A KHARIKHULAMO

Le ke lenaneo la mero a bohlokwa a alfabete, la go dirišwa ge go rulaganywa go beakanywa Setatamente se se Boeleditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba mo go Dikreiti tša R-9 (dikolong) gammogo le dikokwane tša kelo ya moithuti.

Kelo - ke tshepedišo ya go rulaganywa ya go tšwela pele ya go kgoboketša tshedimošo ka ga modiro wa moithuti woo o elwago go ya ka maemo a kelo.

Maemo a kelo - ke tsebo, mabokgoni le dikokwane tše bohlokwa tša bophelo, tše moithuti a swanetšego go di tšweletša le go di fihlelela mo go area ya go ithuta ye nngwe le ye nngwe.

Kelotheo/-tsenelelo - Ke kelo ya mathomothomo ya go dirišwa go nyakišiša seo moithuti a šetšego a se tseba.

Kelotšwelopele - ke mohuta (mmotlolo) wa kelo wa go hlohleletša togagano ya kelo thutong le tlhabollong ya baithuti ka tsela ya go tšwela pele ya pegelo.

Ditetelotsenelelo - ke ditetelo tša tsenelelo tša Setatamente se se Boeleditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba mo go Dikreiti tša R-9 (dikolong) tša go thewa godimo ga Molaotheo; di akaretša mabokgoni a bohlokwa a bophelo le go baithuti, bjalo ka kgokagano, go gopodišiša ka tsenelelo, taolo ya mošomo wa le tshedimošo, mošomo ka sehlopha le ka setšhaba le mabokgoni a go lekanyetsa.

Kharikhulamo 2005 - e bolela tlhalošo ya mathomo ya Setatamente sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba ka morago ga Apartheid. Lengwalo le la morero wa thuto la 1997, le hlaloša Tlhako ya Tlhabollo ya Thuto ya ngwana go tloga bonnyaneng, Thutokakaretšo le Tlhahlo, Thutotšwelopele le Tlhahlo, le Thutomotheo le Tlhahlo ya Batho ba bagolo. Setatamente sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba sa go beakanywa lefsa mo go Dikreiti tša R-9 (dikolong), se nepiša go tiiša/kgonthiša Kharikhulamo 2005.

Ditetelotlhabollo - ke ditetelo tša go ithuta tša tsenelelo tša Setatamente sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba tša go akaretša le ditetelotsenelelo tša go hlohleletšwa/šušumetšwa ke Molaotheo: di akaretša go kgontšha baithuti go ithuta ka tshwanelo gore ba be badudi ba mmapaale, ba maikarabelo, ba go ema tsoro, ka bokgoni bja go phethagatša tšweletšo.

Kgato ya mafelelo ya go tšwa sehlopheng - ge baithuti ba phethile Kreiti ya 9, ba fiwa Setifikheiti sa Thutokakaretšo le Tlhahlo.

Kelo ya mabokgoni a mešomotšwelopele ngwageng (fomatifi) - ke mohuta wa kelo wa go ela tšwelopele/kgatelopele ya moithuti ge a dutše a ithuta go phethagatša dikarabo le ditshwaotshwao tša go tiiša thuto ya gagwe.

Sehlopha sa Tlase - se lebane le kgato ya Thutokakaretšo le Tlhahlo go tloga go Dikreiti tša R, 1, 2, le 3.

Kgato ya Thutokakaretšo le Tlhahlo - mengwaga ye 10 ya kgapeletšo ya go tsena sekolo e bopilwe ka Sehlopha sa Tlase, sa Gare le sa Godimo.

Setifikeiti sa Thutokakaretšo le Tlhahlo - ke setifikeiti sa go tsena le go phetha dithuto ka katlego sa kgato ya Thutokakarretšo le Tlhahlo.

Togagano - ke kokwane ya peakanyo ye bohlokwa ya Setatamente se se Boeeditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba ya go hlahla baithuti go diriša tsebo le mabokgoni a go rutwa. Diareeng tše dingwe tša go ithuta goba go tšwa dikarolong tše dingwe tša go fapafapanana tša ye nngwe ya diarea tše, go phethagatša mediro le mešongwana ye e rilego.

Sehlopha sa Gare - se lebane le kgato ya bobedi ya Thutokakaretšo le Tlhahlo - Dikreiting tša 4, 5 le 6.

Polelo ya go ithuta le go ruta - ke polelo ya go dirišwa kudu go ithuta le go ruta go go rilego. Baithuti ba bangwe ba itemogela go ithuta le go rutwa ka polelo ya go tlaleletša, ke gore e sego polelo ya ka gae.

Diarea tša go Ithuta - mafapha a 8 a tsebo mo go Setatamente se se Boeeditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba mo go Dikreiti tša R-9 (dikolong) ke: Dipolelo, Mmetse, Disaense tša Tlhago, Theknolotši, Disaense tša Leago, Bokgabo le Setšo, Mafapha a go tlwaetša merero ya Bophelo le Disaense tša Ekonomi le Taolo.

Ditatemate tša area ya go go ithuta - ke Setatamente sa area ye nngwe le ye nngwe ya go ithuta seo se tšweletšago/rulaganyago ditetelo tša go ithuta le maemo a kelo.

Ditetelo tša go ithuta - ditetelo tša go ithuta di tšwa mo go ditetelo tša go ithuta tša tsenelelo le tlhabollo, gomme di hlaloša seo baithuti ba swanetšego go se tseba le go kgona go se dira mo mafelelo a kreiti, sehlopha goba kgato.

Profæle ya moithuti - ke rekotokakaretšo ya tšwetšopele ya moithuti yeo e akaretšago tshedimošo ya gagwe, tlhabollo ya leago, dinyakwathekgo, disampole tša modiro le dipego tša ngwaga ka ngwaga.

Mananeo a go ithuta - mananeo a, a lebane le mešomo go akaretšwa le diteng le mekgwa ya go ruta - ona a hlahlwa ke Setatamente se se Boeeditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba, ya go hlabollwa ke diprofense, dikolo le barutiši.

Lenaneo la molaotšhomo - ke lenaneo la bosetšhaba la maemo a go tšweletša modiro/mošomo ka tsela ya go bega ka ga tšwelopele ya moithuti.

Ditetelo - ke dipolelo tša mafelelo a tshepedišo ya go ithuta mo go thuto ya go thewa godimo ga ditetelo tša go ithuta - ditetelo tše di thuša go betla tshepedišo ya go ithuta.

Thuto ya go thewa godimo ga ditetelo tša go ithuta - e lebane le tshepedišo le katlego, mešomo le thutotshepetšo ya go thewa godimo ga moithuti. Ge go latelwa mokgwa woo, gona Kharikhulamo 2005 le Setatamente se se Boeleditšwego sa Kharikhulamo ya Bosetšhaba di nepiša go hlohleletša go ithuta ga go ya go ile.

Potfolio - e lebane le faele (goba setsekana) ye nngwe ye nngwe ya mošomo wa moithuti yo mongwe le yo mngwe.

Manaeo a kgatelopele - ke setlabakelo sa go dirišwa mo mafelelong a ngwaga sa go ngwalolla kgatelopele ya baithuti ka moka mo kreiting, go akaretšwa dikhoutu tša kgatelopele mo go a re ya go ithuta ye nngwe le ye nngwe le kreiti ye nngwe le ye nngwe go akaretšwa ditshwaotshwaothekgo ge go tsomega.

Kelo ya samatifi - go fapano le kelo ya fomatifi, e hlagiša dipego tša ka mehla ka ga kgatelopele ya moithuti, gantši mo mafelelong a sehla goba ngwaga.

TLHALOŠO YA MAREO/KLOSARI A AREA YA GO ITHUTA

Go theeletša ka mafolofolo - ge motho a leka go itira seboledi gomme a theeletša ka tlhoafalo go tšohle tše o a ratago go di bolela.

Polelotlaleletšo - polelo ya go rutwa ka go tlaleletša polelo ya ka gae.

Go ithuta dipolelontši - ge motho a ithuta polelo goba dipolelo go tlaleletša polelo ya ka gae. Seo ga se go fediša polelo ya ka gae eupša go ithuta yona mmogo le yeo.

Bokgabo - tirišo ya polelo go hlohleletša go tšweletša bobotse bja selo gore se kganyogege.

Sengwalwatshwantšhišo, tshwantšhišo/seka - tshwantšhišo ke kanegelo yeo baanegwa le ditiro di emelago nnete ya kakaretšo gammogo le diponagalo tša botse le bobe. Polelo ya seswantšho/seka ke polelo yeo baanegwa le ditiro ba dirišwago go tšweletša morero wa boitshwaro.

Poeletšamodumo - go boeletšwa ga modumo wa go swana mo mathomong a mantšu ka tatelano ye e rilego (mohlala, O na le potane ya popota).

Lelatodi - lentšu la go ganetša tlhalošo ya le lengwe mo polelong e tee (mohlala, sega - lla).

Memo a kelo - tsebo ya polelo, mabokgoni le dikokwane tša bohlokwa tša bophelo tše moithuti a swanetšego go bontšha gore o a di tseba goba o a di kgona mo mafelelong a kreiti ye e rilego.

Batheeleši - motho goba batho bao ba theeletšago, ba balago goba ba bogelago sengwalwa se se rilego (mohlala, batheeletši ba polelo ya radio, ba taodišwana ya kuranta goba papatšo ya thelebišene).

Dingwalwa tša nnete - ke dingwalwa tše o di dirišwago lefaseng la nnete (mohlala, ditaodišwana tša dikgatišobaka, dikgatišo tša radio le thelebišene, dipapatšo, ditlankana tša difomo, mangwalo, dipukwana).

Mokgwa wa tekatekano wa go bala le go ngwala - ke mokgwa wa go thekga bobadi le bongwadi bja baithuti (bona difiwa ka tlase), wa go hlohleletša baithuti go ipshina ka go bala dipuku le go nepiša tlhalošo, gammogo le go ba thuša ka dithekni ki le mekgwa ya go utolla le go diriša khoutu ya lentšu la go ngwalwa.

Go sekamela ka lehlakoreng le le rilgo - ke mokgwa wa go kgetha lehlakore gore kelo ya maleba e se phethagatšwe ka tshwanelo.

Go hlakanya ditlhaka - ke tsela ya go ithuta medumo ya go hlakanya ditlhaka/ngwala ditlhaka mmogo (go ngwalwa ga ditlhaka tše pedi goba tše tharo mmogo go bopa modumo wo o rilego).

Mmolelwana wa go lahlegelwa ke tlhalošo - ke kgopol o yeo e dirišitšwego kudu gomme mafelelong ya lahlegelwa ke tlhalošo ya yona ya maleba.

Sehloa/sehlwa - ke magomo a kgohlano mo sengwalweng, morago ga thulano yeo ga go sa tlo ba ye nngwe (thulano ya mafelalo ya sengwalwa).

Go tswaka dipolelo - ke go hlakahlakanya dipolelo ka maikemišetšo a a rilego (gore o kwewe le ke bao ba sa tsebego polelo yeo).

Momagano/togagano - seo se logagantšhago dikgopololo go ba kgopana e tee ya go ba le moko. Temana ya go logaganywa ke yeo go yona go lego tlhabollo le go gola ga dikgopololo fao mafoko a gona a nyalanego.

Kwano/kopano - dithekni ki tša go bopa kwano di kopanya mafoko temaneng goba sengwalweng go bopa kgopana e tee. E ka ba ka tsela ya mašala goba mantšu ao a boeletšwago ka mokgwa wa go fapafapano go bopa diteng.

Mantšutshwano/-kwano - mediro ya go swana/kwana goba mantšu a kgoro e tee, a go bolela ka ga taba/sererwa e tee (mohlala, letswai, pherefere).

Lekopanyi - ke lentšu la go dirišwa go kopanya mantšu le dithabe mafokong (mohlala, le, fela, ka fao).

Ditlkhalošontši - ke ditlhalošo tše di ka bolelwago/hlalošwago ke lentšu le le rilego.

Kopanyo ya ditlhaka - ke go kopanywa ga ditlhaka go bopa modumo wa polelo (pšh, psh, tlh).

Kamano - sengwalwa se ka tšweletšwa go fihlelela kamano ye rilego. Kamano e swanetše go nyalelana le sengwalwa.

Tlhalošotshwanelo - ke tlhalošo ya go lebana le sengwalwa goba tlhalošo ye e bolelwago thwi ke lentšu.

Daekrafo (Tlhakapedi) - go diriša ditlhaka tše pedi go bopa modumo o tee (mohlala, oo, aa, tl, ts, tš).

Taetšobobadi - go bala go tloga ka letsogong la nngele go ya letsogong la go ja, go thoma gape go tloga letsogong le letshadi go ya letsogong le letona. Baithuti ba swanetše go rutwa taba yeo.

Tsebo ya go bala le go ngwala - e hlaloša tsebo ye e golago ya moithuti ya go ngwala lentšu. Baithuti ba bona kgatišo sengwalweng gomme ba thoma go kwešiša nepo ya yona. Ba ka anegelwa dikanegelo goba gona go di balelwaa ka tsela yeo ba tlago tseba ka fao dikanegelo/dipuku di lego bohlokwa ka gona. Le pele ga ge ba etla sekolong ba tla ba šetše ba na le tsebo yeo. Ba ka leka go ngwala maina a bona ka go diriša dikelelo tša bona ka ga ditlhaka le mopeleto (mohlala, go ithuta mopeleto) gomme gape ba ka itira o ka re ba bala puku (go bala ka mokgwa wa go tlwaetšwa). A ke ona mathomo a bongwadi le bobadi bja baithuti (bana).

Polelo ya maikutlo - ke polelo ya go dirišwa go kgotla maikutlo a motho.

Mabokgoni a boikgopolelo - ke bokgoni bja go inagana o le maemong a motho yo mongwe.

Pitšo ya mantšu - ke go bitša mantšu ka tshwanelo.

Sengwalwatlhaloši - ke sengwalwa sa go nyaka tlhalošo.

Polelošele - ke polelo e šele ya go bolelwa ka ntle ga mellwane ya Afrika-Borwa (mohlala, Sefora, Setoitšhi).

Polelomadume - ke polelo ya go dirišwa ge go dumedišanwa. Gantši e dirišwa dikamanong tša go ikgetha (mohlala, go otara dijo ka hoteleng). Ge re thoma go ithuta polelo, bontši bja tše re ithutago tšona di ka yona tsela yeo. Gannyane gannyane, re thoma go bolela gabotse go ya ka melao le dipatrone tša polelo, gomme re kgona go hlaloša dikgopololo tša rena ka tsele ye bonolo.

Motheo/freimi - ke thekgo/thušo ya motšwaoswere ya go ngwala goba go bolela, mohlala, morutiši a ka tšweletša freimi ya sereto ka tsela ye:

Bohubedu mmaleng wa ntwa
Bohubedu mmaleng wa madi
Bohubedu mmaleng wa kotsi
Bohubedu mmaleng wa lerato

_____ -ke mmala wa _____
_____ -ke mmala wa _____
_____ -ke mmala wa _____
_____ -ke mmala wa _____

Go ngwala ka bolokologi - ke ge baithuti ba filwe bolokologi bja go ngwala ka seo se ba tshwenyago. Baithuti ba swanetše go hlohleletšwa go ngwala ka fao ba ka kgonago ka gona.

Dipuku tša polelo - ke dipuku tša go ngwalelwa popapolelo le tlotlontšu mo dikgatong tša go fapafapanana (mohlala, tša mantšu a 500, a 1000).

Legohle/mokgwamoka - ke mekgwa ya polelo ya go logaganya mabokgoni ka moka gammogo le mehutahuta ya tsebo mo mešomong ka go se nepiše o tee wa yona.

Polelo ya ka gae - ke polelo yeo baithuti ba ithutago yona ka gae goba motseng. Polelo ya go feta e tee e ka rutwa ka tsela yeo, ka fao baithuti ba ka tseba polelo ya ka gae ya go feta e tee.

Homonimi/mantšuswanangwalwa - ke masntšu a go swana ka modumo le ka mopeleto fela a fapanana ka tlhalošo (noka/noka/noka; pela/pela).

Homofone - lentšu la go ba le modumo wa go swana fela la go peletwa ka tsela ya go fapanana le tlhalošo ya go fapanana.

Tlopelo - ke go bolela ditaba ka go di godiša (mohlala, O rile go gana a be a itshwarelela ka maru).

Seswantšho - ke seswantšho goba setšweletšwa sa go bogelwa.

Tshwantšhokgopololo - ke go swantšha kgopololo (mohlala, mothofatšo, tshwantšhanyo, tshwantšišo).

Tlhalošišo - go bala ka maikemišetšo a go hwetša tlhalošo ya go teba.

Tenego - ke tshwenyego ya moya wa motho ka tsela ya go širela.

Segalo - ke patronē ya lentšu la segalo sa go ya godimo le fase go tšweletša mošito wa lefoko.

Kgegeo - kganetšo ya seo go bolelwago ka sona ka go diriša mantšu a go hlaloša kganetšo yeo.

Bobadi le bongwadi - ke bokgoni bja go bala le go ngwala tshedimošo mererong ya go fapafapanā. Ke karolo ya bokgonikakaretšo bja go hlaloša selo.

Mekgwa ya go ngwala le go bala - ke mehuta ya go fapafapanā ya go ngwala le go bala: go bala le go ngwala; go bala le go ngwala merero ya setšo (go kwešiša dingwalwa tša setšo, leago le dikokwane tše bohlokwa tša bophelo); go bala le go ngwala ka tsenelelo (go kgona go fetola melaetša ya dingwalwa ka tsenelelo); go bala le go ngwala dibogelwa (go bala/ngwala ga ditshwantšhokgopolō, dika, diswantšho, bj.bj.); go bala le go ngwala dipolelotirišwantši (go bala dikuranta, dikgatišobaka, thelebišene le difilimi e le melaetša ya setšo).

Polelotswakwa - ke polelo ya go dirišwa go bolela ka dipolelo tše dingwe. E akaretša mareo a go swana le modumo, lentšu, lefoko, sengwalwa, kamano, botheeletši, bjalobjalo.

Tshwantšhišo - go diriša selo se tee go hlaloša se sengwe sa go swana le seo ka diponagalo/dinyakawa.

Medirišo - (go akaretšwa le madiri a modirišo) e kgontšha mmoledi/seboledi/bangwadi go hlagiša ditlhalošo tša go fapafapanā bjalo ka dikgonagalo. Gape e dirišwa go hlaloša bonolo/mabobo.

Mokgwakgokagano - Go na le mekgwa ya go fapafapanā ya go kgokagana: mokgwa wa go ngwala, wa go bolela goba wa bomolomo, wa go bogela (woo o akaretšago dibopego tša krafo bjalo ka ditšhate). Go fetola tshedimošo go tloga mokgweng wo go ya go wo mongwe (ka go diriša krafo go ngwala temana, go diriša tshedimošo ya sengwalwa sa bomolomo go fa seswantšho maina) go bohlokwahllokwa mo mererong ya go ithuta polelo.

Polelotirišwantši - ke mekgwa ya go logagana ya go akaretša le sengwalwa, ditlabela tša go bogelwa, modumo, video, bjalobjalo.

Dingwalwa tša mokgwatirišontši - ke dingwalwa tša go rulaganywa go dirišetšwa mekgwakgokagano ya go feta o tee.

Onomatopea - ke mantšu ao a nago le modumo wa go swana le tlhalošo ya ona (kgomo e re mmu, lesea le re nnge).

Karolonoko ya mathomo - ke karolo ya senoko ya pele ga tumanoši (b-on).

Mothofatšo - ke go dira gore selo se phedišwe bjalo ka motho.

Fonimi/modumo - ke medumo ye e aroganego ya polelo (t, p, th, tlh, ts, ee, š, p).

Temogo ya fonimi - ke bokgoni bja go kgethologanya magareng ga medumo ya go fapano ya polelo (bona, roba).

Medumokwano - kamano magareng ga medumo le mepeleto ya yona. Taba yeo e thuša go lemogwa ga lentšu ge go balwa, gape e thuša go peleta ka tshwanelo.

Legoro la medumokwano - ke sehlopha sa mantšu a go ba le modumo wa go swana.

Phane (papalantšu) - ke go bapala ka mantšu.

Mantšwanyanakanego/-motlae - ke mantšu a se makae a motlae goba kanegelo a go bopa tlhalošo goba motlae.

Tlotlontšu ya bobadi - mantšu ao a kwešišwago ke mmadi go ya ka kamano. A mangwe a mantšu ao e tla ba karolo ya tlotlontšu ya go lemogwa ya moithuti (mantšu ao a a dirišago). A mangwe e tla ba karolo ya tlotlontšu ya go se lemogwe (mantšu ao a a kwešišago go ya ka kamano gomme a sa tsebe tirišo ya ona gabotse).

Go anega histori - ke go anega ka ga ditiragalo tša nako ya go feta ka tatelano (go bolela goba go ngwala ka ga seo se dirilwego lebakeng la go feta).

Sengwalwa sa histori - ke mohuta wa sengwalwa. Seboledi goba mongwadi o hlaloša tatelano ya ditiragalo, mohlala, moithuti a bolela ka tše di diregilego mafelelo a beke ka mo phapošingborutelo nakong ya thuto ya ditaba.

Retšistara - ke mantšu, setaele le popapolelo ya go dirišwa ke seboledi goba mongwadi mo dikamanong tša go fapafapana (mohlala, mangwalo/didokumente a semmušo a ngwalwa ka retšistara ya semmušo, mangwalo a semolao a ngwalwa ka retšistara ya semolao).

Potšišoretoriki/makgethepolelo - ke potšišo ya go ba le karabo.

Morumokwano - ke mantšu goba methaladi ya sereto ya go felela ka medumo ya go swana/kwana go akaretšwa le ditumanoši.

Mošito/morethetho - ke patronye ya mehleng ya go boeletšwa ga medumo (segalo sa godimo le sa fase).

Karolonokothomi - ke karolo ya senoko sa tumanoši ya mathomo (mohlala, b-opa). E nyalelane le morumokwano.

Tshotlo - ke go bolela goba go ngwala ka go diriša ditlhalošo tša go bontšha kganetšothwi ya seo se ukangwago.

Thutothekgo/-thušo - Ge go thušwa merero ya go ithuta, baithuti ba kgona go ithuta ka thušo yeo ba e hlokago. Ge bjale ba kgona go itirela mošomo ka go ikemela, gona go ka šetšwa mekgwa ye e latelago yeo ya thekgo.

Go bala ka potlako - ke ge go sepedišwa mahlo ka lebelo sengwalweng go hwetša tshedimošo ya go ikgetha (mohlala, bala pukumogala go hwetša leina le nomoro goba lenaneo la nako ya pese goba setimela).

Tshwantšhanyo - ke go bapiša selo se tee le se sengwe (O bjalo ka tau).

Mantšu a go utswiwa ka mahlo - ke mantšu ao babadi ba a lemogago ntle le bothata. Ga ba nyake go a tsinkela ka tsenelelo goba go gopodiša ka ga ona. Mo mathomong a go ithuta go bala, mantšu a mohuta woo gantši a tšwelela gantši, mohlala, nna, wena yena, lena).

Go bala ka lebelo/potlako - ke go bala sengwalwa ka potlako go hwetša kakaretšo ya sona (go bala dintlha/dihlogo tša kuranta ka lebelo go hwetša tabakgolo).

Seleng - ke polelo yeo e dirišwago ka tsela ye e sego ya mehleng gantši e dirišwa ke sehlopha sa bafsa mererong ya bona.

Maemo - Maemo a go fapafapana a polelo ke ao a gatišitšwego ka dipukung, dikuranteng, mangwalong a semmušo, popapolelo le go dipukuntšu. Ga se gore ke tsela ye kaone ya polelo, eupša ke yeo e amogelwago mererong ya histori le/goba sepolitiki bjalo ka maemo a go fapafapana.

Pono ya go se fetoge - ke tebelelo ya go se fetoge gantši ya go kgetha lehlakore ya mohuta wo o rilego wa motho.

Kgatelelo (lentšu, lefoko) - ke go gatelelwa ga senoko se se rilego mo lentšung (mohlala, mohlare = kgatelelo ya lentšu mo senokong sa gare).

Thabeduši - ke thabe yeo mo lefokong e ithekgilego ka thabeina.

Senoko, go lekola senoko, nokontši - lentšu goba karolo ya lentšu la go ba le modumo wa tumanosi goba tumammogo ya go etša tumanosi (lentšu le motho le na le dinoko tše pedi : mo- le -tho). Go lekola senoko ke tsela yeo dinoko di bopago mantšu ka gona. Nokontši e amana le lentšu leo le nago le dinoko tše ntši.

Seka/seswantšho - se sengwe seo se emelago selo se sengwe (Leeba ke seká sa khutšo).

Lehlalošetšagotee - ke lentšu leo le nago le tlhalošo ya go swana goba ya go nyako swana le ya le lengwe mo polelong e tee (bogobe = boušwa).

Togagano (go loganganya) ya dikgopoloo - ke go kopanya dikgopoloo goba tshedimošo go tšwa methopong ya go fapafapana. Ka go realo togagano ya dikgopoloo ke kakaretšo ya dikgopoloo tša mohuta woo.

Lebelo/tempo (bjalo ka lebelo la polelo) - ke lebelo leo mantšu a bolelwago ka lona (mohlala, polelo yeo e dirišwago ke moreti/seretong).

Sengwalwa - ke sengwalwa sa go ngwalwa, sa go bolelwa goba sa go bogelwa mo mererong ya kgokagano ya polelo.

Sebopego sa sengwalwa - go na le mehuta ya go fapanwa ya dingwalwa yeo e lemogwago ka dibopego (mohlala, ditaodišo, direto, mangwalo, metlae, dikanegelo, ditaelo, dipadi, ditiragatšo).

Maikutlo - ke molaetša wa khiduego mo sengwalweng. Mo sengwalweng sa go ngwalwa, so fihlelewka ka mantšu (mohlala, mantšu a magareng go bopa maikutlo). Mo filiming khiduego yeo e ka tšweletšwa ka mmino/koša goba tikologo).

Pego ye bofeso - ke pego ye e se nago maatla go hlaloša nnete goba dintlha goba maikutlo.

Sebogelwakgethollo - ke go hlatha magareng ga sebopego sa ditlhaka le mantšu a go fapafapanwa.

Ditumanošitshadi (tša go se tie) - dinoko tša go hloka kgatelelo di na le sebopego sa go se tie.

Sešego sa mantšu - ke faele goba sona sešego sa mantšu a mafsa.

Letšhogo/lehloyo la matšwantle - ke lehloyo goba go šia (go se na mabaka) batho ba šele. Go dirišwa polelo ya mohuta woo.